

Rodoljubje na deželi.

Povest. — Spisal dr. Fr. Detela.

(Dalje.)

VIII.

Kadar so si v razporu ljudje natančno izprašali vsak svojega bližnjika vest in se oškodovali po svojih močeh, se jim zbudilo tiho na dnu srca želja po miru; začno se zblíževati, najprej nekako nezavedno, potem odločno in, zopet spoprijaznjeni, se imajo tem rajši.

Tako radi so se zopet imeli Podlomci, ko jih je bil upehal prepir; in to srečno razpoloženost je spretno porabil Konrad.

„Kaj javkanje o neslogi! Kaj zabavljanje čez narodno mlačnost!“ je dejal pri odločilnem omizju. „Priredimo rajši veselico, ki jo že toliko časa prirejamo in so jo že naznanile novine!“

„Imenitna misel! Vsi smo za to,“ se je odgovarjalo navdušeno, in takoj je bil narejen program.

Zvršiti ga je bilo pa še treba, in zopet je letal Konrad od hiše do hiše, vabil gospe in gospodične,

pisal prijateljem in znancem, in če se je kak odbornik naveličal, prevzel drage volje še njegovo breme. Saj je poznal srca svojih rojakov in vedel, da kdor pravi: „Vsi smo za to,“ govori s tihim pridržkom, da bodo zanj opravili drugi.

A dobe se tudi požrtvovalne izjeme. Mrak je imel posekanih nekaj smrek in v svojem navdušenju je dovolil odboru, da jih sme pripeljati iz hoste in postaviti pred hišo; smrečje za okrašenje odra in dvorane je navrgel. Pevci in godci so se vadili in urili, in pošteno se je trudil Bogomir, da doseže tudi tukaj soglasje, ki je že spajalo vso vas. Vse je obetal imeniten uspeh.

Kolikor bolj pa so napredovale priprave, toliko bolj je ginila Konradova gotovina. In kaj je pri veselicač človek brez gotovine! Ali ne zagreni ta zavest vsak umetniški užitek? A kje dobiti kaj na posodo, če nima človek razen rodoljubja nobene

hipoteke! Preletel je Konrad v mislih vse hiše, kjer bi se dalo potrkati, in spoznal z bridkostjo, da tiste, ki bi hotele pomagati, ne bi mogle, one, ki bi mogle, pa ne bi hotele. Tako krivično je razdeljen denar na tem svetu. Droben žarek upanja mu je še sijal iz navdušenosti očeta Mraka. A kako hitro je ugasnil tudi ta!

Dobrotljiva narava, ki je oskrbela najslabšo stvarco v obrambo s čudovitim nagonom, je podelila krčmarjem nekaj fin čut, neko slutnjo, ki jih varuje škode. Kar nič še ni bil razkril Konrad v prijaznem razgovoru svojega srca, že se je oglasil krčmarski slut in napotil Mraka, da je obrnil takoj drugam smer zabave. Začel je opisovati, brez vsake potrebe, brez zveze in uvoda, različne vrste pivcev, in kako da se robotih, ki zabavljajo čez jed in pijačo, kar nič ne boji. „Ampak kdor je tako-le sladak,“ je dejal, „komur je vse všeč, vino dobro in jed po ceni, tega sem takoj sit. Ali nima s čim plačati ali pa bo prosil na posodo.“

Konrad se je čudil finim slutnjam naših ljudi in opomnil, da je pil pri Berusu že boljše vino.

„Oh, kako se žrtvujejo za narod!“ je vzdihnil domov grede. „Nobenega groša ne dá, če mu ne nese goldinarja.“ Stiskale so se mu pesti, in ustnice so mrmrale razžaljive besede; zakaj zdelo se mu je, kakor da bi bil on domovina, ki so jo do golega oskubili brezsrčni izkoriščevalci. Še enkrat se je obrnil do Danice, jo prosil in rotil, navajal razlog za razlogom, vsak preišljen, utemeljen, neovržen; vse zaman.

„Za veselice nič,“ je dejala hladno. „Kadar pojdeš delat izpit, doboš podporo.“ Grozno! Ali je človek samo za izpite na tem svetu?

„Tako vračaš bratovsko ljubezen meni,“ je vzdihnil, „in trud materi, ki ti je preskrbela dobro službo! Sram te bodi!“

Razmišljena je poslušala sestra, ki je imela sama s seboj toliko opravka. Tekel je dan za dnevom, in ona se ni še odločila, ni vedela, kaj bi odgovorila. Nezavedno je pričakovala od Bog ve kod srečnega migljaja, rešilnega sveta v vedni razburjenosti, ko je zbudil vsak novi dan nemirne misli, ki so se prelivale z nočjo v nemirne sanje. Objemala je zvečer sestrico, kakor bi se hotela ločiti od nje, in poljubovala jo zjutraj, kakor bi se že dolgo ne bile videle. Zavest, da čaka Berus nestrpno njene besede, da jo utegne zdajzdaj zopet in slednjič vprašati in da ona ne ve in ne ve odgovora, ji je krčilo ubogo srce. In zdaj naj posluša Konrada! Njej je šlo za življenje, in on je govoril, kakšno obleko da bo nosila Milka. Sama milovanja vredna naj bi milovala njega! — In vendar je bil tudi Konrad milovanja vreden in potreben. Tudi on ni vedel, kaj

bi in kako bi; tudi on je begal okrog, in zdelo se mu je, kakor da bi bili prozorni postali njegovi žepi in zanimali ves svet. Tako čudno in sumljivo in žaljivo - zaupno ga je gledal, kdor ga je srečal.

V žalostne misli utopljen, je spremljal zvečer Milko od pevske vaje domov. Hodila sta počasi in po daljšem potu, da se še kaj pomenita.

„Tako razmišljeni ste nocoj,“ je dejala Milka in ga pogledala. „Kaj Vam je?“

„Nič posebnega,“ se je nasmehnil Konrad in molčal. Ona pa je veselo govorila o pevcih in pevkah in hvalila potrpežljivega Bogomira.

„Oh, če bi le toliko ne stale vse te prireditve!“ je vzdihnil mladenič.

„Oh, da, res,“ mu je pritrdila. „Prehitro se vrsté. Ljudje se bodo naveličali.“ Pogovor je zopet zastal. Nehote je prijel Konrad spremljevalko za roko. „Povejte vendar, kaj imate!“ ga je vprašala prijazno.

„Lažje bi povedal, česa da nimam,“ je dejal Konrad zamolklo. Odpraviteljica, ki ga ni razumela, mu je prigovarjala, da naj govori naravnost, ker mu rada ona pomore, kolikor je v njeni moči. Tedaj pa se je ujunačil mladenič, zlasti ker je bilo že temno in se ni videl njegov skrušeni obraz. Začel je razkrivati svoje rane, kako da pričakuje že dalje časa nekaj denarja in da je v silni zadregi zaradi tega izostanka, v dveh dneh pa gotovo rešen vsake stiske.

Grozno so vznemirile proseče besede mlado odpraviteljico, ki si je bila v svesti, da ne more ne pomagati, ne lepo se izgovoriti. Konrad pa ni videl prepadlega njenega obličja in prebledelih ustnic; silil je in prosil tako prisrčno in stiskal njeno roko, da se ni mogla več ustavljati, ne ugovarjati.

„Ali me počakate tukaj,“ je šepetala in vzdihnila vdano, „da prinesem iz pisarne? Ali pa stopite z menoj na dom!“

„Tukaj Vas počakam,“ je dejal Konrad razveseljen, „ker nočem, da bi vedela Vaša mama kaj o najinem razgovoru.“

Ni bilo treba dolgo stražiti pred hišo; kmalu je prihitela deklica zasopla in mu stisnila v roko bankovec.

„V dveh dneh Vam vrnem, a hvaležen Vam ostanem vse večne čase,“ je jecljal Konrad, ki bi jo bil poljubil v svoji navdušenosti, če bi ne bila zbežala. Potem pa je odkorakal ponosno k Mraku in tam je govoril stvarno, brez nepotrebne laskanja in hvalisanja, in plačal, kar je bil popil in pojedel, moško, s petdesetakom.

„A sem vendar dobil denar, Danica,“ je kazal doma sestri desetake. „Seveda, svoj rod ne pomaga rad.“

MARIJINO VNEBOVZETJE

ZEBEY, 1769, KOPANJ

„Zdaj pa glej, kdaj da poplačaš dolg!“ ga je zavrnila.

„Moja skrb.“

Milka pa je ostala doma v groznem nemiru. Hodila je razburjena po pisarni in premišljevala, kaj se je bilo zgodilo, in se izkušala potolažiti in pomiriti z mislijo, da dobi že naslednjega dne svojo plačo in bo vrnila izposojeni uradni denar.

„Zakaj ne greš spat?“ jo je ogovorila mati iz postelje. „Pozno je že.“

„Ne morem še, mama, ne morem,“ je hitela, se vrgla na divan in si zakrila obraz. — A kmalu je zopet skočila pokoncu, si prižgala luč, odprla uradno knjigo, listala nekaj časa in jo zopet zaprla. „Oh, da bi bilo že jutri opoldne!“ je koprnela od bridkosti. „Nikdar več, nikdar več ne storim kaj takšnega.“ — Pogledala je na uro, ki se je nihala tako mučno počasi, tako porogljivo polagoma, tako žaljivo zložno. Jezila se je na Konrada in na sebe in na svojo slabost in se uverjala, da ni mogla ravnati drugače, ker vendar ni smela izdati sama svoje revščine mladeniču, in da se izkaže kmalu ves njen strah prazen. — Ura je šla na enajst, in začul se je voz, ki je škripal po cesti. Zgenila se je Milka in skočila k oknu, če se ne pelje komisar. Počasi, kakor da bi jo nalašč plašila, so priškripala po vasi kola in škripala mimo pošte naprej. Prisiljeno se je nasmehnila odpraviteljica svoji boječnosti. „Spat pojdem,“ si je dejala in upihnila luč. „Tako preide najhitreje čas.“ Legla je, a zaspati ni mogla. Krč ji je stisnil srce, kakor bi jo hotel zadušiti; morala je zopet vstati. Zavila se je v ogrinjačo in slonela na divanu celo večnost, kakor se ji je zdelo, dasi ura še polnoči ni kazala. Stresla jo je mrzlica, ko ji je začela preplašena domišljija slikati grozne posledice njenega dejanja, kako pade v sramoto, izgubi sebi in materi vsakdanji kruh, naj si je tudi boren, in kakor živa pokopana bo živela do smrti. V nemiru in utrujenosti je zadremala; a prebudil jo je vsak udarec ure, vsako pokanje pohošja, da je plaho gledala po oknih, če se še ne dela dan. Neskončno dolga je bila noč, ker ji ni hotel nobene minute prikrajšati spanec, zaželjeni dobrotnik trpečemu človeku. Slednjič je zazvonil dan. Napravila se je skrbno in začela pospravljati po sobi, da se raztrese.

„Kaj pa počenjaš?“ se je začudila mati. „Ali je že dan?“

„Ne še. Le spi, mama! Jaz pojdem k prvi maši.“ Po prstih je šla iz stanovanja, zaprla oprezno vrata in se ozirala pod hladnim, temnim nebom po mirnem selu in vlekla na ušesa, če ni od nikoder slišati nobenega voza. Goreče je hotela moliti in prositi rešitve iz grozne stiske; a kolikorkrat je zbrala misli, jih je razgnal in razpršil na vse strani burni nemir.

Nepomirjena se je vrnila domov, kjer je mati pripravljala zajtrk.

„Čudno bleda si danes,“ jo je pozdravila mati in ji pogledala sočutno v oči, ki jih je umikala Milka. „Gotovo si se prehladila. Lezi malo v posteljo, da ti skuham čaja.“

„Ne, ne, mama. Spati nisem mogla,“ se je izgovarjala, „ker mi je tako težko pri srcu, kakor bi se bližala kakšna nesreča.“

„To je influenza. Le meni verjemi! Poslušaj me in lezi!“

A Milka je ni poslušala. Začela je nekaj računati in seštevati številke, ki so ji migljale pred očmi, izginjale in se zopet prikazovale. Hitro je še pogledala skoz okno po cesti na obe strani in začela pripravljati pošto. Vsakih pet minut se je ozrla na uro, ki je šla tiho kakor skrivnostna neustavna sila brez usmiljenja mirno svojo pot, kakor se nam bliža smrt.

Začeli so prihajati ljudje, ki so zahtevali to in ono in se čudili, če je Milka čez nekaj časa zopet vprašala tega in onega, česa da želi.

„Hvala Bogu! Še pol ure,“ si je oddehnila, zopet sama.

Po vasi doli pa je peljal v ličnem koleslju sam poštar Šepc gospoda v uradniški obleki s sabljo ob strani.

Strepetala je Milka, ko je začula ropot, in vsa kri ji je zginila z lic, ko je zagledala gospoda Šepca voz in na vozu komisarja. „Oh, moj Bog!“ je vzkliknila, bleda kakor zid, in skočila k materi v kuhinjo. „Mama, mama, komisar je prišel. Pomagaj, pomagaj! Meni manjka petdeset kron. Konradu sem jih posodila.“

„Oh, ubožica!“ se je prestrašila mati, ki je grozno razumela vso nesrečo in hitela iz hiše skoz spodnja vrata, da bi prinesla še o pravem času pomoči in rešitve ubogi hčerki.

Šepc je že vozil naprej proti Berusu; komisar si je pred vrati še zapenjal suknjo in popravljaj ovratnico; mati poštno odpraviteljico pa je tekla, kakor ji je veleval neki notranji glas, naravnost k dr. Osatu, v trdni nadi, da se ju on usmili.

Ni je varala nada; in ko je odhitela na dom z denarjem, je zapustil tudi Osat, prestrašen, svoje stanovanje in se obrnil proti sodišču, da bi se dogovorila s sodnikom, kako bi se dal pogovoriti, če bi bilo treba, poštni komisar in rešiti odpraviteljico.

Bliskoma pa se je raznesla po vasi novica, da ni vse v redu na pošti in da je omedlela odpraviteljica, ko je vstopil komisar. Splošno je bilo milovanje, ker so ljudje radi imeli gospodično, in marsikak samorašč modrijan je menil, da je denar hudič in da je boljše z gnojem imeti opravka, ker se manj prime. Šepc je pa razlagal Berusu vse nadloge in

težave poštarskega stanu in neizmerno odgovornost na vse strani.

„Stvar je taka, ljubi moj Berus,“ je dejal. „Komisar Wiemetall je strog in natančen kakor sam hudiman. Iztakne ti vsako malenkost. Da se pa pri tako neizmernem prometu semtertja pripeti kaj malega, ali je to čudno? Razumeš. Za odpraviteljico ni veliko upanja, naj ga prosi zanjo, kdor hoče. Služba je služba. Ampak razumeš? če nima komisar izmed tiste trume, ki čaka leta in leta na kakšno službo, nobene posebno priporočene, se bo dalo morda še govoriti ž njim; drugač pa ni milosti. Gospodična bo morala iti.“

Nad Danico pa je priletel obupan in razburjen brat Konrad.

„Jaz sem kriv,“ je kričal, „jaz sem kriv, da izgubi Milka službo. Jaz sem jo zavedel, da mi je posodila denar. Kaj hočem storiti, za božjo voljo! In ti si kriva, ker mi nisi hotela pomagati. Ti nisi imela srca za svojega brata. Tebi ostane na vesti vsa nesreča. Ti si neusmiljena, brezsrčna sestra, ti si pehnila s svojo sebičnostjo v pogubo mene in ubogo Milko.“

Dirjal je zopet iz hiše, po vasi, sam ni vedel kam. Toliko burnih čuvstev mu je razdevalo srce. Zdaj mu je prišla na misel svoja krivda, zdaj nesreča in sramota uboge žrtve. Hitel je proti potoku, da bi skočil, kakor se mu je nejasno dozdevalo, v globino. Toda, dokler je voda mrzla, so te vrste samomori redki; poleti je drugač, ko utone marsikak nesrečnik, ki je šel pač s tem namenom v vodo, a se potem zaman izkušal rešiti.

Konrad se je izpremisllil, ko je zagledal kalno valovje, in nekako proti volji se mu je ohladil vroči obup in potrži moški ponos.

Po cesti pa so prihajali uradniki s poštnim komisarjem in živahno obravnavali dnevni dogodek. Videti so bili slabe volje.

„Jako obžalujem,“ je dejal gospod Wiemetall v najvišji nemščini, „a pomagati se ne dá.“

„Potem pa kar pred porotnike in na vislice!“ je dejal pikro sodnik. „To bo utrdilo pravno nižjih slojev, ki si bodo mislili, kaj da se šele zgodi onim, ki poneverijo tisoče.“

„Pomirite se, gospod sodnik,“ se je branil komisar. „Ne bo treba ne porotnikov, ne vislic. Škoda je poravnana, in vse drugo se bo uredilo mirnim, disciplinarnim potom. Zapisnik je sestavljen in podpisan. — Gospoda, po opravi zabava! Jaz sem se ustavil pri Berusu. Če imate, gospodje, isto pot, mi bo družba dobro došla.“

„Jaz grem k Mraku,“ je dejal adjunkt.

„Jaz tudi,“ so pritegnili drugi in se začeli poslavljati.

Sam je šel komisar k Berusu, vsi drugi k Mraku. Tem je prihitel naproti Konrad, nesrečen, razburjen.

„Ali je kaj pomoči, gospodje, ali je kaj upanja?“ jih je ustavil. Oni pa so ga mrko gledali; nihče ni odgovoril, nihče odzdravil. „Oh, ves sem obupan,“ je tarnal Konrad. „Torej nobene nade? Tudi zame ne? Meni ni več živeti. Jaz se ustrelim.“

„Preklet hudič,“ je dejal davkar, „poprej bi se bili.“

„Ali veste, kaj je zdaj vaša prekleta dolžnost, mladenič?“ je dejal Osat, namrščil čelo ter povzdignil obraz in glas, ki je rezal kakor v jeklo in granit globoko premišljene besede. „Kako boste popravili nesrečo, ki ste jo zakrivali s svojo lahkomišno sebičnostjo? Kako, Vas vprašam, boste rešili nedolžno žrtvo svoje samopašnosti?“

Ta resni opomin je postavil samosvestnega mladeniča na mah iz samomornih višin na realna tla.

„To je moja stvar,“ je dejal, „gospodična Milka je moja nevesta, gospod doktor.“

„To vzamemo mi tukaj na znanje,“ je dejal rezko Osat. „Jaz Vam priskrbim pomočkov, da zvršite svoje šolanje. Ampak začnite enkrat učiti sebe, ko ste že toliko časa učili druge. Zadolžnico, ki mi jo boste podpisali, bom dal jaz gospodu sodniku, da jo raztrga na dan poroke. Ako pa ne ostanete mož beseda, mi boste povrnili glavnico z obrestmi.“

„In jaz Vas bom,“ je dejal adjunkt, „v tem slučaju lastnoročno vrgel iz vsake poštene družbe.“

„In jaz bom pomagal lastnonožno,“ je dejal davkar in potrdil besedo s krepkim medmetom.

Vsega potrtega je peljal Osat Konrada k Črnetovim, kjer sta našla mnogo žalosti, mnogo solza, a nobenega oponosa, kar je seglo mladeniču do srca in ga popolnoma razorožilo.

Med lepimi Osatovimi opomini namreč, ki jih je moral potrpežljivo poslušati vso pot, se je bil temeljito pripravil na vsak možen očitok. Kako more kdo njega dolžiti! Če bi bil on vedel ali tudi samo slutil, kako da stojé stvari, bi se bil kam drugam zatekel; toliko veljave ima še vedno.

Pripravljeno orožje je obrnil tedaj proti drugemu nasprotniku, preverjen, da je lakomne sestre skopušstvo edino zakrivilo vso nesrečo. Kako bi bilo njemu katerikrat padlo v glavo prositi na posodo ubogo odpraviteljico, če bi mu bila pomogla sestra! Tako nespameten vendar ni, da bi nadlegoval tujce, če bi se mogel količkaj zanesti na svojce.

„Kaj ne, zdaj si sita!“ je očital sestri doma, ko je spravljal skup svoje reči, da odrine še ta dan proti Dunaju; zakaj tla so gorela pod njim. „Zdaj je potolažena tvoja lakomnost, ko si spravila ob

kruh nedolžno revo. In vendar si dobro vedela iz svoje izkušnje, kako hudo je, če nima človek ne hrane, ne prenočišča; in tedve nimata sedaj ne stanovanja, ne kruha. Nas so se usmilili dobri ljudje, ti se nisi usmilila sirot.“ Ni ji podal roke, ko se je odpeljal; tako ga je bilo prevzelo hrepenenje odložiti svoje breme na tuje rame.

In v polni teži je začutila to breme Danica. A pretresle je niso toliko besede bratove kolikor usoda Črnetovih. Kar je bila sama doživela, ji je sililo z novo močjo v spomin in ji stavilo pred oči mater, ki je vzgojila v pomanjkanju in pritrgovanju svojega otroka, in hčerko, ki se je trudila vso mladost, da si pribori košček kruha. In zdaj uničeno oboje življenje, po krivdi bratovi in morda nekoliko tudi po njeni! Zaman se je zagovarjala, da je ravnala po svoji vesti; ugovarjala je zavest, da bi bila gotovo pomagala bratu, ako bi bila slutila takšno nesrečo. Tudi njo je zadevala bratova krivda, bratova sramota. To so ji dokazovale objokane oči in potrto srce ljube matere, ko je objemala za slovo svojega sina. Tudi brat Ernest je molčal in temno gledal, in vsa zbegana je pogledovala Anica zdaj nesrečno mater, zdaj mračni obraz bratov in žalostno sestro. Vsa teža rodbinskih nadlog se je bila nagnila na ubogo Danico, pošibila njeno moč in zlomila ponos, ki je kljuboval toliko časa sovražnemu navalu.

Kar je zakrivila nekoliko morda sebičnost, je moralo popraviti zatajenje svoje osebnosti, udušenje samoljubnega čuvstva. Sklep je bil storjen, in Danica, ki se je bila odvadila premišljevat o slučajnih in možnih posledicah, kadar je kaj ukrenila, je počakala le še toliko časa, da so se ji posušile solze. Obrisala si je oči in poiskala Berusa.

Ta je sedel v svoji sobi in držal nogo gorko na mehki pručici. Začudil se je, ko je vstopila Danica, in slutil, da mu ima povedati nekaj važnega.

„Kaj bo dobrega, Danica?“ je vprašal prijazno, kolikor mu je pripustilo ščipanje v nogi. „Ali si že kaj ukrenila?“

„Da,“ je dejala tiho.

„No, in kako? Ne silim te nič. Prijatelja ostaneva tako ali tako.“

„Vzela Vas bom.“

„Prav,“ je dejal in ji podal roko. „Vikati me torej ni treba več.“

„Polagoma se bom privadila. Častila Vas bom pa vedno, ker ste tako dobri. Samo nekaj bi Vas prosila.“

„Kaj prosila!“ se je razjezil mož. „Ti ukaži! Temu se moraš že privaditi.“ Ona pa je začela govoriti o veliki nesreči Črnetovih, ki bodo najbrž kmalu brez strehe, in prosila, če bi smeli odpraviteljica in njena mati ostati pri njih, dokler bi se jima ne posrečilo dobiti drugega kruha.

„Ti si gospodinja,“ je dejal Berus. „Kar ukreneš ti, potrdim jaz zanaprej.“ Pomenila sta se, kdaj da bi napravila poroko, ki naj bi se zvršila kar kmalu. „Jutri naj pride notar,“ je dejal mož, „ki bo naredil pisma za poroko in tudi oporoko. Ti boš razvidela ob svojem času, Danica, da bo prav za tebe.“

„Oh, ne govorite tako!“ ga je prekinila. „Saj Vam želim jaz dolgega in srečnega življenja kakor sama sebi.“

Berus ji je podaril zlatnino in srebrnino svoje prve žene. Oh, kako je ogledovala mati z žarečimi očmi bleščeče uhane in zapestnice, pasove in verižice! Vse je pretehtala v roki in precenila v srcu.

„Vidiš, ljuba hčerka,“ ji je dejala razveseljena in jo objela, „da ni nesreče brez sreče? Konrad je poslušal preveč samege sebe; ti si pa poslušala mene; zato boš srečna na tem svetu.“

Mati je sedla za mizo in pisala Konradu veselo poročilo, da ga nekoliko potolaži v bridkosti in da ga pomiri zopet z dobro sestro, ki mu je za majhno razžaljenje napravila veliko veselje. Vsa rodbina se je ponašala z Danico.

Drugi dan je prišel notar pisma delat, in v živahnih gručah so se prepirale ženske po vasi, katera da je vse to najprva slutila in vedela.

Pri Mraku je Osat, tiho zadovoljen, ne z Berusovo ali Daničino srečo ali celo Mrakovimi neprilikami, ampak sam s seboj in s svojo znanostjo, poslušal, gledal in molčal. — A molčal je tudi gospodar, in celo gospodinja je bila sklenila, da ne izpregovori o tej zadevi nobene besede, in se je res dolgo držala svojega sklepa. Osat pa je vedel, da se takšni sklepi že napol zlomljeni rodé; zatorej je tiho čakal in poslušal. V družbi ujezi takšno ravnanje vsakega človeka, in tudi Osatu se je bilo že večkrat posrečilo razjariti s poslušanjem in molčanjem mnogo potrpežljivejše ljudi.

„Ha!“ je prelomila sklep in molk Mrakovka, „ko sem se možila jaz, nisem nikomur nič prikrivala. Jaz sem se ponašala z ženinom, ženin z menoj, in moško sva hodila skupaj. Poglejte pa enkrat tadv. Ženin gleda sem, nevesta tja, in če stopica ona po tej strani ceste, koraca on po drugi. — Ampak značajni so ljudje po naši vasi, to se mora reči. Prej je vse vprek opravljalo Danico; zdaj se ji že klanjajo in ližejo. Človeku se gnusi.“

„Pa pravijo,“ je pritrdil Osat, „da ženitev šele razveže opravljive jezike. Na ljudi se res ni zanesti.“

„Čisto nič. Ampak imenitne copate bo nosil svak. Jaz mu kupim za svatbo še interfat.“

Osat je zmignil z ramami. „Zunaj zakona se bore za enakopravnost ženske, v zakonu pa moški,“ je dejal, se poslovil in šel h gospe Radičevi.

Iz Loga je prihajala gospa Črnetova, in komaj se je še ognil Osat, da se nista srečala. Žalostnih in nesrečnih ljudi namreč on ni rad videl, ker so mu budili neprijetna čuvstva, ki motijo trezno sodbo. To posebnost je pripisoval mehkoji svojega srca, in v tem mnenju ga je prav posebno potrdila ta dan gospa Radičeva, ko je hvalila z vso prisrčnostjo njegovo dobrotljivost, o kateri je bila toliko lepega povedala uboga gospa Črnetova.

„Tudi Vašega dobrega srca še čaka sreča,“ je sklenila.

„Želja po sreči korenini pač v vsakem človeškem srcu,“ je dejal Osat.

„A želja sama, gospod doktor, ne velja nič. Za srečo se treba potruditi.“

„Truditi se more človek le tedaj, če mu sije kaj upanja. Dokažite mi, milostiva, da je dosežna sreča, in takoj sežem po njej!“ — Kakor Mrakovka Bogomiru tako ljubeznivo je govorila gospa Radičeva Osatu na srce; a dočim se je žalostil Bogomir, ker je le predobro razumel svojo pomočnico, se je Osat veselil, ker svoje ni razumel. Zdelo se mu je, da je govorila zadosti razločno, a ker je želel natančnejših pojasnil v svoji samoljubnosti, je molčal in poslušal, metoda, ki se je bila izponesla pri Mraku.

Zunaj se je oglasila Betka in prekinila razgovor.

„Jaz mislim, gospod doktor, da se razumeva,“ je stisnila gospa roko Osatu.

„Jaz si laskam, da se,“ je dejal Osat in se ponosen in zadovoljen vrnil proti svojemu domu.

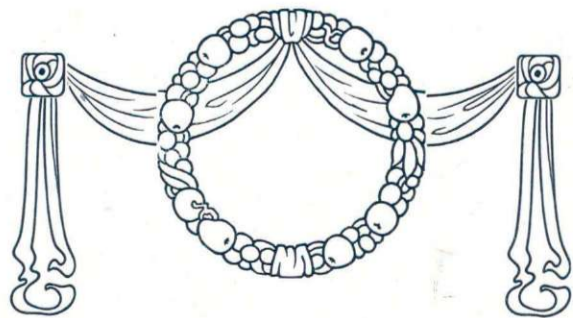
Zadovoljen pa ni bil zaradi kakoršnekoli istinite sreče; izviral je to prijetno čuvstvo iz treznega premisleka, ki je skrbno deval na vago v eno torilo razloge za, v drugo razloge proti svoji srčni zadevi. In ko se je nagibalo zdaj eno torilce, zdaj drugo, da da ni prav vedelo, v katerem da počiva pravzaprav sreča, si je mel gospod doktor roke v prijetni zavesti, da seže lahko ali sem ali tja. Možnost sreče, ki mu je bila takorekoč na ponudbo, ta mu je budila ponosno zadovoljnost. Tako je skopuhu bogastvo pri srcu, ne zaradi užitka, ampak zaradi možnosti uživanja; tako se srečno zadovoljujejo prav mnogi poštenjakí z laskavo mislijo, kaj vse bi lahko storili, če bi hoteli; boje pa se, da ne bi z dejanjem trpela

zadovoljnost; zakaj možnost kakoršnegakoli dejanja je neizmerno večja od dejanja samega, zatorej tudi ona samozavest tolikanj prijetnejša nego delo, ki, še tako uspešno, vendar nikoli popolnoma ne zadovolji srčnih zahtev.

A tudi to tiho zadovoljnost je pregnalo kmalu spoznanje, da se bo treba naposled vendar odločiti. To pa je bila Osatu sitnost; zakaj kakor kmet krta z motiko, tako je čakal v njegovem srcu vedno trezen premislek, kdaj da se bo zgenilo kakšno nežnejše čuvstvo. Malo je tedaj upanja, da bi gospod doktor še prijadral v zakonski pristan, in naravnejše je, da se ženijo in može bolj mladi ljudje, ki niso še prišli k pameti.

Na materino pismo je odgovoril Konrad, da ga veseli, da so dobili Črnetovi zavetje pri Berusu in da je Danico vendar enkrat srečala pamet; hkrati je vprašal, kaj da je z veselico. Zahvalne besede ni izrekel nobene; naši ljudje namreč radi skrivajo takšna čuvstva, in zlasti se hvaležnost tako redko kdaj pokaže na dan, da bi površen opazovalec sodil, da je sploh ne čutijo. Skrivajo pa jo iz boječnosti, ker se zdi hvaležnost nekaka podložnica dobrotljivosti, a podložnega, zavisnega se noče kazati nihče. Ko se je napravljaj Ajant na boj s Hektorjem, je tudi velel tovarišem najprej, da naj molijo zanj natihem, da ne bodo slišali sovražniki. A zavedel se je hitro te boječnosti in pristavil: „Ali pa tudi na glas, ker se ne bojim nikogar nič.“ Mi pa nismo takšni junaki, in iz strahu izvira mnogo dozdevne nehvaležnosti, kakor mnogo navidezne ponižnosti.

Kaj da je z veselico? je vprašal Konrad. Dasi se je bil odpeljal on, ki je bil duša vseh priprav in dasi ni bilo po žalostnih dogodkih nobenega posebnega zanimanja več in bi bili najrajši odpovedali vsi sodelavci, se je slavnost vendar priredila, kakor bomo slišali. A to je zasluga edino gospoda Mraka. On je bil namreč že klal v ta namen in je poročal odboru, ki se je začel kujati, da je že toliko in toliko napekel, napražil, nacvrl in da odločno pričakuje narodne slavnosti, ali pa naj odbor poplača in po-užije, kar je pripravljenega. Odbor se je odločil za prireditev. (Dalje.)

Ideali in srca.

Zložil Ant. Medved.

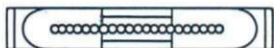
Kam ste, lepi ideali,
zbežnili v daljave sinje,
ki ste mi nekoč sijali
kakor čarobne svetinje?

Ali niste nepremična
solнца na višavah zračnih,
stanovitna, ne različna
v dnevih jasnih in oblačnih?

Ali niso srca naša
trudni potniki-planeti,
ki jim plamenica vaša
po neskončnih potih sveti?

Čas poteka, toda ura
večnosti nikdar ne zdrkne,
skrije se nasmeh azura,
solncem samim luč ne mrkne.

Višjim bitjem vedno sveti,
le na zemljo se ne zrca,
ko planetom jo planeti,
srcem jo temnije — srca.

Na vrtu.

Zložil Anton Medved.

Na vrtu ž njo je stal
in rožo ji odbral,
pobožal jo po lici
in gorko ji dejal:

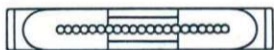
„Glej, tvoje ličece,
ki tak lepo cvete,
podobno je vrtnici,
ki hitro se ospe.“

Rdečo ko rubin
imej jo za spomin,
da ljubim, deva zala,
iz srca te globin!“

Sprejela rože ni.
Povesila oči
in gorko mu dejala
„Ohrani jo le ti!“

Vem, kmalu se ospe,
ospe na veke vse,
a naj se v roki tvoji,
na mojih prsah ne!

Ti daj mi cvet vonjiv,
odprt in bujnoživ,
ki bo ljubezni moji
podoben — nezvenljiv!“

Slovo.

Zložil Anton Medved.

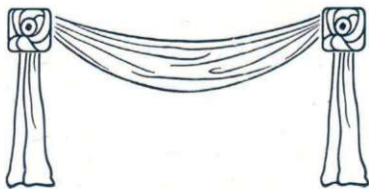
Zapuščal sem svoj rojstni kraj,
v deželo daljno potoval
in nisem znal in nisem znal,
komu desnico naj tedaj
podam — morda za vekomaj.

Slovo sem vzel od groba vsaj,
potožil vrbi svojo žal
in nisem znal in nisem znal,
kaj vleklo me je v daljni kraj,
kaj me je sililo nazaj.

V deželo daljno so odšle
ljubeče duše pred menoj,
v deželo, kjer usahne znoj,
umrejo v prsah tožbe vse,
odkoder ni nazaj stezè.

Kaj vleklo me je v daljni kraj,
zdaj dobro vem: mogočen up
jasnejših dni in slajših kup.
Kaj vleče me še zdaj nazaj,
sam Bog nebeški ve — vse kaj ...

Kam po slovo bi šel drugam?
Iz mesta sem na vrt zavil,
na vrt pozabljenih gomil.
Roditelja sta moja tam
pokoja našla varen hram.

Biseri.

Povest. — Spisala Lea Fatur.

(Dalje.)

Luknov, 30. septembra 1855.

Videl sem zaklad... Tako je velik, da si kupim lahko zanj svet — vendar se ga ni vzradovala trudna duša. Zakaj mine človek?

Mine in njegova dela so priče minljivosti. Nekdaj tako krasna prestolnica bengalska, žaluje zdaj Gur, zapuščena vdova, marmorne podrtine pokrite z bohotnim zelenjem.

Še molé palme svoje vrhove v nebo, tamarinde in cvetno grmičje prekrasnih vrtov je podivjalo, se razrastlo. Več ne prodre solnce goščave, v vlažnih tleh se redi golazen, se spuščajo strupeni sopari, tu je dom tigrov. V stoječi vodi ribnikov se plodé krokodili, raz drevesa preži grozna kača na svoj plen. Suha so tla nekdanjega jezercja, podrti zidovje in mošeje, sama glavna vrata stoje še, pričajo o znanju in moči minulih rodov. Ceste so pokrite z ostanki stebrov, po njih se umika samotni fakir kači in tigru. Ne ustavljajo se več ladje, ne prinašajo Guri pridelkov iz cele Indije — zapuščena je ostala prekrasna, ko jo je zapustil Ganges, vir njenega življenja.

Ah, vse mine! Čemu mi je bogastvo? Pena na vodi, izginem v prazni nič. Vse mine — tudi ona, predivna cvetlica ljubezni, usahne. Uvene Koleda — umrje . . .

Svetlikalo in blestelo se je, ko mi je odkril fakir tajni uhod pod podrtine Humaimove palače in odprl železno skrinjo. Zlato, biseri, dragi kameni . . . Neprecenjen zaklad. A moja duša je tako prevzeta od slike minljivosti — da ni segla roka po zlatu, se ni poigrala z dragulji . . .

Zavit v volovsko kožo, sledove trpinčenja na suhem obrazu, podivjanih las, mirnega pogleda, me je motril fakir. Mlad je postal tovariš tigrov in krokodilov — kaj ga je prignalo med podrtine? Želja slave ali prenasičena duša? Zraven blestečih kamenov je stal uboren, in vendar tako bogat.

„Moder si, tujec,“ mi je rekel, „razumeš vrednost teh stvari, katerim daje le človeška nespamet veljavo. Vidim na tvojem čelu sled dušnih borb. Tujec, ostani pri meni, krmi krokodile in premišluj minljivost stvarjenja. Ne? Ti nisi še izpil keliha svetne grenkobe? Tebe še mami svet? In ta zaklad naj ti bo ključ do sreče? On ti je lahko vzrok smrti! Mnogo je še Mihrbanovih tovarišev. Znano jim je, da ti je ostavil glavar prstan . . . Pridi po zaklad v sprem-

stvu angleških vojakov in zapusti Indijo, tujec, ki nisi Anglež. Mihrbanov prijatelj si, vedi: burni dnovi pridejo nad zatiralce Indije . . .“

Luknov, 20. oktobra 1855.

Zaman mi svetuješ, modri Sidi, jaz ne grem. Ostanem pod solncem, ki obseva njo, ostanem pod žarom njenega pogleda, branil jo bom boleznim, preganjal smrt od nje. Pri njej ostanem, naj grozi tudi vstaja, umor. Po prijatelju Buttlerju sem posvaril Angleže. Buttler se je nasmehnil, pokazal na topove, naštel polke, imena častnikov. Oni ne verujejo, menijo, da jim mora biti Indija hvaležna, ker so odstavili njene kneze, ker teptajo njeno svobodo. Jaz pa umejem, da se kuha upor, umejem, da ščujejo fanatični fakirji zoper tujce. Verski in nravni čut Indijcev je globoko užaljen. Če tudi brani angleški zakon svobodo vsakega obreda — dih tujca je okužil pagode in svetišča rek, kri, samo kri predrznih, ki ne časte opic in ptic, ki jedo meso svetih krav, ki koljejo nečiste živali, ki dvigajo predrzni pogled do indijske žene — samo kri more oprati Indijo . . . Grozna bo osveta Indijcev, a jaz se je ne bojim. Wassid Ali Shah mi zaupa, se pritožuje tujcu, ki ni Anglež, čez nje. Ograja stroge indijske etikete, ograja druge vere in narodnosti je premostena. Koleda želi — to je luknovskemu dvoru ukaz. In Koleda želi, da hodi njen zdravnik ob njeni strani po bajnih vrtovih, da ji govori o svoji materi, domovini, o veri. O veri moram govoriti nevernik . . . Nikdar se nisem osmelil, da izrečem svojo nevero pred tem tako čistim in pobožnim bitjem. Globoko se zamisli indijska kneginja, velika, črna zenica se razširi — učenka brahminov premišljuje in prevdarja. Brahmin, njen učitelj, ne ljubi tujca, pa Koleda potrebuje zdravnika: to me brani bodal in strupa, navadnih sredstev za neljube osebe na indijskih dvorih. In da mi preti tudi tisoč smrti, ne grem iz dežele pravljic, iz dežele, kjer cvete mistični lotos!

Luknov, 1. marca 1856.

Angleži so se zopet izkazali. Wassid Ali Shah je odstavljen. On sme — o velike milosti! — on sme vzeti vse svoje dragocenosti in svoj dvor s seboj in oditi v svoje letovišče, v prekrasno palačo ob Gangesu. Tam bo živel pod angležkim nadzorstvom.

Težko naložene so se pomikale ladje po Gangesu. Srpo so gledali Indijci, ko je odhajal njihov kralj. Že prej je bil le senca kralja, sedaj so jim vzeli še to . . . Pa nobena roka se ni vzdignila, da brani kraljev odhod, Wassid Ali Shah se je poslovil mirno.

Zapustil sem mesto pri angleškem polku, stopil v Wassidovo službo. Moral bi iti po zaklad, moral oditi iz Indije, dokler je še čas, dokler živi draga mati . . . Moral bi . . . Toda morem li pustiti beli lotos? In Wassid Ali Shah ni več kralj. Da se razcvete Koledino prijateljstvo do tujca v ljubezen, tega pač ne bo branil oče preljubljeni hčerki. — Kar je sklepal audski kralj z Maharajem iz Barode, ne veže, njega, odstavljenega kralja. Jaz sem bogat, bogatejši kot vsak indijski knez. Svoj lotos popeljem v Evropo, da razsvetli moje matere poslednje dni.

Ob Gangesu, 20. marca 1856.

Pavovo pero se je zibalo nad glavico, lotosov cvet v laseh, bisere na drobnem vratu, je slonela na mehki koži. Svetli obroči, dragi kameni in biseri niso mogli zakrivati medlosti kraljičine — vendar je bila tako lepa, tako mila. Palme so se zibale, po vrtu je dehtelo, vodopadi so pršeli, vitke Indijke so plesale in pele pred bolnico.

Mignila jim je, da odidejo. Bila sva sama — prvič sama. Tedaj se mi je nasmehnila z nadzemeljskim smehljajem in rekla tako sladko:

„Marijan, ali veš, da umrje indijska žena, kadar ljubi brezupno?“

Pretreslo me je. Padel sem k njenim nogam, jecljal, da jo ljubim, ljubim . . .

„Nemogoča je najina zveza tukaj,“ je rekla tiho in mi gladila lase. „Moj oče me je obljubil Maharaju. Druge vere, stanu in naroda sva. Umrjem, Marijan. A tam, v Brahminem naročju, se najdeva, ljubiva.“

Solnce je zahajalo, nebotačni vrhovi Himalaje so zažareli, pozlačen se je vil Ganges. Pestri metulji, sivo pisani ptiči so letali okrog velikih rož, od reke je prihajala tožna indijska melodija . . . Nepopisno krasan je ležal svet pred kraljičino. Ona pa je pokazala s prozorno roko na solnce:

„Umrjem. Zaide solnce, lotos zapira cvet — človek, izšel iz Brahme, se vrne v Brahmo.“

Ob Gangesu, 15. junija 1856.

Ne, ti ne umrješ, moj lotos, moje solnce, ti ne smeš, ne moreš umreti. Očetu, ki te ljubi, povem vse. — Wassid je obiskal hčerko na vrtu in me pozval k sebi. „Kaj je s Koledo?“ me je vprašal. „Ne pusti, modri Marijan, da me zapusti otrok moje Sandže. Videl si bisere na njenem vratu — pol milijona rupij so vredni, reši Koledo — in tvoji so.

Koledo, hči solnca, jo je imenovala njena mati. Spoznavala je Brahmo, jaz Allaha, pa velika je bila najina ljubezen in sreča. Tiste sreče sladki spomin mi reši, Marijan — odstavljen kralj sem, a še dovolj bogat, da ti nasujem zlata . . .“

„O kralj, nje ne reši bogastvo . . .“ Povedal sem mu vse. Dolgo je molčal odstavljeni kralj, dolgo zrl na reko, na vrhove gora v daljavi. Pregovoril je oče:

„Zaklel sem se Sandži, da osrečim hčer. Marijan, spoznavaj Allaha, črti Angleže in postani moj sin.“

Tako je ljubil Wassid svojo hčer. Pa ko ji je naznanil s sladkimi besedami, da odreče Maharaju, da sme Koleda voliti po svojem srcu, je odprla deklica široke velike oči, se zgenila in zakašljala. Prestrašen je viknil kralj, deklice so priskočile in brisale krvavo peno s Koledinih ust.

„Nemogoče tukaj, Marijan,“ se mi je nasmehnila in nebeško lepe so bile njene oči. „Umrjem, Marijan . . .“

„Ti ne smeš umreti, moj lotos!“ — „Ti ne umrješ, moja Koleda, moje solnce!“

Tako sva vzkliknila z očetom. Odnesele so jo v palačo, in ko sem se vrnil na vrt, je stal Wassid smrtno bled pred menoj. Prijel me je za roki:

„Vzemi njo in vse moje zaklade — samo stori, da živi.“

„Kralj, jaz imam neprecenljiv zaklad — rad bi ga položil pred tistega, ki bi mogel podaljšati Koledino življenje . . .“

Tedaj sva se spogledala in zasolzilo se nama je oko. Berača sva bila pri vseh zakladih . . . „Bog je gospodar naše usode!“ je vzdihnil Wassid in šel počasi v palačo. Obupan sem gledal za njim. Fatalist se potolaži z neizogibno usodo — v meni se dviga srd, da bi pobil ves svet. Zakaj — zakaj mora umreti Koleda? Na tisoče ljudi doživi visoko starost v stradanju in trpljenju, a to bitje, ki nosi milijone na vratu, ne doživi petnajste pomladi.

Ob Gangesu, 20. julija 1856.

Moj lotos, moj beli cvet! Ko te gledam tako prozorno in belo, ko vidim, kako razprostira smrt svoja krila nad teboj, bi te vzel v naročje in nesel daleč, daleč — v kraje, kjer ni smrti, razpada. A kje je ta kraj, v katerega veruje vera vseh narodov — kraj življenja? Kako je rekla moja mati? „Onkraj groba se vidiva . . .“ Onkraj groba — kje, kako? Nikjer ni mesta za raj, nihče ni videl duše, in vendar mora biti tak kraj, kjer se snide, kar je bilo združeno tu, kjer uživa preganjani mir. Biti, biti mora večno, drugo življenje. A kako priti do njega? Poznaš proroka, Sinu božjega, Koleda? „Jaz sem življenje,“ je rekel, „kdor v Mene veruje, ne bo umrl vekomaj.“ Vekomaj, Koleda, bodeva živela v Njem,

vekomaj . . . Padajo luskinе raz oči — smrt mi odpira jasni pomen življenja — roj nemirnih vprašanj se utolaži. „V luči vere ti postane vse jasno,“ je rekla mati. Da, v luči vere. V njenem svitu vidim pravo svobodo in enakost: svobodni in enaki smo vsi le v Kristu. Velik v zatajevanju, v čistosti in svetosti, postane človek Bogu enak. Naše življenje — romanje k visokemu cilju, ljubezen — zvezda vodnica, ki tolaži in družī potnike na strmi poti. Vera — spoznanje Stvarnika, gibanje vsake snovi iz Njega, teženje po miru, hrepenenje po Njem. Smrt — prerodenje. Zdaj te razumem, beli lotos, ki se odpiraš in potapljaš s solncem, zdaj vem, zakaj te imenuje brahmin simbol življenja: kakor živiš ti samo solncu, tako naj živi človek samo svojemu Izvoru.

Ob Gangesu, 16. decembra 1856.

Kako naj popišem sladko-otožno srečo tistih dni? Pravil sem ji o Njem. Kako je hodil po Galileji in delil dobrote . . . Kako je prebudil Jajrovo hčer iz smrtneга sna . . . Poslušala je. Njen resnice željni duh je žarel iz krasnih oči. — Bila je tako lepa. In jaz sem vzdihal: „Krist, Gospod! Pridi, ozdravi njo, kakor si ozdravil Jajrovo hčer.“ Ozdravil, obudil jo je . . .

„Verujem,“ je rekla in oblil sem njeno čisto čelo z vodo iz svete reke. Indra, njena draga družica je bila priča. Predaleč, pretežavno je bilo do misijonarja. Koleda je bila tako slaba. Zato sem bil jaz sam njen duhovnik, jaz sam sem ji odprl raj.

Ob Gangesu, 25. decembra 1856.

„Tamkaj se vidiva,“ je rekla in stisnila spomin moje matere, zlat križec, na srce. O sladka nada, izhajajoča iz vere — o vera, tolažba v življenju in smrti! Koledo, hčer solnca, jo je imenovala njena mati, solnce naše je Marija. Dal sem Koledi to ime.

Uprla je prekrasne, umne oči v mene. „Marijan,“ je rekla s slabotnim, srečnim glasom. „Odrpta so vrata raja — odpira mi jih sladko ime Marijino. Marijan, rada bi dala vezilo novi Materi. Moj najdražji nakit — moje bisere vzemi, Marijan . . . Vrni se domov, ko preminem, in nesi bisere Mariji na veliko Sveto Goro. Pa ne zabi oditi, Marijan. Prišle bodo zle ure nad tujce — in Koleda ne bo, da te brani.“

Ob Gangesu, 27. decembra 1856.

Zagrjnena, nema, je hodila žalost po palači, po vrtovih. Koledine družice niso plesale, ne pele, Wassid se je zaprl v svoje sobe. Vodopadi v vrtilih niso pršeli, živali v zverinjaku so se dolgočasile — molčale so ptice, žalovale cvetlice. Med živobojnim cvetjem je ležal Indije najlepši cvet.

In spustila se je krasna tropična noč nad Wassidov dom. Tenkostrune indijske harfe so tožile tako sladko, da je umolknila ptica, poslušala zver ob Gangesu. Nad reko so svetlikale velike zvezde, po reki so svetile baklje. Čoln za čolnom je spremljal ladjo, polno luči, polno cvetja. Na njej je ležala, bela, v dragi tenčici, svetle obroče na rokah in nogah.

Ob Gangesu, 15. aprila 1857.

Kaj čakam? „Odidi,“ mi je rekla. In zdi se mi, da me gledajo grdo, in zdi se mi, da iščejo bisere po mojih sobah — a jaz jih nosim na vratu. Kaj čakam? Zasvetlili so se dragulji v svitu plamenic. Bela, lahka, je plavala časek nad vodo . . . Tožile so harfe, slišala se je molitev, družic glasni jok . . . Vsako noč blodim ob reki, vidim isto sliko. Drobna roka mi kaže, da naj grem, a ne morem, moj lotos, od tvojega groba.

1. majnika 1857.

Nisem šel, dokler je bil še čas. Zdaj sem jetnik. O, da nisem razumel, kar sem videl in slišal, ker so se vrtele moje misli edinole okoli nje. Vstaja divjá po Indiji. Grozna poročila prihajajo iz Kavupora, iz Luknova. Tam mori Nana Sahib, tu so pomorili indijski vojaki vse, kar so dobili evropskega. Z malo posadko se je rešil sir Lavrenc v luknovsko rezidenco. Z njim je čez petdeset žen in otrok. Bedni, prebedni! Pomoré jih bombe, pomori žeja in glad. A jaz sem jetnik, čakam tu negotove usode, mesto da bi padel v obrambi žen in otrok. Vprašam sluge, zahtevam, da me zasliši gospodar — odgovor je, da kralj ne utegne.

4. majnika 1857.

Pozval me je k sebi, namignil dvorjanom. Ostala sva sama. Wassid mi je pokazal na blazino poleg sebe, me motril, si gladil brado. Imel je nekaj divjega, krvoločnega v obrazu, zaman je to skušal prikriti s prijazno besedo.

„Marijan,“ je rekel, „pobiti so Angleži, jaz se vrnem kot kralj v svojo deželo. Spoznavaj Allaha in Mohameda in boš živel na dvoru audskega kralja.“

Slišal sem svojo smrtno obsodbo. „Svetli kralj,“ sem odgovoril, „jaz spoznavam Krista in si želim v svojo domovino. Pri Koledinem spominu te prosim, da me odpustiš.“

Wassid se je omračil.

„Ne spominjaj me Koleda. Izneveril si mojo hčerko veri njene matere, zato si zaslužil smrt. Vzel si bisere, tujec si — zaslužil si trikrat smrt. Pa Koleda je prosila zate . . . Zato mi vrni bisere, pogazi Krista, in živel boš. Nočeš? Jutro je modrejše od večera, počakam do jutri . . .“

Smrt... Mraz gre po meni. Nisem plašljivec, uredil sem svoj račun, Koleda me kliče. Pa mati, mati! Domov, domov hrepeni duša z vso močjo. O Bog! ne pusti me umreti tukaj! Umrl bi rad v materinem naročju, pod krilom Svete Gore. Rad bi, da bi oznanjal zvon glasno okolici, da je umrl Marijan Kamenski spokorjen, veren. Rad bi, da se zasolzi prejšnji tlačan na grobu bojavnika namišljene svobode.

Noč, poslednja noč mojega življenja. Jutri izkrvavim pod nožem, jutri poplava moje truplo po Gangesu, vrane sedejo nanj, krokodili odpro žrela... Vrane, orli in krokodili — vstaja vam je nagrmadila dela...

Dve uri pozneje.

Nestrpen sem hodil od okna do okna, gledal sijajne zvezde — zvezde kakoršnih ne vidi otrok mrzlih krajev — zvezde, ki mi ugasnejo skoraj, da mi zasveti druga, večna. — Kar priplava lahka in bela v sobo. Menil sem, da je Koledin duh, pa bila je Indra, nje najljubša družica. „Rešim te, gospod,“ je šepetala, „naročila mi je to Koleda, nareka mi tudi moje srce.“

Odložila je obleko, orožje in neko posodico. Obleka in orožje je bilo Wassidovo, v posodi barva, s katero si namažem lase in lice, da bom rjav in črnolas kot Wassid. Indri se je posrečilo dati moji straži uspavalno pijačo. V Wassidovi obleki naj bom pripravljen, ko odhiti prva ura po polnoči.

Beg, rešitev! A kam? Kam me hočeš peljati, ti mala, ljubka rešiteljica? Smrt me čaka, kamorkoli se obrnem.

„Mislila sem na vse, gospod. Pred vrtom počakata kraljeva slona s spremstvom. Wassid pride s svojim dvorjanom, sede v palankin. Kralj ne daje sam povelj, on se skriva za zagrinjalom. In če spoznajo sluge, da je kraljev dvorjan preoblečena Indra, ostanejo gluhi in slepi, ker je kraljeva volja sveta. S sloni gremo lahko naravnost v Luknov, potujemo lahko v Kalkuto — kakor in kamor hočeš, gospod. Vodnik pozna skrivne poti, po katerih se ognemo lahko ljudi — sledili nam ne bodo pred jutrom, sloni so hitrejši od konj in mi imamo nekaj ur pred seboj.“

Pri Indrinih besedah mi je oživel pogum, zbudila se je drznost. Kot kralj pojezdím na slonu, skozi žungle v Guro, vzamem zaklad in pohitim v Kalkuto.

V podrtinah Gure, 1. junija 1857.

Dragi brat Anton!

Temu listu prilagam svoje zapiske. Iz njih razvidiš tek mojega življenja, življenja; ki je končalo, ko dobiš ta list. Prišli smo srečno v Guro, sprejel sem zaklad iz rok fakirja. Zaklad je v

železni škrinjici, bisere sem spravil tudi v njo. Če me dohiti po poti nesreča, bom skrbel da spravim nekam škrinjico in ti to sporočim. Zanašam se na Indro. Anglež bo potlačil vstajo, vrne se mir in red v deželo, tedaj pridi, brat, poišči in raduj se zaklada, radi katerega je dal tvoj brat življenje. Nesi bisere na Sveto Goro, da se ne vznemirja Koledina in moja duša... Blagoslovi me, mati... Na svidenje onkraj groba...

* * *

Angelik je končal in gledal bled na umazani zavitek stričevih zapiskov. Nanj je bila zapisala tresoča roka z negotovimi črkami, ki so bile pokropljene s krvjo, izbrisane od časa, skoraj nečitljive:

„V duplu velike banane ob Gangesu, na cesti v Gur, pod kamenjem.“

Pozorno, kot da se je domislil nečesa, je motril Salle tiste zadnje besede. Angelik je segel po listu, ki je bil spremil stričev dnevnik, ko ga je prejel pred leti njegov oče. List je bil datiran z oktobrom 1858, pisal ga je angleški častnik. Javil je, da je ušel iz Luknova ob dnevu klanja tujcev in se potikal po žunglah. Tu je naletel na umirajočo deklico, ki mu je izročila zavitek, naslovljen in pisan v jeziku, katerega ne razume on. Umirajoča ga je prosila v Kristovem imenu, da naj pošlje zadnji pozdrav umorjenega Evropejca njegovi družini v Evropo. Izpraševal jo je — a Indijka mu ni mogla več odgovarjati. Umrla mu je v rokah...

Angelik je položil list na mizo, pogledal mater. Bila je blede kot smrt. „Na tako negotova navodila,“ je spregovorila s trepečim glasom, „sta odšla oče in stric, na tako negotove poti ne pojdeš ti Angelik, moj sin.“

Toda bilo je pisano, da gre Angelik na negotove poti. Salle, ki je strmel v strop, ni razumel ali ni hotel razumeti prosečih pogledov gospe Kamenske in njene drobne hčerke.

„Navodilo je še precej jasno,“ je rekel. „Spominjam se, da sem čital v „Journal Asiatic“ leta 1837 popis podrtin Gure. Tam pove potopisec, da je tekkel Ganges pred dvesto leti ob Guri, sedaj da je najbližja pot do Gangesa štiri milje dolga. Kjer se začinja tista precej zapuščena cesta, stoji ob Gangesu nenavadno visoka banana. Njeno deblo jo votlo, radovedni potnik bi splezal v veliko odprtino — pa posvari ga domačin, ker je deblo dom strupene kače.“

Bil sem v Indiji. Pa podrtine Gure niso bile v mojem programu. Sir Alfred Murphi, ki je potoval po Gangesu do dotične ceste, mi je pravil o veliki banani, katere votlo deblo je napolnjeno s kamenjem. Kamenje je obudilo Angleževo pozornost, hotel je vedeti, če ne pokriva kake skrivnosti, pa prestrašeni

indijski vodniki so mu branili, češ, da je drevo dom svetih kač in kdor se predrzne kaliti njih mir, zapade nagli smrti.

To mi je pravil Sir Murphi še lani. Velika banana stoji tedaj še in ker je drevo domačinom sveto, ker gnezdijo strupene kače v njem, je mogoče, celo gotovo, da je zaklad še sedaj tam. „Vodnik,“ je dostavil počasi Salle, „je pravil tudi, da so kaznovali bogovi pri veliki banani marsikaterega Evropejca... Misliti moremo, da je prišel tvoj oče, Angelik — do banane, da je prišel tja tudi stric — da so umrli vsi trije Kamenski na istem mestu...“

Luč je ugašala. Zlata zora je pogledala na blede obraze. V jutranjem mraku so si migale slike prednikov z očmi, si šepetale o kosteh, ki so belele tam daleč ob Gangesu, o dušah, ki niso našle pokoja...

XII.

Kot da jih je razmetala orjaška roka, leže po Sočinem obrežju velike skale raznih oblik. Tu obok, votlina, hiši podoben sklad. Med njimi raste bohotno drevje, po njih se plazi bršlinje. Koreninice, tenke kot nit, se vsesavajo v konglomerat, kamenček za kamenčkom se oddrobi, velikanska skala razpada v prah. In tista Soča, ki je trgala nekdanj besneča te skale, se poigrava ž njimi — tista Soča se stiska zdaj v ozko strugo, skriva z gladkim površjem svoje tolmane, vrtince.

Kaj ni tako tudi valovanje tvojih strasti, Angelik? Kot divja reka je besnela po tebi nevera — vzplamenela je ljubezen do Martine... Strast nevere je ublažila materina beseda, ljubezen do Martine je ohladil ranjeni ponos. Skriva Soča tolmane in vrtince, a se razbesni ob viharnih urah — tebi, Angelik, pa je tesno v ozki strugi človeške omejenosti. Sedeč pod votlino ob stezi k prevozu motriš zdaj ljubljani rodni kraj, zdaj svoje srce. Čudovito lep leži rodni kraj pred teboj. A ti odhajaš. Iz znanega v neznan. Greš na negotove poti. Kaj te vleče bolj v tujino, ljubezen do resnice, ki se ti odkrije morda ob viru prastare modrosti, ali ljubezen do Martine?

Resnica, modrost... Tudi stric je mislil, da jo je našel. Pa njemu je opešal razum, ko ga je obvladala ljubezen, otemnela mu je pamet v smrtni senci. O, vsem se godi tako! Ob smrtni uri vidi opešani čut strašila, katera mu naslika prazna vera. Stric je menil, da je pridobil indijski kneginji večno življenje, pa ji je le olajšal smrt z iluzijo. Prazna je bila stričeva modrost, s svojim življenjem je plačal svojo nespamet — plačal jo je tudi oče, tudi Pavel...

Pa stric Marijan je bil sanjač, oče in stric Pavel sta bila gospodarja, ki sta hotela okoristiti svojo hišo. Vsi trije so opešali pri cilju, vsi trije so poginili neznane smrti. Morda je spoznalo Marijanovo

spremstvo, da ni on pravi Wassid, morda ga je zasledil pogon... In Indra, tako nežna, je hitela, morda ranjena, skozi žungle — smrti nasproti. Kdo ve? Kdo pove, kaka drama se je odigrala pod veliko banana ob Gangesu?... Gotovo sta poginila oče in stric od kobrinega pika. Kaže se, da brani tajna moč Kamenskim, da obogaté; stopila bo tudi Angeliku nasproti. Pa naj! Angelik se ne ustraši — on si pribori zaklad in ž njim moč. In tedaj se bo maščeval lahko Martini za tiste grenke dni ponižanja. O, saj jih ni pozabil brezsrčnih besed, brezdušnega smeha. Če ga tudi omami Martina s svojo bližino, ko se oddalji od nje, se vzbudi spomin, oglasi srd. Bogastvo, le bogastvo plača vse. Kaj boš prosil ljubezni, kaj govoril o svobodi misli, revni, zadolženi soški graščak! Ko se vrneš indijski nabob, bo tvoja misel misel mladine, bo tvoja ljubezen Martinina prošnja.

Tedaj bodeš delal, odpiral oči neukemu ljudstvu. In ustavil se bo romar v belem gradu — pot na Goro zaraste trava, razpade cerkev, umolkne zvon...

Ježe se Angeliku obrvi v takih mislih, ponosno dviga glavo in gleda na goro, ki kipi nad drugimi, ki kliče, opominja.

Lahek korak ga predrami. Od Gorice sem prihaja nedorastlo, šibko dekle, culico v roki. Bela perkalasta ruta, gladka, neukusno ukrojena obleka iz modre kotonine, močna obutev, spominjajo Angelika na sirotišnico. Gotovo sirota, ki si išče, izpuščena iz zavoda, novega domu; sirota, ki si mora tako mlada služiti kruha. Zato je njena hoja tako plašna, zato ji stiska skrb zaokrožene tenke obrvi, zato trepeče žalost okrog bledih ust, bega pogled po Soči.

Na koga spominja Angelika nežni beli obrazek, fine kretnje, ki se ne ujemajo s prosto obleko? Vzbuja se mu slika iz otročjih dni: Visoka in tenka, plavalasa, v plišu in svili, se mu prikaže teta Brigita. Taka je bila njena hoja in kretnja. Čuden spomin! Angelik se nasmehne sam sebi. Kako ga more spominjati otrok v nerodni obleki, ki gre gotovo za pestunjo v mlin ali služiti v tovarno, elegantne dame, njegove sorodnice? Tudi plavih las nima ta otrok, svetli, skoraj črni lasje ji venčajo otroško čelo, njeno oko je lepe sive barve, njen noseček dolg, tenak.

Sedla je na cestni kamen, držala culico z obema rokama v naročju in strmela na grad. Duša otrokova je bila gotovo vznemirjena. Trenila je z očesom, in svetla solza je stekla po licu.

„Zakaj jočeš, otrok?“ se je oglasil Angelik rahlo za njo. Prestrašena je zadrževala z životom, se ozrla. Videla je sočutje v lepem obrazu elegantnega gospoda, zato so se ji vlile še bolj debele solze. Ihte je pregovorila:

„Ker sem najdenka, gospod . . . Vsak človek ima kakega svojca . . . Le jaz sem sama . . . V siro-
tišnici so me zaničevali otroci — imeli so strice,
tete — kraj, kjer so se rodili . . . Mene so našli ob
Soči . . . Zdaj grem v soški grad . . . Kako bo tam
— Bog ve . . . Oh, jaz revica, sirota . . .“

Zakrila je obrazek v roke in ihtela. Angelik se
je čudil:

„Ah, ti si najdenka Ivanka? Kako da se nisem
domislil takoj . . . Pa kako, da nisi počakala, da pride
kdo po tebe? Pripeljala bi se bila, tako pa si prašna
in trudna.“

Jokajoče in plašno je pogledala Angelika, ste-
pala prah s krila, si brisala obuvale ob nogavice in
odgovarjala:

„Ušla sem . . . Nisem mogla dočakati. Lahko da
pozabi gospa na najdenko.“

„No, le obriši si solze, otrok,“ jo je tolažil
Angelik smehljaje. „Nimaš doma, ne svojcev, soški
grad ti bo dom, soška gospa mati. Pojdiva, dete.“

Otrl ji je solze in jo vedel po stezi nizdol. Bilo
mu je mehko in veselo v duši. Bilo je nekaj neiz-
rečeno dobrega v obrazku te deklice, njena žalost
je pričala o njeni čuteči duši in je bila Angeliku
porok, da postane najdenka druga hčerka zapuščeni
materi, da jo bo znala tolažiti, ko bo hodil sin po
nevarnih potih, ko bo ločil samostanski zid hčerko
od nje.

Valentin je čakal onstran Soče in zijal bedasto
predse. Na Angelikov žvižg se je zgenil, uprl v vrv
in plul proti skali, kjer je stal Angelik visok in po-
staven zraven male deklice. Angelik je pomagal
najdenki v brod. S plahoradovednim pogledom se
je ozrla po Soči, po brodniku, kriknila, ko se je
zagugal brod in se prijela za rob sedeža.

Valentin je držal vrv, strmel v Sočo. Bila je
plitva, prozorna. Ribice so plesale okrog skal, beli
brod je blestel skozi valove. Tudi najdenka je zrla
na Sočo. „Ob Soči, pri Št. Maverskem prevozu,“
so ji rekli, „te je našel brodnik.“ Mar je to tisti
brodnik? Oh, vprašala bi, pa se boji gospoda, pri-
jaznega, mladega gospoda . . . Valentin se ozira na-
njo — ne, on je ne pozna, ne ve . . .

Brod se je ustavil, Angelik je vrgel brodnino
v Valentinov klobuk in rekel:

„Za dva. Ali veš, Valentin, koga voziš? Le glej,
tu je deklica najdenka . . . Ivanka, to je mož, ki te
je našel.“

Valentin izpusti klobuk, desetica se zakotlja po
brodu, brodnik zija v blede deklico. Rešitelj in re-
šenka se nista pozdravila.

„Glej, Valentin,“ je nadaljeval Angelik, „moja
mati je hotela sama po Ivanko, pa mala jo je pre-
hitela. No, kaj praviš, ali ni zrastle velika iz tvoje
male najdenke? Valentin — govori vendar . . .“

Pa Valentin je molčal. Angeliku se je mudilo do
matere in sestre, da upelje pri njih novo družico.
Čakalo ga je tudi dosti drugega posla, kajti prišel
je čas, da nastopi on svojo pot, Rozika svoj noviciat.
Hotel je še poprej v Čepovan, da se poslovijo od Vi-
donijeve Elvire, ji priporoči Salleja, ki bo togoval po
Roziki, in svojo mater. Zato je rekel dobrohotno Ivanki:

„Se že pomenita drugikrat, kako je bilo. Hitiva
v grad.“

Na strani sirote je šel soški graščak skozi red
topolov. Po cesti nad Sočo je zdrčal tačas bel samo-
drč, zavel je pajčolan. Valentin je gledal za gra-
ščakom, pogledal na cesto in zamrmral:

„S culico gre v grad, pa bo nemara še grajska
gospa.“ (Dalje.)

Lete.

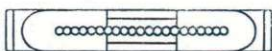
Zložil Tonej Jelenič.

V očeh trpečih mračna noč umira —
in sladka je trpljenja smrt!
Brez težkih solz se božji dom odpira,
ljubezen stopa, čez nebeški vrt.

Zapreš oči, zasanjaš z žezlom v roki,
ti sreče mlade večni car,
nad horizontom pnô se ti oboki,
nad njimi Bog edini tvoj vladar.

Ne zreš nazaj čez Sodomo razdrto,
ne kolneš bridkih ur — junak!
Ti veš: ljubezni je nebo odprto,
nečisto mesto krije smrtni mrak.

Pozabljena bridkost mladosti davno,
v ljubezni utopljena noč; —
žari se krona ti nad glavo slavno,
pod tabo teče Lete šumljajoč — — —

Stanko Vraz — slovenski pesnik v hrvaški obleki.

Spisal Vinko Zupan.

Slovenec, Hrvat klikče: On je naš!
Avgust Senoa.

Stanko Vraz (s prvotnim imenom Jakob Fras) je brez dvoma najznamenitejši literat v ilirskem pokretu in njegovo ime je neločljivo združeno s tem gibanjem. Vraz je takorekoč poosebljena ilirska ideja, saj je ta rojeni Slovenec in prvotno slovenski pesnik, postal književnik „ilirski“ ali hrvaški. Ni to osamela prikazen, da pripadnik enega naroda piše v jeziku drugega, posebno pa Slovenec hrvaško. En moment pa je, ki nas pred vsem zanima, to je: ali je izpremenil Vraz z jezikom tudi vsebino in duhá svojih pesnitev in nehal biti Slovenec? In kakšno je njegovo delovanje sploh, ali morda po prestopu k Ilircom pozablja svojih ožjih rojakov? Odgovorili smo v naslovnem stavku. Vrazu je ilirski jezik le sredstvo, s katerim uveljavlja svojo slovensko osebnost. S svojimi ožjimi rojaki pa ostaja v vednem stiku do smrti.

Vraz (rojen v Cerovcu, blizu Ljutomera 30. junija 1810) je vsa otroška in deška leta preživel v tem štajerskem raju, kakor ga sam nazivlje. Mati in sestra sta mu peli narodne pesmi in pripovedovali narodne bajke. Jasno je, da so mu ti mladostni vtisi ostali vse življenje v neizbrisnem spominu. Za svojega študiranja v Gradcu (1830—1838) je bil v vednem stiku z drugimi mladimi Slovenci, posebno n. pr. z Miklošičem, Muršecem in drugimi. Neka razburjenost je bila takrat v ovzdušju in živahna delavnost je vladala povsod. Francija je zopet enkrat dala temu povod z revolucijo. V Gradcu je bilo takrat veliko laških dijakov s svojimi prevratnimi idejami o združenju Italiji. V literaturi je vladala romantika in je posebno pri Slovanih dosegla vrhunec. Povsod navdušenje za narodnost in njene znake: jezik, pesmi, pravljičice in običaje. V dobi takega vretja se je razvijala Vrazova pesniška narava v Gradcu. Vraz je bil čisto umetnik in ni imel zmisla za strokovne študije. Njegova lastna nprav in pa burna doba sta napravili, da se Vraz ni pečal toliko s Temido kakor z narodnim delom. Vraz in njegov krog se uče slovanskih in evropskih jezikov in prevajajo na slovensko poljudne stvari. (Glej Stanka Vraza Dela, V., pismo Muršecu, št. 9, str. 139.) Vraz zлага že tudi izvirne slovenske pesmi in jih pošilja Kastelicu. Pošilja mu tudi narodne pesmi za Smoleta. Kakor izvemo iz pisma Kastelicu (St. Vr. D., V., št. 12, str. 145), niso ti

mladi ljudje prevajali le poljudnih spisov, ampak sploh čisto v duhu romantike, iz najrazličnejših tujih književnosti: iz angleščine, španščine, poljščine, iz Goetheja, Petrarke in Lamartina. Že v tem pismu in v onem na Prešerna (St. Vr. D., V., št. 19, str. 156) bi Vraz rad prispevkov iz „Čebeličinega“ kroga za „Metuljčka“, ki naj bi bil rival „Čebeličin“, ker ta jim je „prekranjska“ in oni bi hoteli štajersko narečje napraviti za književno. Podjetja pa niso mogli izvesti, dasi Vraz ta načrt v pismu na Muršeca (St. Vr. D., V., št. 17) kaj slikovito riše. Pogovarjali so se baje takole: Vraz mu dá gobec (!), Trstenjak noge, Miklošič truplo, doktor Prešeren bi mu moral poslati peroti. Prišlo sploh ni do izdajanja, tudi Kastelic ni maral njegovih prvencev. Ozlovoljen po neuspehih na ledini slovenske poezije, ki jo je, kakor pravi, obdeloval z ljubeznijo, (gl. pismo Prešernu, dné 29. novembra 1839, St. Vr., V., št. 18) daje Vraz slovenski književnosti slovo. „Mit Slovenien hab' ich es abgetan.“ Njegove slovenske pesmi, ki jih ima Kastelic, naj se smatrajo za „opera posthuma“. Samo slovenske narodne pesmi da bo še izdal. — Sodim, da je ravno nepriznavanje njegovih prvencev (ki res niso bili bogvekaj), pri Čebeličarjih, vplivalo na Vraza poleg drugih vzrokov, da je prestopil k Ilircem. Radi tega mu očita Prešeren — in morda ne čisto po krivici —: Lákota sláve, blagá vleče pi-sarja drugám. Leta 1839. odhaja Vraz v Zagreb in Hrvaška mu postane druga domovina. Ta Vrazov preobrat ni tako nagel, da bi ga ne mogli zasledovati in si ga tudi razjasniti. Pomisliti je treba, da je bil vedno, posebno pa takrat, velik stik med Hrvaško in slovenskim Štajerjem; treba je tudi imeti na umu, da je Gaj začel l. 1835. izdajati svojo „Danico“, ki je bila zelo razširjena tudi po Štajerskem. Kranjec in Gorenjec Prešeren pač ni mogel postati Ilir, in nezmislno bi bilo mu kakorkoli to očitati. Štajerec in „Prlek“ Vraz je pa že po sorodnosti narečja in po osebnih stikih bil bližji Hrvatom. Že vtiski mladosti so ga pripravili za ilirski pokret. O politični Iliriji so sanjali stric župnik Jaklin, Modrinjak in Krempel. V pismih na Prešerna (St. Vr. D., V., št. 103 in 32) se sam opravičuje in razlaga svoje nazore o književnem jeziku, ki naj bi bil Slovincem hrvaški, kakor je vsem Nemcem tudi eden, dasi so si Hanoveranec in nemški Štajerec bolj vsaksebi kakor Slovenec in Hrvat. Tolikim jezikom se Slovenec priučí, koliko lažje bi

se šele hrvaškemu, ki mu je najbližji. Kaže na Portugize, Holandce, Dance, kako klavrno vlogo da igrajo v literaturi. Narod, ki hoče svojo književnost, mora biti številen in sposoben tudi književnike živiti. (Vraz je bil tudi res vse življenje samo književnik. To je pa mogel biti le v Zagrebu, in še to le v času občnega navdušenja ilirskega.) Na bodočnost slovenske književnosti ne upa. In če pride tudi par slovenskih Camoënsov, nastopijo potem stoletja literarne suše. In še onih par umre lakote.

Zgodovinski razvoj pa je dal prav Prešernu; slovenska književnost se je lepo razvila, kakor tudi ona Norvežanov, Dancev in drugih malih narodov. Ne razumem torej, čemu izigrava dr. Ilesič Vraza proti Prešernu in vlači njegove nazore spet na dan („Prešeren in Slovanstvo“).

Vraz pa je ostal tudi po prestopu v ilirski tabor po svoji celi osebnosti, celem svojem pesniškem mišljenju in čuvstvovanju, da, tudi v vsem svojem delovanju Slovenec, dasi mu je zunanja oblika hrvaška. Potoval je opetovano ne samo v svoj rojstni kraj, temuč tudi po vseh slovenskih pokrajinah in šel celo tja v Rezijo, kakor hitro je začul, da so tam Slovenci, vse to iz čistega navdušenja za slovensko narodno blago. In to Vraz, ubožec brez imetja in brez kake „študijne stipendije“. Njegov vzor je bil skupni književni jezik ilirski, toda pri tem uveljavljanje lokalnega kolorita provincije po zgledu nemških romantikov Uhlanda, Rückerta in Platena. Po pravici kaže naše v uvodu k Jarnikovemu članku „Obraz slovenskega narečja u Koruškoj“ (St. Vr. D., V., str. 79). „Tko je sačuvao veliki dio narodnih dragocenosti Slovenacah, nego li privrženci Ilirstva?“ Do svoje smrti si dopisuje s slovenskimi književniki in rodoljubi, kakor s Kočevarjem, z Muršecem, Miklošičem, Jarnikom, Majarjem, Trstenjakom in Prešernom. Poudariti je treba odločno, da je Stanko Vraz navzlic svojim prenapetim nazorom o Ilirstvu ostal po srcu Slovenec.

Ko pa poudarjamo slovenski značaj Vrazov, ne moremo prezreti vpliva, ki ga je imel nanj deset let starejši Prešeren. Prešeren mu je bil v marsičem, na primer v sonetih, gazelah in romancah spodbujevalec in vzor, katerega je prevajal in posnemal. Vraz je hotel — seveda z boljšo voljo nego močjo — tekmovati s Prešernom, dokazati, da se tudi v ilirskem narečju dado rabiti vse te oblike. (Glej Šrepel: „Prešernov utjecaj na Stanka Vraza“, Spomen cvijeće.)

Celo v zunanji obliki jezika ne more zatajiti Vraz svojega slovenskega pokolenja. Gospod Božič je v „Nastavnem Vjestniku“ („Slovenski elemenat u Vraza“) sestavil celo vrsto besed, ki so slovenske, mnoge tako izključno slovenske, da jih tudi kajkavec ne bi razumel. Čisto pravilen je nazor Božičev, da

je Vraz nalašč sempatja rabil slovensko besedo in izraz, da bi dal s tem svojim delom, ki so pisana sicer v ilirskem narečju, lokalni kolorit slovenski.

Ako izhajamo od te perspektive lokalnega kolorita, nam ne bo težko pojmiti, da uveljavlja Vraz tudi v tvarini vseh svojih del to načelo.

Takoj prva zbirka lirskih pesmi „Djulabije“ (1836—1841) ima poleg motiva ljubezni glavni domovinski motiv, širši slovanski in ožji slovenski, ki se vleče kakor rdeča nit skozi vso zbirko. Prividno izgine ta nit sempatja čisto v ljubavnih vzdihih, toda kakor reka na Krasu, se nam prikaže naenkrat pred očmi. Sam Vraz stavi te patriotske „Djulabije“ najvišje, kakor sodimo iz pisma Macunu (St. Vr. D., V., št. 95), kjer priporoča baš patriotske pesmi v tretjem in četrtem delu za ilirsko antologijo. Vraz ni pesnik Prešernovega genija, toda ravno ko opisuje svoj rodni kraj, svoj štajerski raj, mu zadoné strune v glasove, ki gredo od srca k srcu, in v tem žanru se more težko kaj meriti s to prisrčno in ljubko poezijo. Medtem ko je Kollárjeva muza v zbirki „Slávy dcera“, ki je izpodbudila Vraza k analogni zbirki, semtertja direktno prozaična, ostanejo Vrazove pesmice v lahki narodni obliki „krakowiaka“ vedno „mokrocvetiče rožce poezije“ in nikoli ne zaidejo v prozo.

Pesmi v prvem delu nam še nič ne kažejo tistega lokalnega kolorita, ki smo ga omenili; vzrok je v tem, da so pisane na Hrvaškem. (Glej St. Vr. D., V., str. 33.) Edino, kar bi se dalo nekako spraviti v zvezo s Slovencem Vrazom, je v prvem delu št. 46 reminiscenca na Prešernov „Strunam“. V drugem pa, ki je do št. 36 zložen v Gradcu, od 36—106 doma v rojstnem kraju, se prvič prikaže ona rdeča nit. Že v pesmih, zloženih v Gradcu, nam stopi nasproti Vraz Slovenec, ki se pritožuje nad ponemčenim mestom, ki mu že ime kaže staro slovensko naselbino (12, 13). V opombah nam pripoveduje, da je našel proti jugovzhodu čisto slovenski tip prebivalcev, ki se v svoj prid loči od gornještajerskega, nemškega. Naštevata tudi imena (Graz, Andriz, Lassniz i. t. d.), ki so brez dvoma slovenska. V pesmih se spominja žalostne slovenske preteklosti. Gora Plač, ki gleda na jug, je štela vzdihne in videla solze slovenskega rodu, ki so ga tlačili Obri in potem Franki, Slovenci pa so se umaknili proti jugu ali pa se ponemčili. Padla je cvetna lipa pod trdim dobom (34).

Kakor bi se razlil val solčne svetlobe v ta mračna premišljevanja, tako se nam zazdi od 37. pesmi dalje.

Čitav dan Slovenka
pësme bi mi pëla,
a ja bi jih volio
nego spëv angjela.

To poje sestra mu Anka, ki se je tolikrat spominja kot svoje vile. Slede krasne slike iz pomladne prirode, ko vse cvete, poje, ljubi, živi, ki so mu vstale v duši na izprehodih po ljubljennem rojstnem kraju — rojstni kraj je, ki ga razgrinja pred našimi očmi (46—52). Te verze je vdihnil pesniku domači log in tam stoji ta cvetokitna lipa, mlada breza in vitki topol, ki jih pesnik pozdravlja. Zdaj pa (53 do 98) prihaja morda najkrasnejši oddelek vse zbirke. — Marković ga imenuje pravo odo na dragi mu slovenski Štajer — pesmice polne subtilne poezije, polne solnca in gorkote vriskajoče mlade ljubezni, spojene z ginljivo ljubeznijo do domačega kraja:

Ajdmo, pèsmo moja,
gor v Jerusolim,
da kip zavičaja
pred tobom razgalim!

Pa odtud v rode
i vèkove pričaj,
koli drag i krasan
naš je taj zavičaj.

In tako gre dalje v opisovanju Murskega polja v lahkih, ljubkih verzih, rekel bi, mladih cvetkah, ki nosijo na sebi fini cvetlični prašek nežne poezije, vzklike iz odkrite, res pesniške duše in idoče do srca. Cela pokrajina z obrobajočimi jo gorami se razgrinja plastično pred nami. Kako krasna je primera (62):

U tome okviru
kô sag dragocèni
krasan zavičaja
kip je uhvatjeni —!

Nikjer ni dosegel Vraz tega viška poezije kakor baš v tem krasnem popisu (63 in dalje). Po cvetočih dolih bele hišice, po gričih cerkvice in gradiči! Tu vlada blag pokoj, tu se čuti pesnik doma. Povsod žubori domača beseda, sladka ko pesmi slavca. Krasna je spet pesmica opisujoča, kako pojo slovenska dekleta (39): „Čuješ te pesmi?“ Teh ne pojo škrjančki, grlice ali slavci, pojo slovenske deve. Lica jim cveto kakor rože v rajju pred grehom. Slovenka govori kakor angel, nje poljubi so nebeška mana; kdor ni čul nje ljubavnih pesmi, ne ve, kaj je ljubezen; kdor ni čul nje pobožnih napevov, ne ve, kaj ga čaka na onem svetu. S hvaležnostjo se spominja pesnik matere in Anke in jima postavlja spomenik v 72. pesmici, označujoč s tem njun veliki vpliv nase v detinstvu:

Oj Slovenke krasne,
vi moške deklice!
Od kolèvke moje
krotke grličice!

Želi slovenskim dekletom, da bi ohranila vedno ono prirodno preprostost, naj bi jih ne otrovalo tujinstvo, naj bi ohranila vedno svojo drago narodnost.

Tako krasnega kraja ni na svetu kakor je njegova domovina. Zdi se, pravi, kakor bi te bil Bog ustvaril zato, da nadomesti Slovencu raj svobode. Slede spet divne slike in primere: holmi leže kakor moder svilen robec, ki ga je vrgel veter na tla (76). Potem sledi 77: mati z zibelko pri cerkvi Svete Trojice. Dete v zibeli ji bo dika in ponos. Vraz misli na Cafa. Markovićevo mnenje, da je to Miklošič, ni pravilno. — Že tu v „Djulabijah“ (80) se spominja poraza Mažarov, ki so vdrlili za Rakocijeve vstaje tudi sem. Slovence je vodil župnik Petek. Snov iz tega vpada ima Vraz v samostojni epski pesnitvi „Babji klanjac“. V bitki pri Kulmu, pravi dalje, so tudi slovenski dragonci rešili bitko (1813, general Vandamme). Trikrat so Slovani rešili Evropo (Tartarov, Turkov in Napoleona), toda svet je nehvaležen. V preroškem duhu obljubuje: „Svanut će Gjurgjev dan, velik dan osvete.“ Perspektiva Vrazova se torej tu razširi sploh na Slovanstvo. Potem se vrača spet na Mursko polje, moderno Tesalijo, slovečo po imenitnih konjih. Na holm in cerkev Kapelo, kjer je „Atilova jama“ nadovezuje zgodovinske reminiscence in v kratkih plastičnih potezih nam riše celo zgodovino slovenskega naroda. In to ni nikak suhoparen popis in tudi niso nikake domoljubne tirade ali jeremijade, opis je živ in poetičen (86 in dalje). Najprvo je tlačil Slovence hunski jarem, po Hunih so prišli Obri, ki so vprezali slovenske žene v vozove. Karol Veliki je uničil Obre, a nam naložil svoj jarem. Potem se je „pleme od Harpijah“ (Mažari) zagozdilo kakor klin med južne in severne Slované. Končno so navalili Turki, kakor pekel, in Sloven, jagnje, se pobrati z volkom, Mažarom, da prežene Turka — lisico. Toda volk je pokazal svojo narav. To so kratke in lepe sličice iz slovenske zgodovine, kažejo veliko Vrazovo rodoljubje in njegov nemajhen pesniški dar.

Tretji del „Djulabij“ nas uvaja med Slovence. Začenja z Ljubljano, „Ljubica“ se je bila poročila in zdaj biva tam. Te pesmi so izraz nesrečne ljubezni in slike iz domačega kraja niso več solnčne, kakor one v drugem delu, strune mu zvene elegično. Da umiri srčne boli, gre pesnik domov (47—59):

Ajd na one kraje,
gdě ti je stajala
zibka, a uz zibku
sestrica pèvala...

Kakor sploh večkrat, tako se tudi tu s hvaležnostjo spominja svoje sestre. Strune mu zvene elegično dalje: gaj, ptice v logu, vse petje krog njega in vsa prirodna krasota mu vdihuje le žalostne misli, bridko toži svoje ljubavno gorje. To niso več oni sijajni popisi, temuč le spomini na mlada leta tu, ki se več ne vrnejo. Spominja se drage matere, ki

mu spi v grobu; kako srečen je bil, ko so ga povsod spremljale njene molitve. Da bi mogel spet na njenem krilu počivati! (58.) Po ljubavnih tožbah, ki potem slede do št. 81, se mu spet razširi vidik na skupno mater Slavo, mučenico. To sicer ni Slovenija, ampak sploh Slovanstvo, vendar misli pri tem tudi na Slovence: Donava, Drava, Sava so Slavi pas. Prav slovenska je ideja miru: sto kron ti bo ponudil svet, toda ti boš vzela lipov venec. Razbila boš zadnji meč in zavladata boš človeštvu v miru in slavi.

Od št. 101 dalje se začno pesmi, ki nas vedejo v širšo domovino slovensko, slikajoč nam Vrazove vtise iz njegovega potovanja s Sreznjewskim po slovenskih pokrajinah. Vraz, ki nam je opisoval do zdaj le svoj domači kraj, nam podaja zdaj krasne slike iz cele Slovenije. Začenja s Koroško:

Odnesi, ma Vilo,
na svom tankom krilu
Moj slovenski pozdrav
na slovensku Zilu.

Tu na Koroškem se nahajata dve zibelki, „uz koe proričaše dobro Rojenice“ in ki jih je na čelo poljubila mati Slava. Vraz misli Jarnika in Majarja. Potem ko omenja Rezijanov, kjer je tudi bil, slavi gorenjske krasote in kliče pri tem, spominjajoč se Vodnika: „Véčna slava pévcu Ilirije oživljene!“ Tudi on imenuje blejsko okolico raj, kakor Prešeren. Za žensko lepoto zelo dovzetni pesnik si ne more kaj, da ne bi (112—116) zapel navdušenega slavospeva jedrim Gorenjkam. Vile na planini se budé ob pesmi Gorenjke; krasna je vedno, ko dela, ko poje, ko gre k vodnjaku, krasna pri plesu in ko stopa v cerkev, krasna vedno, naj molči, šepeče ali kramlja — krasna kakor nebeški angel ali vila v gori. Potem nas predstavlja pesnik (117) v središče Slovenstva v Ljubljano. Grob mladega pastirja, ki ga omenja, je po starejšem mnenju grob Koritkov. Toda to bo bolj gotovo kak mladi, prerano umrli duhovnik. Na njegov in Vodnikov grob naj dene Vila venec:

Jer tu leže kosti
silnoga orline,
Što j' zakrillio letom
sve slavske krajine.

V 120. in dalje omenja revolucije: v krvavi zarji, ko sta se tresla v gromu topov nebo in zemlja, je sešla na zemljo spet nebeška hči, svoboda. Tudi Slovenci so začutili dih svobode pod sinom revolucije, Napoleonom, in silni orel Vodnik se je dvignil v višave s preroškim klikom („Ilirija oživljena“). Toda prišla je reakcija, mrzli veter od severa. Izumrla je ideja ilirska, le Mihovil Jaklin ni obupal:

Samo ti preosta
drugog véka dube!
Ti moj Mioville,
béli naš golube!

Kakor sedi ptica v kruti zimi žalostno poleg gnezda, ki ga je zamedel sneg, tako je umolknil Vodnik, hiral in ginil, dokler ni umrl potr in brez nade. Toda prišel je spet novi pokret, zapihal je jug. Spet prerokuje Vraz Gjurgjev dan, vstala bosta kralj Matjaž in kraljevič Marko.

Z besedami sv. pisma končuje Vraz (130—133), bratje, pazite na ta dan, poprej bo tema tri dnij, zbirajte olje za svetilke, pred pomladjo je zima in preden pride vesna, so viharji.

V četrtem delu, ki slika najprej vizijo umrle drage, ne moremo govoriti o slovenskem značaju. Po polemiki s „tevtonskimi goskami“ izzveneva cela zbirka pomirjevalno, harmonično v zmislu humanitete. Ideje človečnosti so naglašali vsi romantiki; posebno nas tu spominja Vraz Prešernove „Zdravljice“. Znane so krasne krilate besede:

Svi narodi bratja
svi su božja čeda.
Na njih jedno nebo
i jedan Bog gleda.

Kjer je Vraz realen, je samo Slovenec; Slovenec je opisujoč krasote domačega kraja in podajajoč potem pregledne sličice iz slovenske zgodovine; Slovenec je, ko nam riše vtiske svojega potovanja po naših pokrajinah. Iz teh realnih slik pa se mu dviga romantični duh v sanjarije o majki Slavi in o veliki slovanski bodočnosti.

Ako preberemo naslov iz druge njegove knjige „Glasi iz dubrave Žerovinske“ (1841), že pričakujemo domačih motivov. Lirik Vraz se je lotil tudi balad in romanc ne hoteč zaostajati za Prešernom; bil je prvi, ki je vpeljal to pesniško vrsto v hrvaško književnost. Cela vrsta teh dogodkov se vrši doma na Murskem polju ali pa je vzeta iz slovenske zgodovine.

„Lépo ti je Mursko polje,“ začinja pesem „Nenadani“. Ta balada bazira na narodnih običajih pri snubitvi, ki jih je izpeljavati na prvotni način snubitve, ne ugrabitev. Rezika žanje na polju s prijateljicami, v gozdu se zabliskajo puške in dragi Vid je med njimi; Rezika obledi in meni, da ga vedó v vojake, kar pa zardi v veselju: po streljanju in kriku izpozna, da gredo le njo snubit. In Rezika teče domov, kjer jo čakajo snubači.

Tudi pri baladi „Nepozvani“ se gre za nevesto. Toda mesto svatov, ki jih Anka pričakuje nestrpno z materjo in družicami, pridejo razbojniki, ki začno pleniti. Toda spet zaškriplje sneg, začujejo se kraguljčki, pokanje biča in pušk, to so svatje. Razbojnice povežejo, Anka pa pride do zavesti na prsih ženina Janka. Balada „Grlice“ bazira na slovenski narodni bajki. Pripovedovala mu jo je teta Marina in slišal jo je pripovedovati svojo sedemletno ne-

čakinjo triletnemu bratcu. Vraz je seve čutil potrebo vso stvar poslovaniti, to je, vplesti vmes staroslovansko mitologijo. Perun je ustvaril za Lado dve krotki grlici, da varujeta sinka Lelja. Toda Leljev pogled vzbudi v paru ljubezen. V objemu pozabita na dete, ki ga ugrabijo psoglavci. Ko pride mati domov, najde par speč in zibel prazno. V jezi udari grlici za vrat in ju izžene iz raja. Od tega časa imajo grlice do danes znamenje za vratom in glas, kakor bi dete jokalo.

Balada „Bura“ je zanimiva, ker je prevedena iz prvotne slovenske pesmi „Drvar“. Opisuje, kako ubije v viharji noči strela moža, ki je šel po drva ženi in petim otrokom. „Věra in nevera“ je istotako prevod izvirne slovenske pesmi in slika dekliško nestanovitnost: Minki je umrl dragi in nekaj časa je vsa obupana in hodi vsak dan plakat na grob. Nekega dne ne pride več. Ali je bolna? Zvonovi zvone pri Sv. Martinu; ali je Minka umrla? Ne, jemlje drugega.

„Lěpa Vida“ je hrvaški prevod znane slovenske narodne pesmi.

„Osvěta“ je romantična balada, katere vsebina nima sama na sebi nič slovenskega: prikazen hodi vsako noč po razvalinah Dolnjega gradu s tremi ranami na prsih. O takih prikaznih so povsod pripovedke, le da je Vraz naredil iz te prikazni nemškega plemiča in dekle, ki jo je ugrabil, je bilo slovensko. Dekle pa ostane neizprosno in dragemu zvesto. Dobro je izvedena razjasnitev treh ran: O polnoči pridejo njen oče, brat in ljubi, in plemič pade od treh udarcev.

Povest v verzih „Friderik in Veronika“ ima Vraz iz Valvasorja, odkoder je črpal večkrat tudi Prešeren.

Vsebina pripoveduje o sinu celjskega grofa Hermana, Frideriku, ki je po (baje nenaravni) smrti prve žene vzel neenakorodno Veroniko Deseniško. Friderika je dal oče raditega zapreti v grad Ostrovico in pozneje v Celju. Odpovedati se je moral vsem gradovom. Veroniko so vjeli in zaprli; a ko ji niso mogli dokazati, da je čarovnica, jo je dal Herman utopiti. Friderika je oče osvobodil in dal lečiti. Ta je šel pozneje v Rim k papežu, da dobi bajè odpuščenje greha radi umorjene prve žene. Pozneje je dal truplo svoje druge žene pokopati v kartuzijanskem samostanu v Gorah. Na starost se je vdal poprej plemeniti Friderik razuzdanemu življenju. Vraz se drži Valvasorja, le da ne pripoveduje vsega v pesmi, ampak tudi v opombah to, kar smo navedli zgoraj. Razredil je tvarino v tri speve. V prvem nam prikazuje Veroniko, ki toži v žalostni pesmi gluhim stenam ječe svojo usodo. Sluge pridejo in jo odvedejo v smrt. V drugem spevu dan za dnevom prekleči grof Friderik na grobu svoje Veronike in moli. Nekega dne pa ne pride več in potem ne sliši nihče več o njem. Trideset let je že minulo, pravi v tretjem spevu, kar biva blede vitez na visokem gradu in izkuša pozabiti preteklost v gostijah in pirih brez števila; ne more spati in pije s prijatelji. Toda to mu ne more dati miru . . . Spet mine trideset let in gospodar slavi svoj devetdeseti rojstni dan, toda še vedno ga mučijo spomini na greh v mladosti. Bister potok, pravi pesnik, mu je bilo v mladosti življenje, zdaj pa se izteka v močvirje. Takrat ga je spremljala Vila (t. j. Vraz ga je opeval), a poleg močvirja ne morejo bivati čiste Vile. Zato — z Bogom!

(Dalje.)

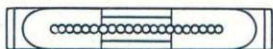
Znana neznanka.

Zložil G. Koritnik.

V urah večernih, ko nihče ne ve
tajnih šepetov, ki dihajo v mraku —
tebe spoznal sem po plahem koraku,
ki te po svetu preganja srce . . .

Tujka temna si mi prišla nasproti
s tihimi sanjami v rosnih očeh,
dve sta se srca spoznali v samoti,
morda le eno, skrivnosti kdo ve?

Zvezda na nebu je mesecu sestra,
boli neznani je znanec poet —
pesem nas družijo, ko vrže na cesto
s kruto rokó nas življenje in svet . . .

Belokranjski reformatorji.

Spisal Leopold Podlogar.

(Konec.)

IV.

Tudi v drugem belokranjskem mestu, v Črnomlju, so bila za novo vero ugodna tla. Črnomaljski gospodje (die Herren von Tschernembl) so se bili z vso vnemo oklenili nove vere, so njen razvoj podpirali doma in delovali zanjo tudi v novi domovini, na Avstrijskem.¹⁾ Ravnotako vneti pristaši luteranizma so bili knezi Frankopanski, ki so po odhodu črnomaljskih gospodov postali lastniki črnomaljskega graščinstva. Kakor prvi so tudi ti goreli za novoversko svobodo in šli protestantom povsod na roko.²⁾

Ivan Schweiger je bil prvi, ki je začel predikavati v Črnomlju. Bil je pred duhovnik v Kočevju, kjer se je seznanil z novo vero in je odpadel od katoličanstva. Na Kočevskem ni mogel delovati za novo vero, kajti Kočevarji so bili podložniki Ursinove plemenite rodbine, ki je bila ostala kot redka izjema med kranjskimi plemenitniki zvesta katoličanstvu in ni dajala potuhe protestantom.³⁾

Leta 1562., ko je bila izpraznjena po Tuskaničevem odhodu semiška župnija, je prišel Schweiger v Semič, kjer je očitno odpadel in bil povabljen v Črnomelj za propovednika. Tu je bilo tisti čas zbirališče brambovcev, ki so se s svojimi poveljniki v času potrebe pomikali na vojaško granico. Kot poveljnik brambne armade se je držal v mestu Herbart VIII. Turjaški, ki je šel vedno, posebno kot deželni glavar (1566—1575) novi veri na roke. Ta je zvabil Schweigerja v Črnomelj, izročil mu je oskrbnitvo svojih posestev po Belikrajini in v sporazumu z deželnimi stanovni poveril službo črnomaljskega predikanta.⁴⁾ Tu mu je prišla prošnja od Trubarja l. 1567., naj se posvetuje z ondi vjetimi Turki, kakšne misli so glede izdajanja sv. pisma v srbskem ali celo turškem jeziku. Trubar se je mudil tisti čas v Ljubljani; rad bi bil prišel sam v Črnomelj, a deželni stanovni sami so mu namignili, naj zapusti domovino, da ne bi oni imeli kakih sitnosti z vlado radi njega. Zato je opustil Trubar svoj obisk v Črnomlju in je

nalogo, ki jo je mislil sam izvršiti, poveril Schweigerju.¹⁾

O Veliki noči l. 1569. je zapustil Črnomelj ter se preselil v Ljubljano. Ko so tega leta deželni stanovni odstavili trmastega in neubogljivega Tulščaka, so postavili na njegovo mesto 8. junija 1569 Ivana Schweigerja.²⁾ V Ljubljani si je kupil 1570 hišo od meščana Petra Koet v Judovski ulici in se oženil z neko Katarino. Imel je več otrok, sin Andrej je postal slovenski propovednik v Ljubljani in je opravljal službo vojaškega graničarskega pastorja.³⁾ Leta 1581. je bil ud pregledovalne komisije za Dalmatino biblijo; tega leta je začel bolehati in je poprosil za dopust. Naseliti se je mislil v Turjaku in dobiti službo pridigarja v bližnjem Škocijanu, katerega so Turjačani oddajali protestantom že od l. 1564. pa do l. 1600., t. j. celih šestintrideset let. Znamenitejši predikanti, ki so tu službovali so: Andrej Savinec (1579—1581), Marko Lesnik (Xylander) (1581—1583), Jurij Dalmatin (1585—1589), Benedikt Pyroter⁴⁾ (1590), zopet Andrej Savinec (1595), v teku l. 1598. pa Ivan Wolfinger, Nikolaj Wuritsch in Ivan Znojilšek. Tega poslednjega je pregnala iz Škocijana vlada; bežal je v Krvave peči in opravljal svojo službo v cerkvi svetega Lenarta. Ko je tudi v ta skriti kot posegla roka pravice, je pregnanec pred odhodom zažgal ondotno cerkev.⁵⁾

Ker je bil Marko Xylander, škocijanski pastor, (1581—1583) že priletel in bolehen, so Turjačanje prosili Schweigerja, da prevzame on po njegovi smrti škocijansko župnijo. Vsled bolehnosti je odlašal in umrl, preden bi imel nastopiti novo službo, t. j. 25. februarja l. 1585. Pokopan je bil pri Sv. Petru v Ljubljani.⁶⁾

Obenem s Schweigerjem je prišel v Črnomelj Ivan Gočeverič (Kočevarič). L. 1567. meseca oktobra ga prestavijo deželni stanovni v Višnjo goro.⁷⁾ V Črnomlju se menda ni nič preveč lepo obnašal in živel v prepiru s svojim tovarišem, zato naroče stanovni

1) Dimitz, G. Kr., III., 361, op. 4.

2) Lopašić, Bihać i Bihaćka Krajina, 289.

3) Letopis M. Sl., 1874, 87.

4) Schweiger Hans sacerdos ex Hotschewia, qui fuit flegerus (Pfleger = oskrbnik) Herbaridi ab Auersperg in Tschernembl. — Mittheil d. h. V. f. Kr., 1864, 2, 7.

1) Elze, Die Superintendenten, 27.

2) Istotam, 35.

3) Jahrbuch, XXI., 189—190.

4) Dimitz, G. Kr., III., 151.

5) Mittheil., 1863, 48.; Izvestja M. D., IV., 242.

6) Mittheil., 1864, 7.

7) Dimitz, G. Kr., III., 149.

Višnjanom, naj pazijo nanj, da ne bi kakih nerodnosti počel. Že l. 1570. pride v mesto povelje deželnega kneza, da morajo pregnati svojega predikanta. Ta je zapustil Višnjo goro in se podal v Radeče. Tu je živel na svojem posestvu v Hotemežu predikant Jurij Maček, ki je služboval pred Gočeveričem v Višnji gori. Prišel je bil tja že l. 1554. na povabilo Gallov in Turjačanov, kojih lastnina je bil takrat stari višenjski grad „Weichselburg“. Deželni knez ga je dal izgnati. Šel je na svoj dom in je l. 1570. stopil v službo deželnih stanov štajerskih in deloval v celjski okolici,

je porabil ta dogodek, ga vlekkel na prižnico in ga spravil v zvezo s predikanti. Schneider se je čutil užaljenega, pri priliki je počakal pred cerkvijo Sladeta in mu iztrgal roket, izbil iz rok kadilnico in navikulo in ga pretepel; duhovniki so bili prepričani, da je to delo obeh predikantov, katera sta nagovorila Schneiderja k temu kaznjivemu dejanju. Vso zadevo so izročili sodišču deželnih stanov (Hofthaiding), ki je pozvalo vse tri, meščana in oba pastora, v Ljubljano. Maček se je izgovoril, da je pridigar na Štajerskem in da se bo zagovarjal le pred visokimi

ŽUPNIJSKA CERKEV IN POKOPALIŠČE V VERŽEJU

kjer je že pred l. 1531. sejal mladi Trubar seme novih naukov.¹⁾ Gočeverič je ostal v Radečah, kjer ga je Maček večkrat obiskal in z njim skupno pridobival Radečane za novo vero; precej sta jih premotila in pridobila.

Umevno je, da ju katoliški duhovniki niso radi videli. — Nekega večera je sedel v neki radeški gostilni katoliški duhovnik Daniel Slade, pri njegovi mizi je popival meščan Krištof Schneider, po mišljenju luteran. Kmalu sta si bila v laseh; duhovnik

stanovi štajerskimi, če bo treba, Gočeverič pa je podal svojo izjavo o tem dogodku pismeno superintendentu Spindlerju, ki je prišel v Radeče preiskavat neljubo mu zadevo. Ta je stvar predložil deželnim stanovom. Schneider je bil obsojen na ječo v stolpu, obema predikantoma pa niso mogli do živega. Stvar se je obravnavala koncem meseca marca 1572. O teh rabukah je zvedel tudi vojvoda in konec aprila in začetkom maja je izdal zaporedoma povelje, naj oba hujskača preženo. Gočeverič je bil odstavljen, na njegovo mesto je prišel Boštjan Prašnik. Ta je zapustil Radeče l. 1578. in nastopil službo v Idriji,

¹⁾ Izvestje M. D., 1907, 139; Dimitz, G. Kr., II., 199.

Gočeverič se je vrnil pa nalogu stanov v Radeče meseca novembra. Živel je zelo razuzdano in pohujšljivo; zopet je prišel v Radeče Spindler, uvedel preiskavo, ki je odkrila precej nelepih stvari iz njegovega življenja. Na podlagi te preiskave so ga iztirali l. 1587. za vselej iz Radeč, kjer je bil posestnik in lastnik dveh hiš; v eni je živila njegova soproga Barbara, v drugi njegova omožena hči. Obe hiši so pregnanemu predikantu vzeli in porabili eno za učiteljevo stanovanje, drugo za šolo. Medtem, ko se je Barbara pritoževala na stanove in vlado in prosila usmiljenja svoji zapuščeni rodbini, se je klatil Gočeverič in potikal po Dolenjskem, dokler ni dobil l. 1595. službe v graščini na Hmeljniku, kjer so bili od Jagodičeve smrti (l. 1593.) brez pridigarja. Več o njem se ne da dognati.¹⁾

Ko sta zapustila Črnomelj Gočeverič in Schweiger, je prišel v mesto Martin Gorgič, ki je bil doslej vojaški predikant. Stanoval je v mestu in od tu redno zahajal na vojaško granico.²⁾ Za njim je prišel Anton Neopolitan, tudi vojaški predikant. Vojaško poveljništvo na granici ga je pozvalo k armadi na mejo. Stanovi so prosili poveljnika, da je imel vsak mesec po enkrat obiskati Črnomelj in smel tudi sicer v slučaju potrebe priti krščevat in delit zakramente. V ta namen so mu stanovi preskrbeli konja in dovolili priboljšek letnih 31 gld.³⁾ L. 1584. se je vrnil v Črnomelj in ga kmalu zapustil ter odšel v Reichenburg, kjer je umrl sredi junija 1586.⁴⁾

Za njim je deloval v Črnomlju Tomaž Jagodič (Jagonitsch); ta je ostal v tej službi približno le dve leti; 1586 se je povrnil na Hmeljnik, kjer je že prej služboval; umrl je 15. junija 1593.⁵⁾

Za njim je prišel Vid Subtilič, rojen v Metliki in službujoč kot predikant na Ogrskem v mestu Güssing pri plemiču Bathyanyju. Že l. 1585. je slišal, da je na Kranjskem nekoliko pridigarских mest praznih; priporočil se je deželnim stanovom za kako službo. Stanovom je bila prošnja prav povšeči. V Ljubljani sta delovala le Spindler in Dalmatin, ki je hodil iz Turjaka v Ljubljano pomagat. Tulščak je bil bolan, Felicijan Trubar je imel dopust in se je mudil na Nemškem. Vzeli so Subtiliča v službo in mu dali plače po en zlat na teden. Ko je zapustil Jagodič Črnomelj, so ga poslali stanovi v Belokrajino. Marquard pl. Eck, komtur nemškega viteškega reda,

je dobil nalog od vlade, da kaznuje Črnomaljce, ako sprejmo še kakega predikanta. Kaznovati bi bil moral mestno občino z globo 300 zlatnikov. Črnomaljci si niso upali vabiti Subtiliča v mesto. Podal se je v Poljane k Schnitzenbaumu, vojaškemu poveljniku deželne brambe. Iz Poljan je hodil v Črnomelj, na Krupo, v Gradac, Pobrežje in tudi v Karlovec; povsod je strastno govoril zoper papeža in cerkev, da so mu kmalu odpovedali službo.¹⁾ (1857.)

Njegovo mesto je nato zavzel Gregor Sitarič.²⁾ L. 1586. je prevzel semiško župnijo in se l. 1590. očitno poluteranil. Graščak na Krupi ga je gostoljubno, kakor vse odpadnike, sprejel v svoj grad, kjer je pisal prošnje na deželne stanove za kako službo. Stanovi so mu določili plačo 80 gld. in sporočili, da žele, naj ostane na Krupi, dokler kaj drugega ne ukrenejo. Še tega leta ga pošljejo na vojaško granico;³⁾ l. 1597. biva v Črnomlju, od koder hodi oznanovat evangelij na Krupo, v Gradac, Pobrežje in na Vinico.⁴⁾

L. 1598. so se pomikali preko Belekrajine od stanov nabrani konjiki na brambno mejo. Dne 9. majnika dobi Sitarič nalog, da se jim pridruži kot vojaški predikant in jih spremlja na mejo. Preden je odšel, se je vtihotapil v semiško cerkev, kjer je do l. 1586. župnikoval; pokradel je tam več reči, vzal pozlačen kelih, pacifikal, nekaj stol, dvanajst oltarnih prtov, iz katerih je dal narediti obleko svojim otrokom. Komtur nemškega viteškega reda, že imenovani Marquard pl. Eck, se je pritožil na deželne stanove in izposloval pri vladi, da je stanove prisilila povrniti škodo in izgnala Sitariča iz dežele.⁵⁾ Povelje za izgon je došlo začetkom januarja l. 1599.; preganjani predikant je dobil zopet zavetje na Krupi. Tu prosi 16. marca 1600 stanov za podporo, katere da nujno potrebuje, ker je že star in obnemogel.

Deželni stanovi so mu svetovali, naj se umakne iz dežele in gre h grofom Zrinjskim na Hrvaško, da ne bodo imeli nadaljnih sitnosti z vlado radi njega. Menda se je vdal želji stanov in šel preko Kolpe k Zrinijem, kjer sta dobila zavetje tudi Miha Vrbec in pa Janez Znojilšek.⁶⁾ S Hrvaškega so se spuščali na skrivnem na Kranjsko in se potikali po gradovih dolenjskih plemičev. Ti trije so menda zadnji apostoli Lutrove vere, ki so hodili po Belokrajini in skušali osrečiti ravno Belokranjce s čisto besedo očiščenega evangelija.

¹⁾ Jahrbuch, XXI., 170—173, in Radics, Herbart VIII., 221 do 222.

²⁾ V vrsti vojaških predikantov navaja Dimitz: 1573 Jurija Juričiča, 1579 Tomo Jagodiča in 1590—1592 Jurij Sitariča. Dimitz, G. Kr., III., 151.

³⁾ Dimitz, G. Kr., III., 150—151.

⁴⁾ Jahrbuch, XXI., 185.

⁵⁾ Jahrbuch, XXI., 173, in Dimitz, G. Kr., III., 151.

¹⁾ Dimitz, G. Kr., III., 150.

²⁾ Valvazor, VIII., 808, ga pomotoma imenuje Jurija Sitariča.

³⁾ Dimitz, G. Kr., III., 151.

⁴⁾ Dimitz, G. Kr., III., 150.

⁵⁾ Valvazor, VIII., 463.

⁶⁾ Izvestja M. D., IV., 243.

V.

Dosedaj navedeni možje so delovali, kolikor se da dognati, v Belikrajini, predvsem v obeh belokranjskih mestih, v Metliki in v Črnomlju. Podpirali so jih mestni svetovavci. Kakor po drugih mestih tako so bili črnomaljski in metliški mestni očetje luterani.

L. 1581. pa sta tudi obe belokranjski mesti dobili povelje voliti v mestni zbor edino le katoličane. Zbali so se vlade in volili po njeni volji, porabili pa so prvo priliko, ki se jim je ponudila, da so volili zopet protestante v mestni zbor.

Črnomaljsko starešinstvo poroča 12. julija 1593 vicedomu v Ljubljano, da so izvolili nemščine in pisanja zmožnega Miho Živkoviča (Schifkovitsch) za mestnega sodnika. Vicedom ga seveda ni potrdil, ampak poročal nadvojvodu 26. julija o trdovratnosti črnomaljskega občinstva. Opozarjal je nadvojvodo, naj te izvolitve nikar ne potrdi. Da zna edini on nemško v Črnomlju, to še ni dovolj vzroka, da bi morali voliti sodnikom ravno njega. Celo stolno mesto ljubljansko ima sodnika, ki zna komaj za silo lomiti nemščino, pa vendar dobro vodi svojo stvar; če dovoli in prijenja Črnomalcem, bo moral storiti isto tudi po drugih mestih. Prosi ga, naj odločno zavrne to izvolitev in strogo zahteva novo volitev, pri kateri naj se voli le katoličan. Avgusta meseca (1593) roma do vicedoma nova prošnja mestnega starešinstva. Ta prošnja milo toži, da jih je prisilila do tega koraka silna revščina, ki vlada med meščani. Če so hoteli mestu („dem armen abgeprendten Stättlein“) kaj pomagati, so morali tako voliti. Požar¹⁾ je spravil na beraško palico meščane, sodnika mestna občina ne more plačevati. Živkovič ne zahteva nobene plače, ker je tako vnet za blagor obubožanih meščanov, da je plačal ves vojniški davek za granico, katerega bi morali plačati meščani, oziroma mestna občina. Vicedom je poslal prošnji nadvojvodu Ernestu, in prejel že 10. avgusta odgovor, v katerem nadvojvoda odločno pravi, da vzame mestu meščansko pravico, ako ne voli po njegovi volji.²⁾

Dne 13. septembra poroča višji starešina v Ljubljano, da so Živkoviča odstavili in kot zvesti in pokorni podložniki nadvojvoda izvolili moža katoliškega prepričanja v osebi Lenarta Jellena. Že dva dni za tem prihlinjenim poročilom dobi vicedom obvestilo, da mestni očetje nagajajo Jellenu, kjer in kolikor morejo. Temu je upornost črnomaljskih protestantov že

presedala, zato je poslal starešinom pismo, s katerim grozi posameznim upornikom in nagajivcem najobčutnejše kazni, ki se odslej ne bodo pisale le na papir, ampak se bodo brez odloga nad slehernim upornežem in rogoviležem izvršile.¹⁾

Enake razmere so vladale v Metliki. Ne meneč se za vladarski ukaz, so izvolili l. 1593. 14. oktobra Maksimiljana Čepnika za sodnika. Vicedom jim je sporočil, da ga ne bo nikakor potrdil, ker je luteran; volijo naj nemudoma katoličana.²⁾ Metličani so se vdali strogemu povelju, a ob prvi dani priliki so izvolili luterana, in sicer 1597 zopet Čepnika. Vicedom je izvolitev zavrnil in predložil v izvolitev Gregorja Laha, učitelja pa priporočil za mestnega pisarja.³⁾ Metličani so premišljevali, kako bi se izognili sili, in so skovali nov načrt, s pomočjo katerega so se upali ogniti vicedomovemu povelju. L. 1598. 24. septembra so pisali starešine vicedomu Josipu pl. Rabbata, da sodnika ne morejo kar s kljuge sneti. Navetovanega Laha so izvolili letos šele v starešinstvo; kot takega ga morejo šele čez leto dni izvoliti za sodnika. Po dosedanem poslovniku ne more nihče postati sodnik, kdor ni bil eno leto prej v starešinstvu, ker le tu se zamore privaditi potrebnim postavam in uradovanju. Laha nikakor niso mogli voliti, ker ni bil še v mestnem zboru, niti ne v starešinstvu.⁴⁾ Ni jim torej kazalo drugega, kakor da so izvolili Nikolo Colariča (Zöllaritsch). Silil jih je k temu koraku še drug razlog. Doslej so se pač ravnali po nadvojvodovem povelju ter volili kolikor mogoče katoliške ljudi. Časi so bili dosti mirni in vojaštvo se ni, kakor sedaj, pomikalo vsak dan v velikem številu skozi mesto. Sedaj pa je v tem oziru čedalje hujše; v mestnem zboru je treba premožnih, branja in pisanja večjih ljudi, naj bodo potem vere katerekoli, vsaj sodnik mora biti tak. Nekateri katoliški očetje ne znajo ne brati ne pisati pa so tudi prerevni. Če prihajajo vojaki v mesto ali odhajajo, poprašujejo le po sodniku; ta mora skrbeti za vse in se z njimi ukvarjati. Saj sodnik nima z verskimi rečmi prav nič opraviti, ampak skrbeti mora, da ne bo mesto še nižje padlo v svoji revščini, kakor je že. Colarič je bogat, ne zahteva od mesta nič, zna brati in pisati, občevati z revežem in bogatinom, ter preskrbeti vojakom, kar zahtevajo in potrebujejo.

¹⁾ Mittheil. d. h. V. f. Kr., 1867, 82—83.

²⁾ Mittheil. d. h. V. f. Kr., 1867, 83.

³⁾ Zoper njegovo izvolitev za mestnega pisarja so imeli le ta pomislek, da ni več slovensčine. Znanje slovenskega jezika je bilo torej v mestnem odboru *conditio sine qua non*. Letopis Mat. Sl., 1479, 28 in 29.

⁴⁾ Starešina se je zval prvi, najodličnejši mestni oče, o katerem je bilo skoraj gotovo, da postane naslednje leto sodnik.

¹⁾ O požaru, ki je krog l. 1590. upepelil Črnomelj, poroča tudi Valvazor; ta trdi, da je v kratkem eno za drugim pogorelo že itak revno in zanemarjeno mesto. (Valvazor, XI., 604.)

²⁾ Dimitz; G. Kr., III., 257—258.

Vicedom se za take lamentacije ni nič brigal, ampak strogo ukazal odstaviti Colariča in voliti katoličana.¹⁾

Protireformacijska komisija je izdajala čedalje bolj stroge ukaze. Kdor se ni maral povrniti v naročje katoliške cerkve, je moral zapustiti deželo ter plačati po odhodu deset odstotkov od vsega svojega imetja. Ko je bilo luteranstvo po Belikrajini že skoro popolnoma zamrlo, so vendar pozvali pred versko komisijo v Ljubljano nekatere luteranstva sumljive osebe. — Leta 1615. na dan 26. oktobra je prišel tudi na Belokranjsko strog ukaz na nekatere luteranstva sumljive osebe. Priti bi morali 15. novembra ob 7. uri zjutraj v škofijski dvorec pred komisijo. Iz Metlike je bilo pozvanih 38, iz Črnomlja 4, iz Semiča 1. Izmed pozvanih iz Metlike je bilo živih še 15, izmed onih iz Črnomlja in Semiča nobeden več, in še ti, ki so bili sumljeni novoverstva so se izpričali, da so bili od rojstva vedno zvesti katoličani.

* * *

Protireformacijska komisija je delovala urno in brezobzirno. Okoli l. 1610. ni bilo na Belokranjskem

¹⁾ Mittheil. d. h. V. f. Kr., 1687, 97.

ne le nobenega predikanta, ampak tudi nobenega drugega človeka ne, ki bi se javno priznaval za protestanta. Če se ozremo nazaj na dobo reformacije, moramo priznati, da so vsi napor belokranjskih reformatorjev imeli le malo uspeha. Ogrevali so se zanje meščani, ki so nekaj sveta videli in bi se bili radi dvignili z novo vero visoko nad preprosto ljudstvo, ki vkljub pritisku poluteranjenih graščakov ni maralo za nove nauke.

Izmed belokranjskih cerkva je znano le o eni, v kateri so se shajali v ponočnem času metliški meščani, to je cerkev sv. Katarine, ki je stala zunaj mesta, tik ceste, ki pelje v Črnomelj; davno se je že sesula v prah in danes ni niti o njenih razvalinah nikakega sledu več. Kmetsko ljudstvo je tako mrzelo luterana, da niso pustili nobenega pokopati v blagoslovljeni zemlji, prisiljeni so bili pripeljati jih v Ljubljano na šentpetersko pokopališče, kjer počiva marsikateri belokranjski luteran, predikantje belokranjski pa skoro vsi. Zato pa tudi sklenem svoj skromni prispevek k zgodovini belokranjske reformacijske dobe z besedami: Iz Ljubljane so izšli znanilci nove vere in se po brezuspešnem delu vračali v Ljubljano k večnemu počitku.

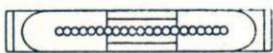

Sreča.

Zložil Anton Medved.

Spomin, spomin, ah ti me úči,
kako so medli vsi odsevi
pozemske sreče za srcé!
Zakaj šele od tvoje luči
ozarjeni se prešli dnevi
vse lepši, kot so bili, zde?

Jeli resnica, jeli sanja,
kar hip nam dá in hip nam vzame?
Mar slajši je spomin kot up?
Ah up, ki srečo brez nehanja
lovi in kadar jo ujame,
dobi od nje — en sam poljub.

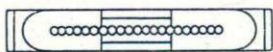

Ena žalostna.

Zložil Vekoslav Remec.

Zgánilo se v uri je na steni
in zakukala je kukavica,
klanjala se v linici leseni . . .
Bol dekle je poljubila v lica,
vzdihnilo je žalostno srce,
zameglile so oči solzé . . .

Ah, le enkrat sladko je zapela
ji v življenju ptička, sreča zlata,
bogvekam potem je odletela,
bogvektera skrivajo jo vrata . . .
Fantič šel iskat jo v tuj je kraj
za dekle — in ni ga več nazaj . . .

Dobrodušni ljudje.

Veseloigra v treh dejanjih. — Spisal dr. Fr. Detela.

O s e b e :

Jelovšek , župan.	Gušič , lajtnant.
Emilija , njuna hči.	Brajdič , njegov sluga.
Brodnik , krčmar.	Marki Pietrigrassa , grajščak, poveljnik žandarjev.
Pepca , njegova hči.	Renard , policijski komisar.
Lužar , občinski svetnik.	Vrban , } policaja.
Zajec , občinski tajnik.	Urbas , }

Francoski vojaki, gostje, dva graničarja.

Godi se v Novem mestu v drugi polovici meseca avgusta l. 1813.

Prvo dejanje.

Vrt Brodnikove krčme.

1. prizor.

V ozadju sede pri eni mizi trije francoski vojaki, pri drugi par gostov, pri mizi spredaj stoji Brodnik, njegova hči Pepca, tajnik Zajec.

Zajec. Gospod Brodnik! — popolnoma zaupno! — ali ste kaj slišali? Ali je res Napoleon premagan? Vse po mestu govori. Lužar se je pridušil, da je res; Bergant je stavil za vedro vina, da v štirinajstih dneh ne bo nobenega Francoza več v Novem mestu. Kaj pravite Vi?

Brodnik. Meni to nič mar, gospod Zajec.

Zajec. A meni je mar, meni. Kot mestni tajnik sem v francoski službi, jem takorekoč francoski kruh; in zdaj naj poslušam takšno zabavljanje!

Brodnik. Pa nikar ne poslušajte!

Zajec. Ali menite, da imam ušesa samo za okraske? Vi ne razumete ali pa nočete razumeti, za kaj se gre. Na Ruskem je izgubil Napoleon vso vojsko; človek bi mislil, da se ne vzdrži več; toda glava je takšna, da se morda vendar vzdrži; z eno besedo: Francozi bodo poraženi ali pa ne.

Brodnik. V božjem imenu!

Zajec. Potem pa tako: Če ostanejo tukaj in jaz se ne potegnem zanje, izgubim svoj kruh. O, boste videli, da ga izgubim. Gotovo me zatoži kdo, ker so mi vsi nevoščljivi. Denuncijantov in ogleduhov je zatrosil ta Fouché (plaho se ozre), ekscelenca, hočem reči, gospod guverner Fouché, vojvoda Otrantski, ima povsod svoje zaupne poštenjake, ki pazijo na javni red. Baš danes se pripelje iz Ljubljane komisar Renard, poslan od njegove ekscelence, ki nekako dvomi o našem domoljubju, naši lojalnosti. To je

nezaupnica, ki so jo izzvali naši meščanje s svojim nespametnim in nepremišljenim govorjenjem. Najhujši je Lužar; a tudi župan Jelovšek ne molči toliko, kolikor bi se spodobilo oblastvu. Zdaj pa recimo, da se jaz zavzamem za Francoze in za slavnega Napoleona z vso patriotično vnemo in Napoleon naj bo naposled poražen in pusti mene takorekoč na cedilu; ali ne izgubim zopet svojega kruha? Ali je kaj razlike, če mi ga vzemo Avstrijci ali Francozje?

Brodnik. Zatorej mirujte!

Zajec. Sitnosti! Velike sitnosti! Grozne sitnosti! Saj veste, kako sem naletel leta 1797., ko so prvič prišli Francozje v naše kraje. Mislil sem, da ostanejo; razvil sem trobojnico in kričal: „Vive la république! Liberté, égalité, fraternité!“ Drugi dan jih je pa vrag vzel in pripeljal zopet Avstrijce. In saj veste, kaj so mi storili!

Brodnik. Kaj ne bi vedel! Dobili ste jih petindvajset.

Zajec. Poštenih, to Vam rečem, za poživljenje patriotizma. No, komaj sem postal zopet dober avstrijski patriot, ali ne pridere leta 1805. Napoleon zopet v deželo? Jaz zopet ves navdušen: „Vive la France! Vive Napoléon!“ Zima jih je zopet vzela in moj patriotizem se je vnovič poživel. Tedaj sem se pa naveličal patriotizma, in ko so leta 1809. zopet prišli Francozje, sem jim figo pokazal. A lejte smole! Baš sedaj so obsedeli; štiri leta jih že imamo v deželi, in kaj mislite Vi, gospod, ali ostanejo ali ne?

Brodnik. Kaj to mene briga! In kaj skrbite Vi vedno za tuje ljudi namesto zase!

Zajec. Pametna beseda, gospod Brodnik. A jaz sem tak, da se za vse drugo brigam, samo za svojo korist ne. In kaj imam od tega! Svet ne pozna hvaležnosti.

Pepca. Ah, naprej in naprej politikujete, gospod Zajec! Da se Vam le ljubi, ljubi!

Zajec. Jaz ne morem vedno le Vam dvoriti, gospodična Pepca.

Pepca. Tega tudi ne zahtevam. Saj bi se sprla z vsemi prijateljicami, ki ste jim Vi všeč.

Zajec. Tolažba v hudih časih, gospodična Pepca. Ker ste pa Vi tako prebrisani, povejte, ali Vam ugaja francoska oblast ali nič.

Pepca. Kar nič ne, gospod Zajec. Kako tudi! Poprej smo imeli v mestu prošta in štiri korarje; na vsakem oglu proštije enega. Vse so nam vzeli Francozje; pustili so samo enega ubogega župnika. Ali se to spodobi? Novemu mestu se spodobi prošt in štirje korarji. Saj nismo na kmetih. Potem so odpravili brezbožneži skoraj vse praznike.

Brodnik. In to je hud udarec za nas krčmarje, gospod Zajec. To se pravi uničiti naš obrt.

Pepca. In te poroke sedaj! Premislite! Poprej se je vršil oklic v cerkvi, in če je bila nevesta bolj priletna, se je to bolj tiho povedalo; da, sramežljive vdovce je poročal prošt kar v kapeli, da ni vedel nihče, kdaj in kako. Zdaj pa namesto cerkvenega oklica mestni boben. Policaj Urbas razbojnava po mestu ženine in neveste.

Brodnik. In župan jih poroča.

Pepca. Ali se to spodobi, gospod Zajec? Ali smo cigani?

Zajec. Saj se vrši potem poroka tudi v cerkvi in dvakrat zvezano drži še trdneje.

Pepca. In da dela bobnar Urbas pri oklicih neslane opazke, tudi ni prav. Zatožila ga bom gospodu županu. Včeraj je oklical Mohorjevo Barbo in jo kar za dve leti postaral. Ali je to prav?

Brodnik. A mu je pokazala zobe. Med bobnanjem ga je ustavila, da laže. Rekel je, da je 42 let stara. „Še 40 jih nimam,“ je zavpila.

Pepca. To ni prav. In oni dan je pristavil: „Stara je toliko, da ji ni treba varuha.“ Kaj se to pravi! Katero pošteno dekle se bo pa dalo razbojnati!

Brodnik. Zato so se pa tudi zarotile nekatere, da se ne omože, dokler jih ne bodo oklicavali samo v cerkvi.

Zajec. Za božjo voljo! Ali naj izmrje novomeški rod?

Brodnik. O, nekaj se jih je že skesalo.

Pepca. A smo jih sramotno pehnile iz družbe.

2. prizor.

Lužar, prejšnji.

Lužar (prihiti). Ali ni tukaj gospoda župana? — Dobre novice, gospod Brodnik in gospodična Pepca, dobre novice! — Ah, Zajec tukaj?

Zajec. Kakšne novice pa imaš, Lužar?

Lužar. Imenitne kakor tristo vragov; toda ne vem, kako bi povedal. Včasih mi zastane beseda v grlu, kakor če bi me prijel policaj za vrat.

Zajec. No, dobre volje si danes. Toda, kolikor sem slišal, z gospodično Pepco te še ne bo kmalu razbobnal Urbas.

Lužar. A, pustimo to!

Brodnik. Prav neumne obljube, prav neumne; saj ve vsak, da se sklene pravi zakon le v cerkvi.

Lužar. Tako je; ampak trma je trma.

Pepca. In obljuba je obljuba, in kar smo sklenile, smo sklenile.

Lužar. Le počakajte, gospodične! Mi fantje tudi ne zaostanemo. Naj pride po nas cel lojtrski voz črnih vragov, če ne sklenemo obljube vednega devištva.

Zajec. Moška bi bila ta. Toda kaj sem te že hotel prositi, Lužar. Daj no sprožiti danes, ko pride gospod komisar Renard, mojo zadevo, da postanem vendar enkrat tudi komisar, ko sem že toliko let tajnik. Naše mesto potrebuje komisarja.

Lužar. Težka stvar, prijatelj. Za komisarijat ima županija premalo duš in potem se moramo ozirati najprej na domačine.

Zajec. V drugi vrsti na sposobnost?

Lužar. Na sposobne domačine. Če bi bil ti vsaj iz Žabje ali Regrče vasi doma! Toda iz Bučke — to je zelo od rok. A bomo videli. — Ampak vesel sem danes. Živio, gospod Brodnik! Prokleta so bili tepeni! (Vojaki se vzdignejo.)

Prvi vojak. Sacrebleu!

Drugi vojak. Corpo di bacco!

Tretji vojak. Kdo tepeni?

Brodnik (hiti mirit). Sovražniki, sovražniki so bili tepeni. Kdo drugi!

Prvi gost. Rus je gospod.

Drugi gost. In kosmat, kosmat.

Prvi gost. Rus je zlodej.

Drugi vojak. Ma Napoleon ga nič bal, ne gošpod, ne košmat, ne šlodi. Napoleon hud ko dva šlodi.

Brodnik. Tako je, gospodje. Qui vive? Bon ami. Vive l'empereur! Allons enfants! (Spremi vojake z vrta.)

Zajec. Lužar, zakaj govoriš ti tako neprevidno! Kakšnih sitnosti nam lahko nakoplješ! Jaz grem za vojaki, da jih pomirim. (Odide; kmalu za njim drugi gostje.)

3. prizor.

Lužar, Pepca.

Lužar. Ta Zajec je glavni ogleduh in ovaduh, in hoče postati komisar. Kaj pa še! — Zakaj pa se ti tako držiš nekaj dni sem?

Pepca. Zakaj pa ti po mestu govoriš, da se me že kesamo svoje obljube; da se sicer branimo poroke pred županom, a bomo še vesele, če nas poroči Urbas, in da bomo še ovenčale poročni boben. Če misliš s tem zadeti mene, se zelo motiš.

Lužar. Potolaži se; v dveh mesecih ne bo nobenega Francoza več tukaj.

Pepca. Pri nas so itak sami Lahi, siromaki, ki morajo iti, kamor jih žene Napoleon. Toda zastran naše obljube naj ostanejo magari še deset let; jaz lahko čakam.

Lužar. Saj žaliti te nisem hotel. — Toda jaz moram do župana.

Pepca. A ne govori nepremišljeno, zlasti ne vpricho Zajca, ki mu ni nič zaupati.

Lužar. Zajec bo videl vruga, če me razjezi. (Odide.)

Pepca (za njim). Oh, pazi na svoje besede! — Kako se bojim, da si ne bi nakopal kakšne nesreče! Kako je nepreviden in trmast in vrtoglav! Bog se usmili!

4. prizor.

Pepca, Emilija.

Emilija (prihiti oprezno na vrt). Pepca, ali si sama?

Pepca. Sama, ljuba Emilija, sama in tako žalostna. Sam Bog te je poslal, da me potolažiš.

Emilija. Oh, Pepca, saj potrebujem jaz tolažbe še bolj. Milan mi je pisal, Gušič. Nadeja se, da se kmalu vidiva in kmalu poročiva. Toda kako, Pepca, kako, ko nas veže takšna obljuba! Oh, kako je to hudo!

Pepca. Oh, Emilija, meni se ne zdi nič drugače. Lužar se jezi, grozi, da ne bo več čakal; oče mi prigovarja, naj ne zamudim prilike; a kaj hočem storiti reva! Včasih se mi že skoro zdi, kakor da bi bila naša obljuba morda vendar prenačljena.

Emilija. Pepca, sram te bodi! Kako moreš tako govoriti!

Pepca. Saj jaz ne govorim tako; jaz le pravim, da se mi hoče včasih tako dozdevati.

Emilija. Kdo bi bil pa tudi mislil, da ostanejo Francozje toliko časa pri nas! Kdo bi bil to mislil! Oh, Pepca, kako sva nesrečni!

Pepca. Moj France se je zaklel, da če se ne spametujemo kmalu, stori on obljubo vednega devištva.

Emilija. Grozno!

Pepca. In moj oče pravi, da je to tako neumna obljuba, da ne more vezati nikogar.

Emilija. Jaz sem pa vprašala gospoda patra gvardijana, ki mi je rekel, da je razlika, ali je obljuba slovesna ali neslovesna.

Pepca. Kako ne bi bila naša obljuba slovesna, ljuba Emilija! Saj smo se zbrale vse v vašem salonu, vse v novih oblekah — jaz v svetlo modri z belimi cvetkami, ki mi jo je Toni tako lepo naredila — in je vsaka vzdignila tri prste. Oh!

Emilija. Gospod gvardijan vendar ni tega mnenja.

Pepca. Kaj? Ali se hočeš ti tudi dati razbobnati? Ali nismo vse rekle: Brez časti bodi ona, ki pride na boben? Ali nisi bila ti najbolj vneta, Emilija?

Emilija. Oh, res je, Pepca, res. Le oštej me, kakor zaslužim. Ampak hudo je.

Pepca. Hudo, ljuba Emilija, hudo. Seveda proti temu, da bi me z ženinom zvezal najprej gospod župan, ne bi imela jaz nič ugovarjati. Kako lepo zna tudi tvoj papa poučiti zakonske pare! Ampak Urbas z bobnom po mestu, ta sramota!

Emilija. Oh, Pepca, ali ti nič ne pride na misel, kako bi se izognile nesreče in sramote, ali ni nobenega pomočka?

Pepca. Nobenega. Oh! (Objameta se in jokata.)

Emilija. Kaj praviš ti, kaj bi storile?

Pepca. Oh, kaj praviš ti?

Emilija. Ampak čast, ljuba Pepca, čast!

Pepca. In obljuba, obljuba!

Emilija. Čuj! Ljudje prihajajo. Zdrava, ljuba Pepca! (Odhaja.)

Pepca. Počakaj v moji sobici, Emilija, da se še kaj pogovorivi in potolaživi.

5. prizor.

Župan (v plavi obleki, prepasan z rdečo prevezo s trobojnimi franžami), Lužar, Brodник, Pepca.

Župan. Torej, Brodник, za komisarja pripraviš prenočišče in drevi večerjo, da ga malo počastimo. Lužar, pojdi, da sprejmeva tega guvernerjevega vojuna, komisarja, sem hotel reči. Pošta mora takoj priti. Če ne bo nikogar, bo zamera.

Lužar. Rajši bi šel tlako delat. (Zunaj bobnanje.)

Pepca (hiti poslušat). Ali je zopet katera na oklicu?

Urbas (zunaj). Od slavnega mestnega županstva se vsemu meščanstvu na znanje daje vesela vest, da je njegovo nezmagljivo veličanstvo naš premilostni cesar in kralj Napoleon zopet slavno premagal predrzne sovražnike, Avstrijce, Ruse, Pruse, Švede (bolj tiho) in vrag vedi koga še vse. Jutri ob desetih se opravi zato slovesen Tedeum v kapiteljski cerkvi; rodoljubno meščanstvo pa se pozivlje, da razobesi takoj zastave in razsvetli nocoj hiše. (Odbobna.)

Lužar. Prokleti sleparji! Komaj še branijo svojo kožo, pa vedno kriče o zmagah.

Brodnik. In čemu vedno te razsvetljava! Lansko leto, ko je bila vojna na Ruskem, smo svetili vsak teden: Smolensk vzet — razsvetljava; zmaga pri Borodinu — razsvetljava; Moskva naša — Te-deum in razsvetljava. Dvajset funtov sveč sem požgal, preden se je vrnil brez vojske naš nezmagljivi cesar.

6. prizor.

Gušič in Brajdič (oba v belokranjski noši), prejšnji.

Brodnik. He, kume, kaj bo dobrega?

Gušič. Bog daj dober dan! Vroče je. Polič vina boste prinesli. (Brodnik odide.)

Lužar. Vraga! ta glas in pa ta obraz se mi znana zdita. — Lajtnant Gušič, ali si ali ne?

Gušič. Motite se, gospod. Jaz sem Kostelec iz Dragovanje vasi.

Brajdič. Tako je, gospod, za Boga. To je Kostelec iz Dragovanje vasi. Jaz prisežem.

Lužar. Kaj bi cigan ne prisegel! — A mene naj vzame kosmatega, kdor hoče, če ni to lajtnant Gušič. Poglej ga, Jelovšek, in gospodična Pepca!

Pepca. Seveda je. Lajtnanta Gušiča bom menda vendar poznala. — To moram pa iti povedat. (Odhiti.)

Brajdič. Kakor gotovo je Bog v nebesih —

Lužar. Tako gotovo se hočeš ti zlegati.

Župan. Res, gospod lajtnant. Kaj Vas je privedlo k nam?

Brajdič. Jaz prisežem, kolikorkrat hočete.

Lužar. In kaj hodiš tako našemljen okrog?

Brajdič. Jaz prisegam. (Brodnik prinese vina.)

Gušič. Miruj, Brajdič! — Vidim, da se skrivam zaman. — Če me mislite ovaditi, tukaj sem, lajtnant Gušič, graničar.

Lužar. Nič se ne boj! Jaz in gospod župan še nisva ovadila nobenega poštenjaka; in oče Brodnik tudi ne.

Brodnik. Mene, prosim, pustite pri miru, če vam je prav. Kar se vi menite med seboj, tega jaz nič ne slišim. Tudi mene ne briga nič, ali je ta mož lajtnant Gušič ali ne; samo da je pošten človek, ki pije in plača.

Župan. Kakšen patriot si ti?

Brodnik. Jaz nisem patriot, ampak obrtnik. — Torej pogovorite se le med seboj. (Odide.)

Župan. A kaj Vas je privedlo, gospod lajtnant, v teh težavnih časih, ko je vse razdrto in razprto in brat bratu ne zaupa?

Gušič. Vojna, gospod župan, vojna. Pred desetimi dnevi jo je napovedala Avstrija in predvčerajšnjim je podmaršal Radivojevič že zasedel Karlovec.

Župan. Pri nas se širijo samo govornice; natančnega ne ve nihče nič, ker ne pusti vlada nobenih tujih novin v deželo.

Gušič. Polkovnik Milutinovič prodira z bataljonom graničarjev proti Gorjancem. — Jaz pa se moram oprezno umekniti iz mesta. Kaj menite Vi, gospod župan: če napademo mi z majhno četo, ali se bo potegnilo meščanstvo za Francoze, ki jim že gospodarijo toliko let?

Župan. Kolikor jaz poznam ljudi, ne.

Lužar. Nič bati! Sprejmemo vas kakor stare prijatelje. — Seveda, dokler smo imeli maršala Marmonta za guvernerja, je bilo drugače. Ta je skrbel kakor oče za svojo Ilirijo in navdušeno smo pili: Od B'ljaka do Budve Ilirci pojo: — Marmont je naš vojvod; pozdravljen naj bo! — To je bil mož. S štirimi jeleni se je vozil po Ljubljani. — Naslednik, grof Bertrand, je bil tudi poštenjak. Za tem pa je prišel norec, maršal Junot, ki so ga morali precej zapreti v blaznico, in nazadnje je privlekel sam vrag starega jakobinca Fouchéja v naše kraje. Zdaj vlada sila s hinavščino. Vsak poraz moramo slaviti kot zmago, in tako imenovani prostovoljni darovi so nas že spravili na beraško palico; a vedno se še pričakuje, da priskoči patriotska dežela nezmagljivemu cesarju na pomoč z Bog ve koliko tisoč franki in vrag vedi koliko tisoč prostovoljci.

Župan. Kako navdušeno plačujejo ljudje, to dobro sluti gospoda; zatorej smo vedno pod nadzorstvom.

Lužar. Baš sedaj se pelje iz Ljubljane komisar Renard. Najbrž je zopet kdo očrnil naš patriotizem. (Začuje se postiljonov rog.)

Župan. Je že tukaj. Lužar, pojdiva! Zdravi, gospod lajtnant.

Lužar. Zdrav in varuj se! Zunaj se ne poznamo.

Gušič. Jaz izginem takoj. (Župan in Lužar odideta.) Brajdič, stopi proti pošti, da vidiš, ali pojde francoski komisar na rotovž ali na Mostek k poveljniku. Konec vrta se dobiva. (Brajdič se prikloni in odide; Gušič odhaja.)

7. prizor.

Emilija, Gušič.

Emilija (prihiti in se ozira okrog). Lajtnant Gušič? — Ah, istina! Lajtnant Gušič. Bog Vas sprimi! Kakšni pa ste!

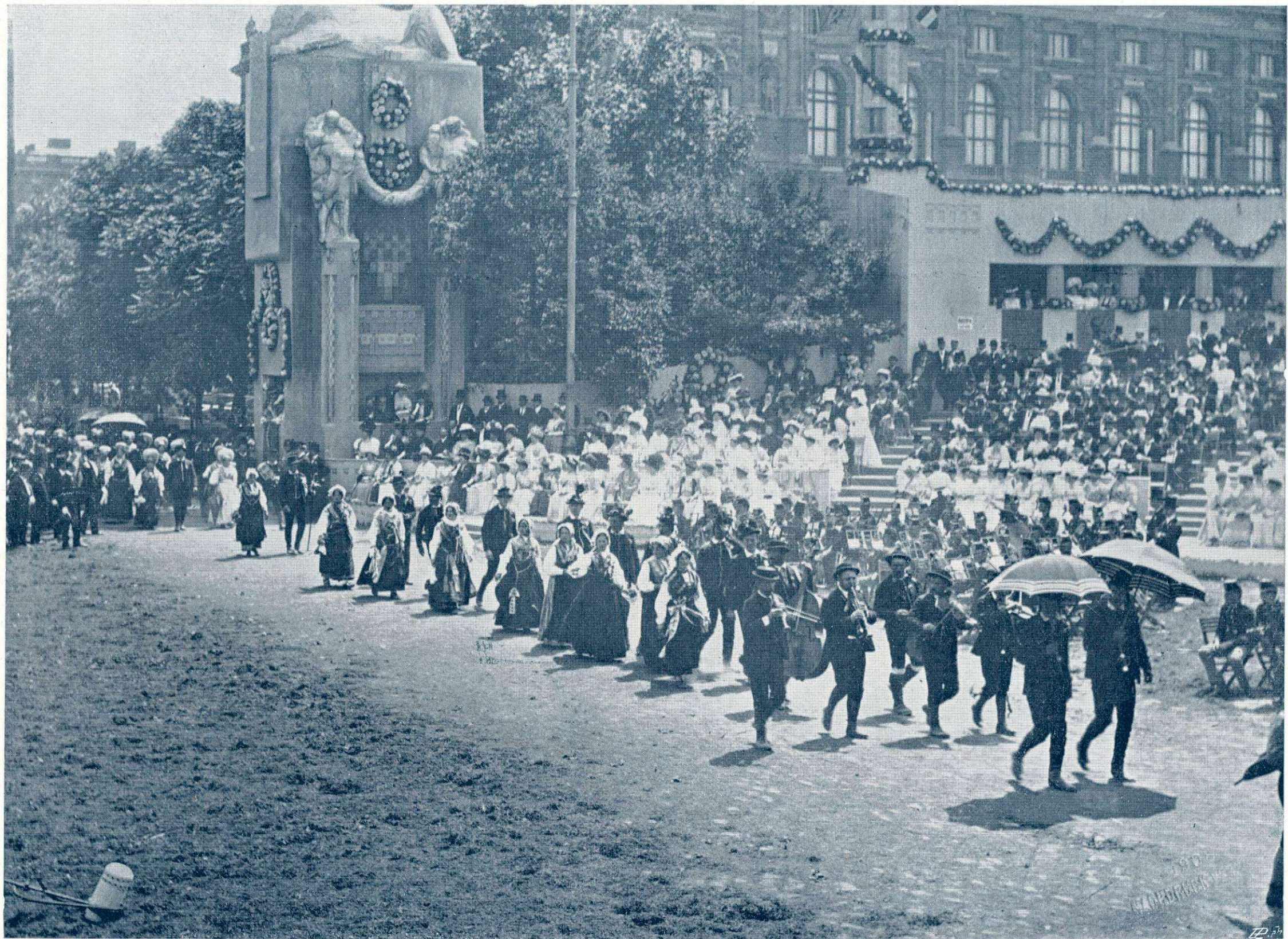
Gušič. Pozdravljena, gospodična Emilija! Ampak oprostite! Jaz moram oditi. (Se odpravlja.)

Emilija. Nikamor ne pojdete, dokler ne veste, čemu ste prišli in zakaj v tej čudni obleki.

Gušič (odhaja). Drugič, drugič, — gospodična Emilija.

Emilija (ga zadržuje). Kako težko sem Vas čakala!

Gušič. Verjemite, da čakam jaz še težje.

IZ JUBILEJSKEGA SPREVODA: GORENJSKI GODCI, PLANŠARJI IN PLANŠARICE

8. prizor.

Em a (z lornjeto), prejšnja.

Em a. Oh, grozno! Emilija, kaj počneš! Fi donc! Gospod lajtnant, kakšna brezokusnost, v takšni obleki se pokazati!

Gu ši č. Oprostite, milostiva gospa, da se poslovim; grozno se mi mudi! (Si prizadeva oditi.)

Em a. Počakajte! — Naj bi bili Vi prišli kot španski, francoski, nemški vitez ali kot Viljem Tell —

Gu ši č. Milostiva, jaz moram iti.

Em a. — magari kot turški sultan, —

Gu ši č. Jaz moram iti.

Em a. In jaz Vam moram povedati svoje mnenje, — a v tem prostaškem kostumu! Grozno!

Gu ši č. Ne zamerite mi, milostiva gospa. Iz Vaših rok se vendar nadejam prejeti najslajšo srečo.

Em a. Toda ne v takem kostumu in ne v takih razmerah. (Gušič hoče oditi.) Počakajte in poslušajte! Naj si je moj Pepi, moj mož, župan, kolikor hoče, moje hčere vendar on ne bo poročal. Neveste našega rodu poročajo prošnje, infulirani prošnje. Zakaj razlika mora biti; to je božja naredba; égalité, fraternité je ljuljka krive vere.

Em ilija. Oh, mama, saj je poroka pred županom sama formalnost; pravi zakon se sklene vendar v cerkvi.

Em a. Za božjo voljo, Emilija, naj te kdo sliši! To so jakobinski nazori! Moja teta je takorekoč pred oltarjem rekla „ne“ zaradi tega, kar imenuješ ti formalnost. Odrekla se je zakonski sreči zaradi časti, ki je več nego življenje in zakon: zakaj brez obojega se dá živeti, brez časti ne.

Gu ši č. Z Bogom! Z Bogom! Klanjam se. (Odhaja.)

9. prizor.

Brajdič, prejšnji.

Brajdič. Prišel sem po Vas, ker me niste čakali.

Em a. Ah, grozno! Ta klobuk, suknja, torba in te — ah, te — pravi sansculotte. In celo — kakor bi dišalo po česnu.

Brajdič. Prosim, gospa, to sem jaz, moja torba. Par glav imamo še luka, sladkega luka.

Em a. Idiva, Emilija!

Em ilija. Zdravi, gospod Gušič!

Gu ši č. Gospodična Emilija, ne pravite nikomur, da sem tukaj!

Em a. Ta prošnja je odveč, gospod lajtnant. V takem kostumu se ne hodi k nam. (Odideda.)

Brajdič. Komisar je šel na rotovž. Izmeknil sem mu ta pisma. — Ure pa mu nisem jaz vzel. Lahko prisežem.

Gu ši č (ogleduje pisma). Komisarjeva poverilnica in potni list. Morda se še porabi. (Vtakne v žep.) Zdaj pa skoz vrt vun. (Odhajata.)

10. prizor.

Lužar, Pepca, prejšnja.

Lu ž ar (pride Gušiču nasproti in ga ustavi). — Za Boga, ali si še vedno tukaj? Baš sedaj pa ne moreš vun. Komisarjev prihod je spravil vse žandarje in policaje po koncu.

Gu ši č. Sam Bog ve, kdo je povedal županovim, da sem tukaj.

Pep ca. Jaz sem se osmelila in pričakujem zahvale.

Lu ž ar. Te ženske! — Da gre Gušiču za vrat, tega ne pomislite. Kaj meniš, Pepca, zakaj je Gušič tako preoblečen?

Pep ca. Oh, jaz nesrečnica! Kaj pa je zdaj storiti?

Lu ž ar. Glej, da se vsaj naprej ne raznese!

Pep ca. Takoj stečem k Emiliji. Oh, kaj sem storila nesrečnica! (Odhiti.)

Lu ž ar. Vama dvema pa ne preostaja drugega kakor neumna se narediti in tukaj prevedriti. Vrag je vrag. (Gušič in Brajdič sedeta zopet k mizi, Lužar stopi prihajajočim nasproti.)

11. prizor.

Komis ar Renard, markí Pietragrassa, župan, Brodник, Zajec, policaj Urbas s kofrom, policaj Vrban s plaščem komisarjevim, prejšnji.

Komis ar. Še enkrat, prisrčna hvala, gospod župan, hvala, gospod markí in gospod svétnik, za prijazni sprejem. Prav veselilo me bo, gospod markí, če bom mogel potrditi Vaše poročilo njegovi ekselenci, da so neugodne vesti neresnične in da se gospod guverner lahko zanese na svoje Novomeščane.

Brodnik (vzame policajema kofar in suknjo). Prtljago ponesem, gospod komisar, v gornjo sobo. (Policajema.) Vidva pa sedita, da prinesem pijače. Saj vem, da je Urbas žejen. Podplat dober, urbas za nič.

Urbas. Brod dober, brodник za nič. Kar prinesite ga na vso jezo. (Sedeta za mizo; Brodnik odide.)

Zajec. Dovolite, gospod komisar —

Markí. Gospod komisar, o dobrodušnosti naših ljudi ne sodim samo jaz tako. Znan Vam je knjižničar v Ljubljani, Charles Nodier, pristen Francoz. Ta opisuje jako laskavo v svojem romanu Jean Sbogar naravo, značaj, čud dobrega slovenskega ljudstva, ki se mora omiliti vsakemu, ki biva med njim. Jaz sem tujec po rodu, a postal sem rojak in domačin po mišljenju in čuvstvanju.

Komisar. Charles Nodier, gospod markí, je pesnik, ki opisuje ljudi, kakršnih potrebuje za svoj roman; in pisati se dajo romani pač tudi iz policijskih poročil, nikakor pa ne policijska poročila iz romanov.

Zajec. Tako je. Gospod komisar ima prav.

Markí. A moje nazore potrjuje izkušnja mnogih let.

Komisar. Izkušnja enega dne, gospod markí, ovrže izkušnjo mnogih let.

Zajec. In kako mnogih let!

Župan. Ekscelenca vojvoda Fouché vidi vse prečno.

Komisar. Edino logično mišljenje.

Zajec. Popolnoma logično mišljenje.

Komisar. Če bi bil namreč človek nič manj k dobremu nego k hudemu nagnjen, bi se za 50⁰/₀ motil oni, ki bi imel ves svet za hudoben, in za 50⁰/₀ tisti, ki bi imel ves svet za pošten. Ker nas pa že vera uči, da nadlegujejo človeka veliko bolj izkušnjave k hudemu nego k dobremu, se tolikanj manj moti oni, ki gleda črno, nego optimist. Tako postajajo po naravnem potu iz pesimistov optimisti, iz optimistov pesimisti. Črnogledega pesimista veselo iznenadi tu in tam poštenost, katere ne pričakuje nikjer, in primejo se ga polagoma boljši nazori o človeštvu. Dobrodušni optimist pa pade iz zmote v zmoto, doživi prevaro za prevaro in postane črnogled pesimist.

Zajec. Oh da, črnogled pesimist.

Župan. A človeka moramo vendar smatrati za dobrega, dokler se mu ne dokaže krivda.

Komisar. Stališče pravnika, sodnika, gospod župan. A sodnik nima naloge prepričati zločina; on čaka, da se zvrši, in potem kaznuje. Kdor pa hoče prepričati hudobno dejanje —

Lužar. — je mora že naprej kaznovati.

Komisar. Neumestna šala, gospod svétnik.

Zajec. Prav neumestna.

Markí. Gospod komisar, nekoliko razlike v nazorih ne ovira prijateljstva. Dobro došli! Nadejam se, da me kmalu počastite s svojim obiskom.

Župan. Toda drevi, gospod markí, ne pozabite! Najprej si ogledamo razsvetljava, potem je na čast gospodu komisarju večerja.

Brodnik (ki je prinesel policajema vina). Gospod komisar, soba je pripravljena. Ako Vam je drago —

Župan. Na svidenje, gospod komisar! Pripravljene smo, da razkažemo mestno upravo.

Komisar. Jako bi mi ustregli, gospod župan, ako daste semkaj prinesiti potrebne knjige, da jih pregledam v svoji sobi.

Župan. Dobro, gospod komisar. Takoj se vrneva s knjigami. (Župan in Lužar odideta.)

Markí. Drevi, gospod komisar! (Odide.)

Komisar. Gospod tajnik, par besedi! — E, gospod krčmar, gotovo imate kaj dela; jaz Vas ne zadržujem; in kaj ne? za majhen zajtrk boste poskrbeli; in kmalu, lepo prosim, kmalu! Da? (Brodnik odide.)

12. prizor.

Komisar, Zajec, Gušič, Brajdič, policaja.

Komisar (prime tajnika pod pazduho in ga odpelje na drugo stran). Nujno željo imam do Vas, gospod tajnik.

Zajec. Še nujnejšo jaz do Vas, gospod komisar.

Komisar. Prosim, gospod tajnik. Mnogo lepega sem že slišal o Vaši vestnosti in delavnosti.

Zajec. Kaj vestnost, kaj delavnost, gospod komisar! A moj goreči patriotizem!

Komisar. Najlepša vrlina poštenega moža.

Zajec. Jaz sem že kri prelival za svoj patriotizem.

Komisar. Kje pa? če smem vprašati. — (Brajdiču, ki se hoče umekniti iz vrta.) He, prijatelj, počakajte malo! — Gospod tajnik, oglejte si, če Vam je drago, to fiziognomijo! Oči begajo po vseh kotih, kje bi se dalo kaj premekniti, roke gibke, kakor vedno na popotovanju po tujih žepih, in črevlji spredaj skrivljeni, znak, da hodi mož mnogo po prstih, da ne zbudi pozornosti zaupljivih poštenjakov. Originalna osebnost.

Brajdič. Prosim, jaz sem Hudorovič iz Dragovanje vasi. Lahko prisežem.

Komisar. Dovtipen original. Škoda, da je že odšel markí Pietragrassa. Morebiti bi mu mogel dokazati, da je dobrodušen le on, ne pa okolica. A župan se vrne, in o njegovi dobrodušnosti in lahko-miselnosti bomo govorili.

Zajec (zaupljivo). Če si bo dal kaj dopovedati. Kolikrat sem že opozoril jaz mestne očete, kolikrat gospoda župana na vse nedostatke! Vse zaman.

Komisar. Mesto je kakor golobjak. Vun in noter letajo ljudje znani, neznani, sumni, pošteni, brez vsake ovire, in strogi ukazi njegove ekscelence so v Novem mestu samo na papirju.

Zajec. Prav moje besede, gospod komisar. Toda kaj hočete! Gospod župan je dobrodušen človek.

Komisar. Te dobrodušnosti, ali recimo, zani-karnosti, mora biti konec. — Ah, gospod župan!

13. prizor.

Župan in Lužar (vsak z veliko knjigo, ki jo položita na mizo pred komisarja), prejšnji.

Komisar. Ah, prisrčna hvala, gospod župan, prisrčna hvala! Nekaj zabave za danes. — Jako neprijetna dolžnost pa mi je povedati Vam, da je nje-

gova eksclenca v Ljubljani z Vašo upravo nezadovoljen, prav nezadovoljen.

Župan. Bridko obžalujem.

Komisar. Da niste nabrali za njegovo veličanstvo, našega velikega vladarja, toliko prostovoljcev, kolikor smo se jih po pravici nadejali, ni znak pravega patriotizma; da so prostovoljni darovi vašega meščanstva tako smešno siromašni, ni znak dejanskega rodoljubja; a da se upravlja policija tako zanikarno, da prihajajo in odhajajo brez nadzorstva, brez ovire, najsumnejši ljudje, to je neodpustno in kaznjivo.

Župan. Oprostite, gospod komisar. Kar se tiče prostovoljcev, smo jih nabrali, kolikor se jih je oglasilo.

Lužar. Premislite, gospod komisar! Kdo pa se bo oglasil prostovoljno, dokler onih ni nazaj, ki so šli neprostovoljno na Rusko. Ljudje tudi govore vse sorte in pravijo, da so vsi zmrznili na Ruskem.

Komisar. To so bajke, katere mora pravi domoljub pobijati. Na Ruskem smo slavno zmagali. Vzeli in požgali smo glavno mesto Moskvo in se vrnil, ko smo dosegli svoj namen.

Zajec. Vive l'empereur!

Lužar. Ljudje pa govore vse drugače in kdo jim bo vezal jezike!

Komisar. Domoljubje bi moralo vezati jezike. Domoljub ne sodi, ne premišluje, ne govori: on dela za domovino.

Zajec. In trpi za domovino.

Župan. S prostovoljnimi doneski, gospod komisar, je tako: Ljudje so morali neprostovoljno že toliko šteti, da jim je za darove iz dejanskega domoljubja ni ostalo skoro nič več. In o sumnih ljudeh, ki prihajajo in odhajajo brez nadzorstva, ni meni nič znano.

Komisar. To Vam verjamem na besedo in na obraz.

Župan. Hvala za poklon!

Komisar. Ne, poklon, gospod župan, ampak resnica — in za dokaz — he, policaj, vprašajte tega fanta tukaj, odkod da je in če ima potni list.

Brajdič. Jaz sem iz Dragovanje vasi; prisežem stokrat.

Urbas (ki je pristopil.) In kje imaš potni list?

Brajdič (potegne majhen list iz žepa). Prosim, prečastiti gospod policaj, tukaj.

Urbas. Potni list je v redu.

Komisar. Dajte ga sem! (Vzame list.) — To se imenuje potni list v redu! To je živinski potni list, izdan za neko rdečo kravo.

Urbas. Ne zamerite, gospodje! Če sme ta fant gnati rdečo kravo iz kraja v kraj, sme vendar tudi sam iti iz kraja v kraj, brez kravje asistenc.

Lužar. To se razume.

Komisar. Res? To se razume? Kaj se pa potem v Novem mestu ne razume? Ampak o tej rdeči kravi hočem še govoriti s tem fantom; zatoj policaj! ampak oni, ki tam sedi! Zakaj tu imate še patriarhalne razmere, da pije vse skupaj. Torej idita! V zapor! (Vrban prime Brajdiča.)

Brajdič. Jaz prisegam stotisočkrat.

Komisar. V zapor!

Lužar (polglasno Vrbanu). V pisarno ga zakleni! Veš.

Vrban. Prav. — Alo, fant, idiva! (Odideta.)

Komisar. Morebiti vjamemo še enega ptička in še bolj pisanega. — Kaj se Vam zdi, gospod župan? Ali ste Vi istega mnenja z imenitnim svojim policajem, da velja živinski potni list tudi za ljudi?

Župan. Gospod komisar, mi nimamo zadosti policajev, da bi postavili vsakemu ciganu varuha. Morebiti je to tudi pošten in nedolžen človek.

Komisar. Baš to, gospod župan, je bil povod, da smo ga prijeli. Kdorkoli je morebiti pošten in nedolžen, spada v preiskovalni zapor.

Zajec. Izvrstno, gospod komisar, izvrstno. To si moram pa zabeležiti. Spada v preiskovalni zapor.

Komisar. Kar vidim in slišim, gospod župan, v tem dobrodušnem mestu, se mi zdi močno sumno.

Lužar. Dajte nas kar vse zapreti, gospod komisar!

Komisar. Morda se motim; kar bi se mi pripetilo prvič v tej službi; a poskusimo! Gospodje ste še vsi v tistih letih, ko se človek lahko kaj nauči, ako posluša hvaležen izkušenega moža. Oglejte si blagovoljno tega človeka tam!

Lužar. Navaden Belokranjec.

Komisar. Nenavaden Belokranjec. Navaden Belokranjec bi bil najbrž ostal v gostilnici med kmeti in ne bi se premetaval v tej čudni obleki kakor hudič v blagoslovljeni vodi. Da mu moja družba ne ugaja, sem spoznal takoj in kar na tihem bi se poslovil mož, da ni čulo nad njim moje oko. — Policaj, vprašajte moža po potnem listu!

Župan. Oprostite, gospod komisar! Če bomo nadlegovali mi vsakega človeka, ki stopi v naše mesto, kdo si nas bo pa še upal obiskati!

Lužar. Potem kar zaprimo prodajalnice in krčme!

Komisar. Čudno, čudno, da se gospôda tako vleče za tega moža. Gotovo je vreden, da ga natančneje spoznam. Zakon velewa, gospod župan, da se mora izkazati s potnim listom vsak tujec, brez izjeme, torej vsak, ki ni doma iz istega kraja. — Policaj, vršite svojo dolžnost!

Gušič (vstane). Zdaj mi je pa dosti. Po kateri pravici hoče ta človek mene izpraševati in preisko-

vati? Kdo pa je on? Zakaj naj se jaz izkažem prej nego on? Zakaj naj bi bil jaz bolj na sumu? — Policaj, vprašajte njega, kdo da je!

Urbas. Na vse zadnje bom moral še samega sebe izpraševati.

Komisar. Jaz sem policijski komisar Josip Renard, poslan od njegove ekselence gospoda guvernerja Fouchéja.

Gušič. To lahko reče vsak slepar.

Komisar. Ah, nesramna predrznost! Takšna žalitev javnega funkcionarja!

Gušič. Gospod župan, vršite svojo dolžnost. Mož naj dokaže, da je res isti, za katerega se izdaje. Dobrodušnosti mora biti konec. Zakon veleva, da se mora izkazati s potnim listom vsak tujec, torej vsak, ki ni doma iz istega kraja.

Župan. Istina. Prosim, gospod, Vaše poverilnice.

Komisar. Ah, gospôda je dobre volje in se hoče šaliti. A takih šal se pameten človek hitro naveliča. Takoj! takoj! (Išče po žepih.) Ah, kaj pa to! Ali nisem pozabil svoja pisma, ali sem je pozabil? In ure tudi nimam. Kje je moja ura?

Lužar. Ure ne potrebujete, ampak potnega lista, poverilnice. Morda je v kofru.

Komisar. Ne, ne, oboje sem imel pri sebi. A zdaj nimam ne papirjev ne ure.

Lužar. Gospod župan, zadeva je jako sumna. Vrag me vzemi, če ni to kak avstrijski ogleduh. Kako kmalu bi nas bil presleparil!

Komisar. Nikjer ni poverilnice. — Prosim, gospod župan, pošljite koga do gospoda poveljnika!

Zajec. Jaz idem takoj.

Lužar. Nikamor mi ne pojdeš. Ta slepar se hoče le izviti iz zanke. — Urbas, primi ga v imenu zakona!

Komisar. Jaz protestiram v imenu njegove ekselence.

Zajec. Gospod župan, morebiti bi pa bilo vendar dobro —

Lužar. Kar je zakonito, to je vedno dobro. — Urbas, pelji gospoda na rotovž!

Komisar. Ali je to istina, gospod župan?

Župan. Žalibog! Zakon veleva tako, brez vsake izjeme.

Komisar. Jaz se maščujem, krvavo maščujem.

Lužar. Potlej, potlej, ko se izkaže, kdo da ste. Morebiti ste pošteni in nedolžni; a baš takšni spadajo v preiskovalni zapor.

Zajec. Gospod župan, premislite, kaj da poreče njegova ekselencia gospod guverner!

Župan. Ne mešajte se v stvari, ki Vas ne brigajo! Zakon govori jasno zame in ta je prvi guverner. — Urbas, naprej! Ampak v boljšo sobo deni gospoda, v pisarno!

Urbas. Torej idiva še midva!

Komisar (odhajaje). Jaz protestiram.

Zajec (za njim). Oh, oh, oh!

Lužar (Gušiču). Ti pa glej, da izgineš!

(Dalje.)

BOJANCI IN BOJANKE

Pismo brez naslova.

Zložil G. Koritnik.

Ne bodi tak, tako bi mu dejal,
če prišel k meni človek bi teman
in slep za vse, kar sije v jasni dan
kot svetlo brušeni kristal:
za zarje svit in dneva solnčni žar,
za žrtvenik ljubezni in dobrot
in kar je takih še na svetu zmot,
ki svet postavlja v srčni jih oltar . . .
Ne bodi tak!
Naučil bi ga sanj,
z lepoto mu zalil bi sluh in vid,
izvabil bi mu v lice topli stid,
ki morda, morda sam ne verjem vanj.
Zakaj ne gleda jasno kot srce,
ki za nevero, greh in dvom ne ve?!

Povzdignil morda ta bi krepki glas,
za vzore brusil bi besede vnete,
na druge bruhal strele bi osvete,
ki s tem ne pulijo si sivih las . . .
Sicer je prav, da se kriči za vzori,
a kdor jih je spoznal kot sen ob zori,
ne more vpiti več kot cestni žid
za robo, ki slepi srce in vid . . .

Kdor trezno misli, malo govori —
kot diplomat je, ki načrte snuje,
da žepe svoje z zlatom obloži,
ko narod se med sabo kolne, pljuje . . .
Poteče čas — tragedijo konča
mrličev kup sred bojnega polja —
v navdušenju si zdravi bolečine
izpiti mozeg majke domovine . . .

Eh, taki smo . . . Ta z vetrom se bori,
ta trga zvezde, svod nebeški veže,
ta zdravi narod, ta ljubezni streže,
a konečno se vsak izpokori.
Če stopil k meni človek bi in tožil:
takó je žalostno, ne vem kako —
še jaz bi roko na srce položil
in solzo zlato spustil bi v oko.

Ne bodi tak, tako bi mu dejal —
slabosti smo podvrženi v mladosti,
vse madeže bo črne čas opral
in pametni postanemo zadosti —
glej, jaz in ti in taki bomo vsi . . .
Pred vzori se ne klanjaj in ne toži,
če peče te srce, zapri oči,
če si navdušen jezik oboroži —
za boj pripravi stisnjene pesti!

Poznal sem ga, ki bil je ravno tak,
kot ti govoril je odkrito, verno,
ljudi in svet je ljubil neizmerno,
zarjeval je navdušen kakor mak.
Pozneje je spoznal, da zida v zrak —
navdušenje se je obleklo v psovko,
ljubezen verna v igro pustolovko —
po jarkih je polegal siromak . . .
Jaz sem ga ljubil, bil mi je rojak,
zdaj sem ga pustil v jarku tistih zmot,
ko sije solnce čez kipečo plan
in nova vabi nas na delo pot . . .
Čez polja plodna pelje naš korak,
kjer z grlico se ljubi golobica,
kjer v solncu smeje zlata se pšenica
in srp zveni v sanjavi, zdravi zrak —
kjer misel zdrava, lica pa vesela,
tja kliče nas kipeča pesem dela!

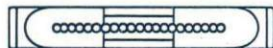
Naš kres in iskra neti do nebes —
premišljen in umerjen plahetá
rastoč počasi hoče čvrsta fla,
da veter z njim po volji ne razmeta —
mogočen ni, kraljestev ne obeta;
a mnogo je, da upa v svojo moč,
da upa v vero svojega dekleta
in stopa ukajoč skoz temno noč . . .

Na koncu konca narod hoče to,
da so sinovi krepki mu in zdravi,
junaki po imenu in postavi,
da ne pretakajo solz za pečjo —

Premišljen bodi, duše ne zastavi
kot žepno uro, da ti zarjavi,
in razočaran se ne bij po glavi,
zaupaj v mlade, žilave moči —
zaupaj v solnce, ki oblak prebija,
zaupaj vase, bodi zdrav in jak!

O videl boš, kako se izpreminja
z mišljenjem tvojim sleherni korak,
kako boleš polagoma izginja
in raste moč in narod in srce —
z ljudmi napolni spet se „zverinjak“
in vražjo kožo odložé ljudje . . .

Glej, jaz sem tak . . . A ti po svoji volji
uberi k ciljem kakor veš korak —
svetujem ti, morda so moji bolji —
Postani tak!

Ljudsko gledišče.

Napisal Franc Bregar.

Dred kratkim je izrekla naša javnost besedo, ki je ne bi smela izgovarjati lehkomišelnost: Ljudsko gledišče.

Neka pogospojena umetnost zdihuje na našem odru, pogospojeno občinstvo ji ploska v avditoriju, a ljudstvo orje in seje, kosi in žanje ter prav nič ne potrebuje gledišča. In če bi ga tudi potrebovalo — kaj nudite človeku hudičevega olja, ko koprne od žeje in želje po kapljici studenčnice? Kajti vsa moderna umetnost in zlasti glediška se je odtrgala od ljudstva, zatajila je svoje plebejsko pokoljenje, ki je nje začetek in bodočnost, ter služi in rabôta v žalostni vlogi dvornega norca, ki mu je želja gospodarjeva ukaz in njegova nevolja smrtna obsodba, v nehvaležnih dvorih inteligentnega in neintelligentnega meščanstva. In ker je gospodarjeva volja spremljiva in nestalna, je begotna tudi vsa umetnost. Struje naraščajo, se plode in umirajo. Zato je tudi umetnosti le v korist in blagor, če se sprostí in vrne k ljudstvu.

Kolikor besed, toliko obtožeb; kolikor obtožeb, toliko obsodb — toda dobro in potrebno je, da sodnik premisli in pretehta, preden sodi.

* * *

Ljudsko gledišče je, menim, gledišče mas; najširjim slojem dostopno, vsem umljivo. O tem smo vsi edini, da danes ni ne naše, ne kako drugo gledišče ljudsko gledišče, toda ali je mogoče, da postane táko? Lehkó je mlademu srcu misliti si Talijine dvore na stežaj odprte, na odru deklamira igravec ljudsko misel in ljudstvo v njem sebe poslušá, ljudstvo je umetnik in sodnik; v panteonu počiva en sam veliki nesmrtnik — ljudstvo, povsod je zavlada en sam okus, ena sama vedno pravična sodba.

Tako mlado srce, razum pa in zgodovina drugače. Da more biti gledišče sedaj vsem dostopno? — Naj ne govorim o tem! Kdor je kruha lačen, mu je umetnost deveta skrb, in danes je mnogo lakote. Ko utihne kričeča glad, ko objame človeka mirna, topla udobnost, tedaj šele začuti željo po umetnosti, najprej mu je treba kruha, potem iger. Sedaj pa ljudstvo še ni vsak dan sito. A če pride enkrat dan, da se otrese teh najgorjih skrbi, bo samoposebi zahrepenelo po umetnosti. — In da more biti gledišče sedaj vsem umljivo? Izobraženi in ljudski okus si tako nasprotujeta, da je enemu pelen, kar

je drugemu med. Kdo pa more zahtevati od inteligence, naj se odpove svojemu okusu, ki je brez dvoma boljši in zanesljivejši od ljudskega? Tudi ne gre, da bi se umetnik ponižal do ljudstva, ker se mora ono dvigniti do njega, in krivično bi bilo pregnati Hamleta z odra, da dobi prostora Krjavelj, ker ljudstvo kliče po njem.

Nujni pogoj ljudske umetnosti je harmonija vsega življenja, kulturna enakost vseh slojev. Ko povsod nastane mirno blagostanje, ko se čuti vse ljudstvo eno samo veliko družino, ki ima iste misli, iste cilje, je ustvarjena podlaga za ljudsko umetnost. Kajti umetnost je verna slika življenja, od njega odseva in se spreminja z njim. Zgodovina nas uči iste resnice. Samo v nje začetku je živela ljudska umetnost, kot nam priča postanek narodne pesmi, od tistega časa pa se je zemlja razklala v tisoč prepadov, razdelila so se ljudstva in sloji, nakopičilo se je tu bogastvo in drugod revščina, umetnost pa je pribežala tja, kjer je mogla živeti, dasi je nehala biti ljudska umetnost.

Čas, ko je nastajala narodna pesem, je prva in edina doba ljudske umetnosti. Takrat ni bilo treba umetnikom oznanjati vedno novih evangelijev, imeli so le svoje junake, ki so jih gledali v tisti slavi, s katero jih je obdalo vse ljudstvo, in peli o njih, kadar jim je bilo srce prepolno. Nič dušo razjedajočih problemov, nič vprašanj, nič dvomov, ki bi jih moral vsak umetnik samostojno reševati. Umetnost je govorila tisočerm in v imenu tisočerm. Tako je bilo v tistih davnih časih, ko je živel in hodil in pel božji pevec Homer, ko je mladi rod Ahajcev prvič vpri svoje zamišljene oči v svet, da zapoje pesem o sebi in sporoči vnukom zmage pri Iliju. Tedaj, ko še niso poznali učenosti pisanja in so očetje zapuščali pesem sinovom in vnukom kot podedovano dediščino, ko so bili vsi poprečno enako veliko in enako malo modri, ko so patriarhi mirno spali v kočah svojih „božanskih svinjarjev“, — Homer nam je nehote pel kulturno zgodovino svoje dobe — ko je skozi vse panoge življenja zvenela nepopisno lepa harmonija, tedaj je živelo ljudsko slovstvo, ker je moralo biti ljudsko. Kajti umetnikova misel je bila ljudska misel, umetnikovo čuvstvo je bilo ljudsko čuvstvo in svojih ni opeval, ker svojih ni imel.

Doba nastajanja narodne pesmi, ta zlati vek umetnosti, je minila tu prej, tam pozneje, a povsod prekmalu, ker izza tistega časa ne pozna več lite-

rarna zgodovina ljudskega slovstva, najmanj pa ljudske drame. Življenje se je vzvalovilo, mirni, tihi razvoj je bil pretrgan, s kulturo so se dvignile posamezne velike individualnosti in posamezni stanovi na površje, kulturne razlike slojev so pa morale nujno provzročiti slojno umetnost. Grki, ki so tako hitro in našim časom tako podobno živeli, so se pod Periklejem že bojevali za stare demokratične pravice in z njimi za ljudsko umetnost, ki je že

DR. IVAN ŠARIĆ
novi posvečeni škof v Sarajevu

vključena v pojmu demokraciji. In res opazamo, da se je tedaj zopet razvila neke vrste ljudska umetnost. Drama je za Perikleja zrastle čez noč in zapovrstjo so nastopili trije mojstri tragike Aischylos, Sophokles in Euripides, pri katerih se moderni ljudje uče dramske abecede. Bili sta pa dve stvari, ki sta dajali grški klasični drami ljudski značaj: nje bogočastni izvor, vsled katerega je drama postala religiozna potreba ljudstva, in prosti vstop v gledališče. Globoka ljudska religioznost je dobila v tra-

gediji nov izraz in v tem smislu je bila grška drama ljudska drama. V tem obstoji tisti plemeniteči vpliv religije na umetnost, da ji s svojim dihom vtisne na čelo pečat univerzalnosti, poljudnosti; pokazati samo s prstom na dejstvo, da se je v starem in srednjem veku razvila drama iz bogočastja, ter s tem dokazovati, da vera pospešuje umetnost in da jo Cerkev skrbno goji, je površno, ker je stik med religioznostjo in umetnostjo mnogo globlji. Tako vidimo, da je stala grška drama na višku ob času velikih tragikov in ti so neprestano reševali problem boja med človekom in npravnim zakonom, torej problem, ki se najtesneje oklepa religioznosti. Aischylos in Sophokles sta v bistvu moralista in še celo svobodomiseln Euripides je ob koncu življenja v svojih „Bakantinjah“ molil svoj skesani in ponižni confiteor, ki tako neusmiljeno moralizira, da bi ga mi izžvižgali, če se ne bi šlo za stare bogove, ki so že umrli in nam niti sanj ne motijo več. Te tragedije so bile izliv ljudske duše in so zaslužile, da je država žrtvovala za eno samo predstavo več kot za vso peloponeško vojno.

Ko je še Euripides pisal svoje tragedije, se je že prismejala na oder komedija, s katero se začena klasična dekadencia. Gledališče je izgubilo svoj bogočastni pomen popolnoma in drama je zapravila vso tisto etično resnost, ki ji je bila dediščina iz starih časov in ki je ogrevala in zanimala vse najširše sloje. Sedaj je zavlada navihana komedija in Aristophanes ter vsi drugi posnemavci njegovega humorja so se smejali z odra bogovom, filozofom, državnikom in vsakomur, kdor jim ni bil po volji. Vesele Atene so se tudi smejale, smejale do solz in ploskale, a drama je padala in vedno bolj gubila ljudski značaj, ker se je lotevala partikularnih snovi, ki niso izvirale iz širokih ljudskih mas. Tedaj so umetniki že zavzemali nasproti ljudstvu približno isto stališče kot danes: imeli so svoje religiozne, filozofske in politične nazore in elita jih je poslušala.

To je ena pot, po kateri se je klasična umetnost, ki je imela v sebi kal, da postane ljudska umetnost, ločila ali „odtujila“ od ljudstva. Ta ločitev pa je bila le notranja, ker so jo začele gibati drugačne sile, kot so gibale ljudsko dušo. Zunanja ločitev se je bila izvršila že zdavnaj prej in že zdavnaj prej je izginila tista ljudska umetnost, ki težimo sedaj zopet po njej. Ne da se reči, da bi bili grški tragiki bolj popularni kot je n. pr. dandanes Ibsen. Kajti tisto grško „ljudstvo“ je bilo v bistvu buržoazija in pomniti je treba, da je ploskalo v gledališču le tridesettisoč meščanov, medtem ko je stotisoč sužnjev oralo in kopalo, tkalo in kovalo, da preživi „grško ljudstvo“ in njegovo umetnost. Ko se je mladi grški državljani potepal s filozofi po ulicah, šolah in pa-

lestrah in srkal kot razvajena čebela z vseh cvetov najslajši med, je helot čez dan sejal pšenico, s slednjo mislijo vkopan v zemljo, in je ponoči sanjal o kruhu in njega sladkosti. Tako si je umetnost sezidala svoj ponosni dom na tujem delu in tuji lakoti.

Cela grška zgodovina je bila svetu velika preokba za temno bodočnost in blagor tistim, ki jo hočejo in morejo razumeti. Jesensko cvetje grške umetnosti je bilo kaj zelo in žalostno, verna slika našega časa. Življenje ni imelo več nobenega pravca, zavlada je socialna, politična, umska in seve tudi umetniška anarhija. Dovtip, sarkazem in opolzlost, brez ciljev in cest, vse kakor danes. O ljudski umetnosti ni bilo več najmanjšega sledu.

Tako so Grki zelo lepo začeli in zelo žalostno končali. Ljudstvo je samo enkrat prišlo do besede, a o tem molči zgodovina, da se sedaj sliši skoro samo kot pravljica. Le Homer stoji kakor samotni spomenik, ki priča, da je bila nekdanja grška ljudska umetnost in da je že v davnini legla počivat, morda na veke.

* * *

Na veke? Ne. Učenikova beseda se je izpolnila in krščanstvo je res prekvasilo celo družbo. Evangelij je počasi izravnaval strašne kulturne difference, ki jih je bil začrtal stari vek — in to je prvi pogoj, ki omogočuje ljudsko umetnost. Vrhutega se je zgodilo tedaj veliko dejanje, vredno Previdnosti in njenih daljnih ciljev: S severa so prihruli barbari, polni zdrave, nekročene sile, se pomešali z jugom in njihova topla, močna kri je zavrela po usehlih žilah starih rodov. Z njimi je dobila fizično, umsko in etično propala kultura fizične moči, krščanstvo pa ji je začelo vzgajati um in voljo. To je ena izmed tistih mojstrskih potez božjih, ki jih je malo v zgodovini tako jasnih in sijajnih; kajti zdelo se je, kot da se bo znova začela bajka o zlatem veku. Železni germanski fevdalizem se je moral počasi vpogibati spričo demokratičnega ognja, ki je še plamtel v romanskih narodih, izšolanih še v dobi socialne in politične anarhije zadnjih let rimskega cesarstva. Tako se je izvršil prevažni proces kulturne izravnave, umetnost je dobila zopet ugodna ljudska tla, da nanovo vzkali in se razvije. Dokaz temu je, da se je ravno tisti čas močno dvignila umetniška stvarjajoča moč germanskih rodov, ki nas zelo spominja na Homerjevo dobo. Nastajale so pravljice in narodni epi in tudi dramatika se je začela javljati. Kakor v veku Dionizijev kult, tako je sedaj krščansko bogoslužje rodilo prvo ljudsko dramo. Cerkev so bile vsem dostopen avditorij, ljudstvo hvaležen poslušavec in rojstvo Učenikovo ter smrt velika svetovna tragedija. Zopet se je izkazalo, da je religija ena

izmed tistih kulturnih vezi, ki veže vse ljudstvo; zato se zrcali skoro vedno v ljudskem slovstvu, in ko je že vsa enotnost življenja raztrgana, tedaj je religija čudodelni ključ, ki odpira vsa srca.

Toda prehod med staro in novo kulturo ni bil docela razdejan, tako da se ne bi mogla vtihotapiti na to stran nobena stara tradicija. Tako so se sem presleparili potomci rimskih glumačev, ki so se potem veselo ciganili po Italiji, Provenci, Španiji in celo po Angleškem. Jasno je, da je to moralo biti le v škodo ljudski dramatik, ker je pokvarilo nje mirni, zdravi razvoj. Popotne igralske družbe so navidez

FR. ROPRET

CESAR FRANC JOŽEF I.

tolažile umetnostno ljudsko potrebo, obenem pa so kvarile zdravi umetniški čut ter poniževale umetnost do stališča sirove burke. Humoristični zarod glumačev se je ohranil dolgo in je trubaduril v Provenci s trubadurji pod imenom jongleurjev ter pel in brenkal ob njihovih ljubavnih pesmih.

Da, trubadurji! Ti romantični pevci so dokaz, da je umetnost tedaj že prehajala počasi iz ljudskih rok v stanovski monopol ter da je zavila zopet v staro strugo, kar je tudi popolnoma umljivo. Demo-

kratični spomini iz starega sveta niso mogli streti fevdalizma, ki je postal v srednjem veku edinoveljavna politično-socialna oblika. Bohotno je vzcvetelo viteštvo, v katerem se je bratil pesniški polet s telesno močjo, prikupna galantnost s plemenitim duhom. Okoli dvorov se je zbirala duhovitost in bogastvo, ki je rodilo svojo romantično kulturo in nujno romantično umetnost, ljudstvo pa je zamiralo v politični in umski onemoglosti.

V enajstem in dvanajstem stoletju so nastajala mesta, ki so bogatela in se vsestransko krepila, v katera so se izlivala vsa kulturna pota. Religiozno dramo, ki je prej klila po vaških cerkvah, so presadili semkaj in meščanstvo jo je začelo gojiti v velikem stilu; najemalo si je stalne igralske družbe; trošilo velike denarje za dekoracijo in kostume in tako pripravljalo oder, da stopi nanj in spregovori Lope de Vega in Calderon in Shakespeare. Na ta način se je zgodovini že v drugič primerilo, da je prezgodaj ali prepozno rodila veliko deco, ki jim ni mogla najti zibeli, da bi jih vanjo položila: Calderon in Shakespeare sta bila in sta še sedaj elitna umetnika, dasi bi njuna beseda morala govoriti množicam.

In potem — o, predobro poznamo tisto žalostno pot, ki jo je hodila historija našega rodu. Ljudstvo je padalo v bedo in okorelost, ki je klicala v nebo in pekel po maščevanju, umetnost se je pa grela v salonih ter se izborna počutila; pravijo, da so tedaj živeli klasiki Racine, Corneille, Molière in da niti blazni ljudje niso jemali v misel ljudske umetnosti. Po vsem, kar sem govoril, popolnoma jasno. Ta klic je prišel šele v našem času in pomeni velike dogodke, govori toliko kot vsa zgodovina.

* * *

Danes smo na tem, da pomeni ljudska umetnost toliko kot umetnostna sleparija. In to ni neopravičeno. Na odru uspeva kosmat dovtip, rokovnjaško junaštvo, neumetniška genljivost, moralizujoča tendenca, bedasto kričeča scena. Če bi hotela biti naša gledišča res ljudska gledišča, bi s tem izvršila umetniški samomor, ker ljudstvo ne razume več umetnosti.

Tako je. Ljudstvo ne razume več umetnosti in ne narobe, kot bi umetnost ne razumela ljudstva. Umetnik popolnoma dobro ve, da to, kar piše, ni ljudsko, pa si ne more nič zato, ker ni zrastel na ljudskih tleh, ker se ni vzgojil med ljudstvom, ker so njegove težnje popolnoma drugačne kot težnje ljudstva, ker stoje pred njimi novi problemi, o katerih ljudstvo ničesar ne ve. Tega ni kriva moderna umetnost, tolikokrat proklinjana in stokrat krivično obsojena, temuč vse tisto ozračje, v katerem umetnik živi. Zastonj je kriviti moderno vseh mogočih in ne-

mogočih grehov, ker s tem ne spravimo resnice s sveta. Postavite ljudstvo pred katerokoli Shakespearejevih dram, pred njegov humor, poln silne dialektike, pred njegovo genialno tragiko, ki iztisne iz srca zadnjo kapljico krvi. Obsoditi boste morali starega Angleža, da rešite čast in veličanstvo ljudstva. Toda ravno tako bi morali obsoditi vso moderno vedo, zakaj jasno je, da je tudi ta tuja ljudstvu — koliko smrtnih obsodeb! In ko bi bil slednjič oproščen morda Burns ali Koljcov ali Ševčenko ali — bolj iz dobrosrčnosti kot iz resnicoljubja — deloma tudi Tolstoj, tedaj se bi pokazalo, kako so

BELOKRANJSKI ČREDNIK

sodniki krivični. Kajti vsi ti so bili po svoji srečni usodi deležni ljudskega življenja, ali če se točneje izrazim, ljudske kulture in ta jih je izbrala za ljudske poete, ker niso mogli sami izbirati druge poti. Kdor pa živi v svetu moderne inteligence, komur so se vsi ti novodobni dvomi zajeli v dušo, ta si lahko iztakne oči, ogrne raztrgani plašč starega grškega berača in pevca, obesi popotno torbo čez ramo, a kljub temu ne bo Homer.

Razdalja med inteligenco in ljudstvom je preširoka, da bi postala umetnost inteligence čez noč ljudska umetnost. Dve kulturi si stojita nasproti in

vprašanje je, katera se začne drugi približevati. Zame ni dvoma, da mora ljudstvo k umetniku. Trd je ta govor in kdo ga razume v našem demokratičnem času, a raditega nič manj resničen. Kajti kakor vse kaže, se je to približevanje že začelo in morda ni zelo daleč čas, ko bo ljudsko gledišče moglo biti tudi umetniško. Ljudstvo se dviga iz letargije, osvaja si dannadan nove politične pravice, trudi se, da si utrdi podlago materialnega blagostanja, izobrazba se širi v najširje sloje — kultura se izravna! Sedaj še nismo na tem, da bi bil prepad popolnoma izpolnjen — popolnoma tudi nikdar ne bo — a polni se polagoma.

Tedaj ko bo ljudstvo dovolj umsko razvito ter moglo dvigniti roko in misel od pluga in iz brazde, tedaj nam ne bo treba zdihovati po Homerjevih časih, ne bo nam treba soditi in proklinjati moderne, ker bo vsa umetnost ljudska umetnost. Kipeče zdravje, ki bo prišlo s širokimi masami tudi v gledišča, bo preplavilo in odvrгло vse kar je bolnega in grdega v moderni umetnosti, bo vso umetnost prepojilo in poživilo.

Zgodovina vekov nas je učila ne kot ljubeča mati z božanjem, temuč kot srepogleda mačeha

s šibo. Pravijo, da je ta metoda stara, pa koristna. Vzgojevalci ljudstva, ki jim je izročeno v varstvo in skrb, naj verujejo šibi, če ne besedi in naj gledajo! Pri nas se je vse življenje dvignilo, veliko novih sil se je razvilo, demokracija hodi svojo zmagovito pot naprej, nevzdržana, ponosna prerokuje boljše čase in ni je moči, ki bi jo mogla ustaviti. Kdor si iz hudobne volje ne zatiska oči, ne more tega prezreti. Dan njene popolne zmage bo rojstni dan ljudske umetnosti in ljudskega gledišča. Ni se nam bati, da se izjalovi poizkus, kot se je ponesrečil starim, ker je njih svoboda segala komaj do atenskih zidov, naša pa objema slednjo koč, do nje zadnjega prebivavca ima umetnost svoje pravice in dolžnosti — in morda so tisti že rojeni, ki bodo doživeli dan, ko jih bo začela tudi izvrševati.

* * *

Ali je ta prognoza v prihodnost pravilna? Ali je prav pogledalo oko, resnice in lepote željno, v bodočnost, ki se šele svetlika izza hribov skozi megleno zarjo? — Bog nam vero blagoslôvi.

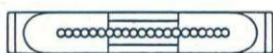
Romančica o jutru.

Zložil Tonej Jelenič.

Kraljevič po vasi ljubkoval je
s črnim mrakom v trdi noči.
Ni zveneče se tedaj odprlo
ljubo okno v temni koči.

Vojsko zjutraj zbral je na osveto.
Iz iztoka kri privrela,
vsa slemena pordečila živo,
v koči okna vzplamenela.

Pa pred koč kraljevič pribežal,
zrl v zenice je devici;
in zasvatovala vsa dežela
v slavo kralju in kraljici.

Skepsa.

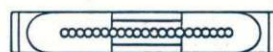
Zložil Tonej Jelenič.

Solzna misel v duši plaka
na večer mladosti —
Bog, zakaj me po pustinji
vodiš v naročaj bridkosti?

Kamen pada, list se proži,
da na tleh počije,
brez oddiha pot življenja
skozi večni mrak se vije.

Škriplje mraz, pa zlati ogenj
srca ne ogreje;
iz globeli z zlobnim smehom
demon v črno noč se smeje.

Kam, moj Bog? Zabiči cilje
in razžari pota,
da razločim v tvoji zarji:
tu resnica — tu je zмотa!

Književnost.

Slovenska.

„**Ljudska knjižnica.**“ VII. zvezek. „Prihajač.“ Povest. Spisal dr. Fr. Detela. — Ljubljana, 1908. Založila „Katoliška bukvarna“. Natisnila „Katoliška tiskarna“. Precej let je že minilo, odkar je bila prvič natisnjena ta povest. Z veseljem jo je pozdravila takrat kritika in občinstvo. Z istim veseljem jo bo čitala danes inteligenca in zlasti ljudstvo, kateremu je namenjena. Uredništvo „Ljudske knjižnice“ si je izbralo pameten program, da podaja narodu naše klasike. Želeti je le, da vztraja na tej poti in nudi še mnogo tako zdravega berila kot je »Prihajač«.

V Dramljah se nastani štacunar Stržen iz Ljubljane. Bahaški je in mogočen človek. Župan Mejač in sosed Čedin sta živela, odkar sta se zavedla, v prijateljstvu. Njuni gospodarstvi sta bili lepo urejeni in oskrbovani. Mejač je pridno točil dobro kapljico in Čedinov sin, Peter, bi imel v kratkem vzeti v zakon sosedovo Minico. To je gledal z zavistnim očesom Stržen in sklenil zanetiti med starima prijateljema prepir. Prihajačeva slava je rastla od dne do dne. Odprl je tudi gostilno in začelo se je pravo življenje vpitja in pijančevanja v Dramljah. Lepi časi so minuli. Stržen je poklical iz mesta svojo sestro Rozo, zapeljeval docela v slabo družbo Mejačevega sina Tineta, ki je sedel skoro sleherni dan v gostilni pri svojem prijatelju in se zabaval z Rozo. Pa to trgovcu še ni bilo dovolj; jel se je smukati okrog Minice in materi županji je bilo to zelo povšeči. A ni mu zadostovala le Minica, hotelo se mu je tudi France, hčerke kočarja Lojzeta, za katero je gorelo nekdanje srce Tinetu. Pri občinskih volitvah je bil Stržen vsled svojega vpliva izvoljen za župana. Ta nenaden preobrat je hudo zadel Mejača, istotako ali pa še bolj Čedina. Bilo mu je za Petra, ki je moral spomladi tretjič na nabor. Dvakrat je ušel težki usodi po prizadevanju soseda Mejača, tretjič so ga obsodili, da bo nosil vojaško suknjo. Tine je padal vedno globlje. Nazadnje ga je pripravil goljuf Minež tako daleč, da je kradel deteljo svojemu očetu in jo hotel prodati. Pri tatvini ga je zalotil oče in udaril s palico po glavi, nevede da je udaril svojega sina. Ležal je dokaj časa med življenjem in smrtjo, a ko je okreval, se je zavedel svojega greha, je šel radovoljno v vojsko na Laškem za Petrom. Medtem je propadalo Mejačevo gospodarstvo vsled gospodinjske trme in gospodar je legel kmalu nato v grob. Žena se je hotela rešiti morečih skrbi in je silila Minico vedno znova v zakon s Strženom. A ta je tudi dogospodaril. Da bi ne gledal svojega propada in ponižanja, se je ustrelil. Tine in Peter sta se vrnila iz vojske in v vas so se vrnila prejšnji časi. Čedinov Peter se je poročil z Minico, Tine pa z Lojzetovo Franco. Pisatelj pravi, da so živeli vsi srečno, in srečni bodo tudi njih otroci, če ostanejo pošteni, pridni, in če se bodo ljubili med seboj.

Iz cele povesti veje pravi sveži, domači duh kakor smo ga navajeni v sličnih Detelovih povestih. Vse je pristno: ljudje, ozračje, jezik in sicer pristno

gorenjsko, polno globoke resnosti in ljubke poezije. Detela ne išče poezije v naravi, ampak v ljudeh in njih razmerah. Ako čujemo, da govori Minica vrnivšemu se Petru: „To kitico sem ti bila namenila, ko si odhajal v vojake. Čakala sem te takrat in nisem te pričakala; a pričakala sem te sedaj in kitica vsajena tudi,“ in mu stisne v roko kitico rožmarina, nam zvenijo dekletove besede kot pesem in nas spomnijo stare vaške poezije. Kar odlikuje Detelo pred vsemi starimi in mladimi je to, da zariše značaj v par krepkih potezah. Dva stavka izpregovori junak in ga poznamo takoj. In to niansiranje in ti kontrasti na moški in ženski plati! Med mirnim, poštenim Čedinom in ponosnim sosedom Mejačem in podlim Strženom ter Minežem je velik prepad, istotako med oholo Mejačko, ki kuha jezo dolgo v srcu in se noče sprijazniti, pridno in ponižno Čedinko, zlobno klepetuljo Uršo, med mladima cvetkama Minico in Franco in mestno gizdavko Rozo. Mogoče bo kdo videl v povesti veliko tendence. A ta tendenca ne sili nikjer v ospredje — in je docela neprisiljena. Nezdravo in nepošteno novotarstvo se samo od sebe podira, kar je starega in dobrega, ostane. Vsa povest dviga ljubezen do rodne grude in dela, ker v delu je blagoslov in zadovoljnost.

Mislimo, da dela ni potreba posebe priporočati, saj se hvali samo, priporoča ga pa pisateljevo ime.

Ivo Česnik.

Ivan Grafenauer: **Zgodovina novejšega slovenskega slovstva. I. Od Pohlina do Prešerna.** (Jahresbericht des k. k. Kaiser Franz Joseph - Gymnasiums in Krainburg für das Schuljahr 1907/1908.) Str. 49. — Raziskavanje našega slovstva se je v zadnjem času jako povzdignilo. Dobili smo mnogo temeljitih razprav o naših prvih pesnikih in pisateljih XVIII. in XIX. stoletja. Zato je bila nujna potreba te znanstvene pridobitve primerno porabiti. To je storil profesor Grafenauer v tej razpravi in je zasledoval ali vsaj skušal zasledovati notranji razvoj novejšega našega slovstva v zvezi z narodovim dušnim življenjem in z vplivi tujih literatur, v kolikor so povzročile ali pospeševale kako novo gibanje v našem slovstvu. Naš narod je sosed Nemcev. Zato so bili navadno ti tudi medij, skozi katerega so prihajale nove ideje v naše slovstvo. Novejše slovstvo deli pisatelj v pet dob: I. Prosvetljena doba, blizu od leta 1765. do okrog leta 1810. II. Slovenska romantika, okrog leta 1810. do Prešernove smrti leta 1849. III. Doba reakcije (doba „Novic“ in „Glasnika“, leta 1849. do blizu leta 1870). IV. Stritarjeva doba, od leta 1870. do okrog leta 1895. V. Slovenska „moderna“, od leta 1895. naprej.

Po „katoliški“ dobi, ki pa še ni skoraj nič preiskana, zaradi česa jo navadno podcenjujemo, nastopi prosvetljena doba, katere glavni znak pri nas je „jožefinizem“. Akoravno je hotel Jožef II. v svrhu centralizacije germanizirati, opazamo vendar, da se je ravno v tem času povzdignilo slovstvo, ker so se za pouk slovenskega ljudstva morale pisati knjige v domačem jeziku. Pohlina ne smemo podcenjevati.

VLAHI IN VLAHINJE

Storil je veliko za ljudsko izobrazbo. Slovnica pa je bila tudi pisana v duhu časa. Vsi tedanji slovničarji so mislili, da se mora jezik umetno ustvariti, zato je tudi Pohlin „kranjsko špraho“ v „regelce djal“. To je bil duh tedanjega časa. Šele romantik Kopitar je začrtal pravo pot slovnici s tem, da se je oziral na zgodovinski razvitek jezika. Prosvetljena doba je v Grafenauerjevi literarni zgodovini jako dobro opisana. Pisatelj je moral marsikaj nanovo preiskati, preden je zapisal nakratko svojo sodbo, tako n. pr. o Linhartovem „Matičku“, ki ni preložen direktno iz francoščine ampak je prirejen po nemški prestavi. Pri Vodnikovih brambovskih pesmih pogrešamo pravo, iskreno vojaško navdušenost (str. 19). K temu bi pripomnil, da so leta 1809. izšle tudi v Celovcu brambovske pesmi („Pesme za deželski bran“), ki so prevod dveh Collinovih „Wehrmannslieder“. Pesmi je preložil koroški pesnik, kar spoznamo po jeziku. Prelagatelj je dobro zadel ljudski ton. Objavim jih prihodnje leto ob priliki stoletnice.

Drugo poglavje spisa obravnava slovensko romantiko do konca Prešernove šolske dobe. Dobro je uporabil pisatelj prof. Murkovi knjigi: „Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhmischen Romantik“ (posebno prvo poglavje) ter „Miklosich's Jugend und Lehrjahre“. To poglavje pa ni mogoče samo dobra kompilacija, ampak kaže tudi zrelo samostojno sodbo o romantiki. Pripomnil bi, da je tudi Prešeren Jarnika kot pesnika čislal, in da Jarnikove pesmi v resnici spadajo med boljše one dobe (str. 27). Lahko bi se omenil pri tem možu še vpliv Doriteja Obradovića. V začetku ilirizma ne smemo prezreti nemško pisanih brošur, ki vsebujejo ilirsko idejo („An Illyriens hochherzige Töchter etc.“). — Važno je, da je izšel Vraz iz graškega kroga. Za nas Vraz ni samo največjega pomena kot nabiratelj in izdajatelj narodnega blaga (str. 32), ampak tudi raditega, ker je slovenski pesnik v ilirski obliki. — Prav je storil Grafenauer, da je odločil „velikanu učenosti“, Matiju Čopu, poseben odstavek, ker ta mož to zasluži. — Na str. 46. in 47. citira pisatelj še ne objavljeno pismo Prešernovo (1824!) staršem, ki ga hrani msgr. Tomo Zupan. Zakaj

č. msgr. še ni objavil tega važnega pisma? Grafenauerjeva Zgodovina novejšega slovenskega slovstva I. je jako dober spis, ki je zasnovan na podlagi novejših preiskav in ki tudi kaže, da je pisatelj sam mnogo študiral, preden je izrekel sodbo. Dunajska germanistična in slavistična šola pa naj nam vzgoji še več takih pridnih literarnih delavcev. *Dr. Fr. Kotnik.*

„Carniola.“ Trubernummer. I. letnik, zvezek 2. Ljubljana 1908. — Ko že živimo v dobi jubilejev, bo najbrže eden več ali manj težko škodoval in zato je „Carniola“, glasilo kranjskega Muzejskega društva, posvetila svoj drugi zvezek Trubarjevi štiristoletnici. V njem objavljajo dr. O. Hegemann: D. M. Truberi, dr. A. Luschin R. v. Ebengreuth: Dr. Theodor Elze, dr. J. Loserth: Steiermark, Kärnten und Krain und ihr Zusammenwirken wider die Gegenreformation ter dr. F. Ahn: Zeitgenössische Buchdrucker als Förderer von Trubers Werk. — Gotovo so zgodovinske razprave o dobi kranjske reformacije zelo potrebne, ker je ravno ta čas najzanimivejši za našo kulturno zgodovino in je vrhutega zaradi pomankljivih in malo zanesljivih zgodovinskih virov dosedaj še jako slabo obdelan. Zato je pozdravljati vsako, tudi najmanjšo drobtino resnice, ki jo odkrije marljivost vestnega raziskovavca, ker je važna in za pravo umevanje reformacije in protireformacije potrebna vsaka vest iz onih v naši zgodovini tako medlo začrtanih časov. Žal, da nam Trubarjeva številka „Carniole“ ne pove v tem oziru nič novega. Kajti še vedno je pravzaprav dr. Elze edini vir, ki more služiti preiskovavcu reformacije in življenja Trubarjevega, in pričujoče razprave se opirajo skoro edino le nanj. Toda potrebne so tudi take monografije, ki sicer ne razgrinjajo nadaleč novih obzorij, a tem marljiveje zbirajo raztreseni material v zaokroženo celoto, in te odgovarjajo popolnoma poklicu „Carniole“, lista za domovinoznanstvo. A čitatelj te Trubarjeve številke bo takoj zapazil, kako izgublja Trubar in reformacija pri člankarjih „Carniole“ značaj važne domovinoznanske starine, ker jim je le za povzdigo imena prvega kranjskega reformatorja, ki je postalo po štiristo letih programatično. Svobodomiselstvo in nacionalizem sta si ga zapisala na svojo

zastavo — in to je zanimivo zlasti v dveh ozirih. Protestantizem in svobodomiselstvo! Dolgoletni dogmatični boji, ki so se vršili takoj v začetkih nove cerkve čistega evangelija, imajo tako malo skupnega s sedanjim bojnim hrupom modernih svobodomiselnih strank, ki izdajajo kot parolo smrt vsaki religiji, da je združitev obeh pojmov — svobodomiselstva in starega protestantizma — lep dokument za anahronizmov polne naše čase. Trubar, „ki se je vitežko boril proti zlodju in vsem krivim učenikom ter blaženo dokončal svoj tek“, kakor mu je značilno govoril ob grobu Jakob Andreä (str. 85), bi se zelo težko znašel v družbi svojih sedanjih svobodomiselnih proslavljavcev. Še zanimivejše pa je, da je postalo Trubarjevo ime deviza narodnih gorečnikov obeh deželnih narodnosti. Da pošilja prispevke za Trubarjevo številko Hofrat

BELOKRANJSKI ŽENIN IN NEVESTA

Profesor Dr. Arnold Luschin R. v. Ebengreuth, ki ga je neplemenitega rodil naš lepi ribniški kraj, je še umljivo, ker je vsakomur znano, da sta protestantizem in germanizacija dandanes dvojčka. Da pa dviga tudi slovensko svobodomiselstvo v imenu narodnosti Trubarja na ščit, je nekoliko težje razumeti. Elze dobro karakterizira Trubarja, ko pravi: „Was Truber... beseelt hat, das war Liebe zum Evangelium, für welches er Vaterland, Freunde, Ehre und zeitliches Vermögen dahinten ließ.“ (Str. 80.) Slovenski svobodomiselci, ki stoje na stališču absolutne narodnosti, bodo potemtakem prav težko opravičili pred svojo vestjo in svojo logiko slepo navdušenje za Trubarja, ker je iz dr. Elzejevih besed jasno, da je bilo njegovo delo in teženje bistveno različno od njihovega. Toda Trubar nam je dal slovstveni jezik in to je njegova zasluga; vprašanje, kaki nameni so ga vodili pri tem, še ne

ovrže dejstva. Res je, dobri ljudje! Ali potem dajmo zaslužni križec tudi solncu, ki nam priključuje setev iz tal, postavimo spomenik toplemu dežju in blagi rosi, ki nam napaja žetev; kajti njih delovanje je velezaslužno, četudi nezavestno. — Med lepim najlepše pa je, da je tudi slovenska umetnost ob Trubarjevem jubileju proslavila njegov spomin; „Slovan“ mu je posvetil eno izmed svojih letošnjih števil. Govekar je slabo posnel Hegemannov članek, Lah je objavil nekaj takozvanih aforizmov o reformaciji, mlajši naši literati pa so marljivo iskali književnih motivov iz protestantske dobe ter sad svojega truda tudi obelodanili. Kako beraško in prisiljeno je navduševanje za Trubarja, se je pri tem jasno pokazalo, ker iz reformacije same niso mogli dobiti ne enega krepkega umetniškega impulza in so zato morali poezijo, v kolikor se je dalo, iz sebe prenesti v protestantovsko dobo. — Tako je tedaj. Trubar je začetnik slovenskega slovstva, torej ga morajo slaviti nemški nacionalci; Trubar je fanatik čistega evangelija, torej je dolžnost svobodomiselcev, da mu pojejo veliko hvalo; Trubar je suhoparen predikant protestantske dogmatike, torej najpripravnejši predmet, da ga obdela slovenska literatura — in če tudi ne bi bilo vse tako, trdijo izkušeni ljudje, da nedolžno navduševanje nikoli ne škoduje.

○●○

Hrvaška.

Socialni tečaj. (Držan 24., 25. in 26. travnja 1908. u nadbiskupskom sjemeništu u Zagrebu.) Izdao „Zbor duhovne mladeži zagrebačke“. Zagreb 1908. Str. 152. Mala 8°. — Drobna knjižica je sad velikonočnega socialnega tečaja, ki so ga priredili v zagrebškem semenišču dr. Krek, dr. Lampe, dr. Horvat, dr. Milobar in dr. Janda. V njej so obdelane na kratko, v jasnih, načelnih potezah vse panoge socialnega vprašanja: kmetijsko in delavsko vprašanje, temeljni principi narodnega gospodarstva, seljaška zadruga, glavno o raznih organizacijah ter zgodovinski pregled hrvaškega kmetijskega položaja. Pri tem majhnem obsegu ni pričakovati znanstveno vsestransko obdelanih razprav, knjiga naj bi bila marveč le načrt študija za tiste, ki se hočejo pečati s sociologijo; istemu namenu je imel služiti tudi tečaj sam. — Med hrvaško akademiško mladino opažamo zadnji čas tako živahno in tako vsestransko stremljenje po delu, da nas navdaja z najlepšimi upi za bodočnost bratskega naroda. Na čelu prosvetnim težnjam hrvaškega katoliškega dijaštva stoji „Zbor duhovne mladeži v Zagrebu“, ki je pred kratkim obhajal petindvajsetletnico svojega obstanka. To literarno društvo je prestopilo po petindvajsetih letih v popolnoma nov štadij. Medtem ko je prej oskrbovalo Hrvatoma večinomoma le nabožne knjige ter prevode mladinskih pisateljev, posvečuje sedaj vso pažnjo apologetiki in socialnemu vprašanju, kar je znamenje, da dobro razume duha časa in poklic sedanjega dijaštva. Med apologetskimi spisi omenjam zlasti lepo, poljudno in pregledno pisano Hasertovo razpravo „Što je čovjek?“ ter duhovito apologetiko Morawskega „Večeri na Ženevskom jezeru“. V najnovijem času pa je zavzelo socialno vprašanje prvo mesto. Lepo znamenje za zagrebske bogoslovce je, da iz lastnega nagiba skrbe

za socialno izobrazbo v semenišču, dasi nimajo niti na vseučilišču, niti v bogoslovnici stolice zanjo. Ko poleti mladi rod bogoslovcev iz semenišča med ljudstvo, bo hrvaška socialna in politična organizacija dobila po teh mladih organizatorjih močan krščansko-socialni temelj, ki ji je porok zdravega razvoja. Tesni, prijateljski stik bogoslovcev s katoliškimi laškimi akademiki, čigar uspeh se kaže v prekrasnem dijaškem glasilu „Luči“, obljubljuje močno enotnost stranke in tudi odpomoč proti nenačelni razkosanosti hrvaške politike.

J. K.

„Pravo Hrvatske na posebne poštanske marke.“ Napisao Peroslav Paskiević-Čikara, zamjenik tajnika trgovačko-obrtničke komore. Vel. 8°. Str. 57. Cena 80 vinarjev. — Hrvaški časopisi so se lanskega leta večkrat bavili z vprašanjem hrvaških poštних mark, a pisatelj Paskiević je napisal o tem zanimivo študijo, v kateri je jasno dokazal pravo Hrvaške na posebne marke. Izvestno bode marsikoga zanimalo, če tudi mi nekoliko izpregovorimo o tem na prvi pogled neznatnem, a v resnici zelo važnem vprašanju.

Poštne marke niso dolgo v rabi. V Avstriji in na Beneškem so uvedene leta 1850., na Ogrskem 1871., v Bosni 1879., v Srbiji 1866., v Črni gori 1874., na Ruskem 1858., na Finskem 1856., na Danskem 1858., v Islandiji 1873. itd. Ko se je delala ogrsko-hrvaška pogodba, je bila institucija mark še v povojih in celo Ogrska ni temu pripisovala velike važnosti in rabila do leta 1871. edinstvene avstrijske marke. Šele ko so se na Ogrskem spomnili politične važnosti poštних mark, so vpeljali prve ogrske marke. Mažari so vedeli, da bi Hrvati imeli pravico tudi na svoje marke, zato so prve ogrske marke brez vsakega napisu in imajo samo skupni grb. Bali so se, da ne bi Hrvati zahtevali svojih mark. Ker se ni na Hrvaškem nobeden spomnil važnosti posebnih poštних mark, so dobili Mažari že več poguma in izdali leta 1874. druge marke brez skupnega grba z napisom „Magyar királyi posta“, kateri je še danes v rabi. Pisatelj dokazuje, da bi morale na Hrvaškem po pogodbi od leta 1868. biti marke s samo hrvaškim napisom, le oblika in njihov načrt bi mogel biti enoten, in sicer skupni grb, nikakor pa ne, kakor je na markah od leta 1901. do danes legendarna turul-ptica, katera je simbol mažarske imperijalistične politike. Tudi primeri v drugih zemljah, katere imajo podobni državno-pravni položaj kakor Hrvaška, to dokazujejo. Ko je Avstrija izdala leta 1850. prve marke, spadala je pod njo še Lombardija in Benetke, za katere je izdala posebne marke. Podobno je tudi v Islandiji, ki spada pod Dansko. Še celo Rusija, ta avtokratska in centralistična država, je dala Livoniji, Poljski in Finski posebne marke. Na koncu navaja pisatelj več jasnih dokazov, iz katerih sledi, da bi Hrvati morali imeti posebne marke in priobčuje načrt hrvaške marke, ki je povsem v skladu državne zaednice. Za temelj je vzeta ogrska marka, katera je sedaj v tečaju, izpuščena je ogrska pusta in ptica turul, namesto nje vzeti skupni grb in diplomatični naslov: Hrvatska. Razpravo dobro pojasnjujejo odtiski raznih poštних mark, a zanimivo je tudi poglavje o poštних pečatih, ki pokazuje, kako so Mažari od leta do leta napredovali in uvedli ponekod že čisto mažarska imena krajev. Knjižica, ki

je vsestransko zanimiva, pa bode opomnila hrvaške politike, da izvojujejo od Mažarov tudi glede poštних mark ono, na kar se poprej ni pazilo, a vendar hrvaškemu narodu po vsej pravici pripada.

Gradja za povijest školstva kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas.

Pribrao i uredio Antun Cuvaj. Knjiga prva. Od najstarijih vremena do godine 1835. — Str. XXIII. + 938 v velikem obliku. — To je naslov knjige, ki je znamenita prikazen v hrvaškem slovstvu in bogato vrelo za preiskovanje hrvaške kulturne zgodovine. Pisatelj je naslovil svoje delo „gradja (gradivo) za povijest školstva“; ker bi se na podlagi tu zbranega gradiva morala šele napisati šolska zgodovina, ali se je vendar trudil, da sestavi gradivo v neko celoto in poedine dobe tako zaokroži, da čitatelj več najde, kot naslov obeta. Dragoceno, tu zbrano gradivo je zbiral pisatelj petnajst let. Kot deželni šolski nadzornik je skrbno preiskal razne šolske spominske knjige in službene spise, prezrl pa ni tudi raznih tiskanih drobtin, priobčenih v raznih knjigah, časopisih in dnevnih listih. Da bode celo delo bolj pregledno, je porazvrstil gradivo v kronološkem redu po poedinih vladarjih. V prvem delu govori o šolah v hrvaških pokrajinah do utemeljenja kraljestva (l. 924.). V tem času se seveda ne more govoriti o pravih šolah. Prva znamenja kulturnega stanja na Hrvaškem so bile pač kakor tudi drugod, krščanske cerkve, a prvi učitelji duhovniki in menihi. S sv. krstom so stopili tudi Hrvatje na polje kulturno. Ivan iz Ravene je pokrstil onih pet bratov, kateri so privedli Hrvate na jug, in njihovi dve sestri, Tugo in Vugo. V Bijaču je dala Vuga sezidati samostan sv. Marije in tam zbrala najbolj odlične hrvaške deklice, da jih nauči brati in pisati in učvrsti v krščanskih čednostih. Največ zaslug za razvitek samostanskih šol ima benediktinski red, ki je bil posebno v Dalmaciji zelo razprostranjen. V drugem delu pripoveduje pisatelj o šolah za vladanja kraljev iz narodne dinastije (924 — 1102). Tudi v tej dobi ni bilo drugih razen samostanskih in katedralnih šol, a je bila velika borba za narodni jezik v cerkvi. V času kraljev iz hiše Arpadove (1102 — 1300), kakor beremo v tretjem oddelku, se ni glede šol mnogo spremenilo. Vendar je treba omeniti, da so se razen cistercitov v trinajstem stoletju naselili na Hrvaškem frančiškani, dominikanci in pavlini, ki so kasneje na šolskem polju razvili veliko delavnost. V četrtem oddelku za kraljev anžuvinske hiše (1300 — 1382) je najznamenitejši pojav zagrebški škof blaženi Augustin Kazotić, ki je razen mnogih drugih važnih naprav uredil semeniške šole, v katerih so poučevali kanoniki. Več Hrvatov je v tej dobi pohajalo tudi razna znamenita vseučilišča v tujini. V naslednji dobi za vladanja kraljev iz raznih hiš (1382 — 1527) nahajamo razen že omenjenih šol prve začetke ljudskih šol. V to dobo spada tudi izum tiska in početek hrvaške umetne književnosti (Marko Marulić). Zanimiv je odsek za vladanja kraljev iz habsburške hiše (1527 — 1740). Pisatelj opisuje razvitek šol za vsakega poedinega vladarja, v tej dobi je šolstvo že precej napredovalo. Omenja zasluge raznih redov za šolo, opisuje reformacijo in razne turške bojeve in posebej navaja Srbe, ki so se za Leopolda I. selili na Hrvaško in njihovo delovanje na šolskem polju. Tudi utemeljenje vojaške Krajine je

važno za razvitek šolstva. Šolstvo se je v Krajini še najbolj razvijalo, žal, da v nemškem duhu. Pisatelj je spretno vpletel v spis tudi razne biografske črtice o možeh, ki so delovali v korist šole in tudi natančno opisuje vse šolske in sorodne knjige, ki so v tej dobi izšle. Najbolj zanimiv je pa zadnji odsek knjige, ki opisuje šolstvo za vladanja vladarjev iz hiše habsburško-lotrinške (od l. 1740. do danes). Čeravno obsega ta odsek več kot pol knjige, je dospel pisatelj le do l. 1835. (do smrti cesarja Frančiška I.), drugo sledi v sledeči knjigi. Tu je imel pisatelj na razpolago obilo gradiva: delovanje Marije Terezije, ki se je mnogo trudila za razvitek šolstva, nesrečne poskuse Jožefa II. in pa opis razvitka ljudskih šol, kar mu je bil prvi namen. Ta del bode vsakega zanimal in pisatelj se je mnogo trudil, da nepristransko

opiše vse spremembe in vse težave, ki jih je moralo šolstvo premagati, da je prišlo naposled do prave veljave. Nakopičeno je tu obilo in zanimivega gradiva za kulturno zgodovino hrvaškega naroda.

Pisatelj dovršuje sedaj drugi zvezek svoje knjige. S prvo knjigo je pokazal, da je stvar v dobrih rokah. Natančen register bode olajšal rabo knjige, ki jo krasi čez sto prav lepih slik. Vidimo tu slike nekdanjih in še sedanjih samostanov, prvih matic vede in lepih umetnosti, pa tudi šolstva, prav lepe so slike raznih vladarjev, a zbrane so v knjigi tudi slike vseh mož, ki so se trudili na šolskem polju, ali pa delovali v prosep šole. Tudi razne druge stvari so v knjigi ohranjene, kot šolske svetinje, pečati itd. Pisatelju na napornem in zaslužnem delu vsako priznanje.

Janko Barle.

To in ono.

„Prosvjeta.“ V hrvaški katoliški javnosti se je že precej časa sem naglašala potreba po dobrem leposlovnem listu. Nekaj časa se je mislilo, da bo treba osnovati popolnoma novo glasilo, a slednjič se je Pijevo društvo odločilo, da kupi „Prosvjeto“ od Scholza. To se je tudi zgodilo in s 13. letošnjo številko je postala „Prosvjeta“ last omenjenega društva. Da je poštenega leposlovnega lista živo treba, čuti vsakdo, kdor pozna hrvaške književne razmere. Močna falanga modernih izdaja svoj „Savremenik“, ki pa dela večinoma v negativni smeri: glavna naloga mu je podirati tradicije starih, naj se že javljajo v kakršnikoli obliki. Starčevićanski leposlovni list „Hrvatska smotra“, je v prvi vrsti starčevićanski in potem šele leposloven, sicer pa nima jasnega umetniškega programa. „Prosvjeta“ je bila dosedaj družinski list z znanimi tendencami: mnogo aktualnih ilustracij, zanimivi dolgi romani, sempatja malo pikantnosti, a vendar ne toliko, da bi ji raditega morale družine zapreti svoja vrata, sicer pa mnogokrat pobožnjaško-moralizujoča. Pod novim urednikom, znanim hrvaškim publicistom Otonom Szlavikom, se gotovo dvigne višje. Uredništvo obljubuje, da hoče z veliko marljivostjo in tudi z žrtvami oskrbovati svojemu listu umetniških ilustracij; v beletristiki hoče podajati svojim bravcem le zdrave hrane ter skrbno poročati o razvoju tujih, zlasti slovanskih slovstev; „Prosvjeta“ ne bo list za nedoraslo mladino, a vendar ne bo nikdar prestopila tistih mej, ki jih predpisujeta dober okus in spoštovanje do bravca, — Mi ji želimo na novi poti mnogo sreče in uspeha!

09650

Prvi češki knjigar in zalagatelj. 22. marca je minilo sto let, kar je umrl Václav Matěj Kramerius, ki se po vsej pravici imenuje v češki književnosti Veleslavín XVIII. stoletja. Kramerius je preskrbil češkemu ljudstvu v najhujši dobi dobre češke knjige in izvrsten časnik; bil je prvi češki knjigar in zalagatelj. Porodil se je v Klatovih na Češkem l. 1759. in je umrl l. 1808. v Pragi. Izdajal je starejše češke spise, prevajal je nove, zlasti nemške takrat priljubljene viteške romane, ki so se razširili med najširšimi sloji češkega naroda, prodajal je češkim pisateljem knjige, ki so jih izdali na svoje stroške ter je spretno urejeval češki list „C. kr. vlastenecké noviny“,

ki je bil po svoji raznovrstni, zabavni in poučni vsebini zelo priljubljen in je takrat popolnoma izpolnil svojo nalogo. Krameriusova knjigarna takozvana „Česká expedice“ je bila središče celega sodobnega literarnega in rodoljubnega gibanja na Češkem.

09650

Srbi in ruski jezik. P. A. Zabolotskij je objavil v „Slavj. Izv.“ članek o razširjenju ruskega jezika v Srbih. Iz tega članka navajamo nekoliko zanimivih vrstic. — Med črnogorskimi omikanci je precej veliko število oseb, ki marljivočitajo ruske knjige, poznajo dobro rusko književnost in zelo gladko govorijo ruski jezik. V duhovnem črnogorskem semenišču in v gimnaziji sta ruski jezik in slovstvo uvedena kot obvezna predmeta v vseh razredih. Na cetinjski gimnaziji poučuje ruski jezik in književnost prof. Lepani, ki je študiral v Rusiji. Pouk ruskega jezika in slovstva je uveden tudi na cetinjskem višjem dekliškem zavodu carice Marije, kjer se učenke v šestih letih zelo dobro naučijo ruskega jezika, ker je na tem zavodu ruski jezik tudi učni jezik hkrati s srbskim in francoskim jezikom. Predstavitelji črnogorske književnosti začeni od pesnika-vladike Petra II. Njeguša do sedanjega časa so obogatili srbsko književnost s proizvodi, za katere so črpali gradivo iz ruskega življenja, opevajoč ruske dogodbe in ruske junake, ter so mnogo prevajali iz ruskega jezika; takih proizvodov se najde celo vrsto v cetinjskih almanahih, kakor „Grlica“, „Orlič“, „Crnogorac“, „Crnogorka“, in v časnikih „Luča“, „Književni List“. Črnogorsko duhovništvo s častitim vladiko Mitrofanom na čelu je navdušen širitelj simpatij do Rusov med črnogorskim ljudstvom. — Tudi Srbi v kraljestvu, hoteč oživiti politične, cerkvene, šolske in trgovske razmere z Rusijo, kažejo svojo simpatijo do Rusov s tem, da se učijo ruskega jezika. V višjih srbskih šolah, kakršne so univerza in vojaška akademija, se čita v ruskem jeziku. Na vseučilišču je lektor ruščine in obenem poljščine dr. O. Košutić. V kratkem se bode na belgradski univerzi uvedla docentura zgodovine ruske književnosti. Na to mesto je določen po svojih temeljnih spisih o Puškinu in Čehovu znani dr. I. Maksimović, ki je obogatil srbsko književnost s celo vrsto dobrih prevodov iz ruščine in je naučil kot učitelj ruščine na tretji belgradski moški

gimnaziji več rodov srbske mladine ruskega jezika. Med profesorskim vseučiliškim obojem je nekoliko mož, ki so dovršili študije na ruskih univerzah. Kar se tiče znanja ruskega jezika v širokih slojih srbske inteligence, se širi med njo čimdalje bolj. Zanimanje za ruske razmere in za ruski jezik se more opazovati tudi pri najnovejši srbski književnosti, ki se je vsled proizvodov M. Glišića, Veselinovića, S. Sremca, Matavulja in drugih oprostila nemškega vpliva in se je približala po svoji smeri in značaju ruskemu umetniškemu realizmu. Ne malo podpira le-ta uspeh ruskega jezika na Srbskem zgled kraljevske družine, od katere sta oba velika

ti listi so bili slabo urejevani. Tako se izdaja na primer v Parizu že 32 let list „Bulletin Polonais“, ki reprezentira še staro emigracijsko tradicijo. „Bulletin Polonais“ izhaja vsak mesec in ga urejujejo učenci še starejše poljske šole; radi tega to poljsko glasilo nima za Poljake nobenega pomena, tembolj ker se bavi samo s prevodi poljskih leposlovnih del; politične vesti so izključene. H koncu marca leta 1903. pa je pričel na Dunaju izhajati informacijski list, tiskan kot manuskript, pod naslovom „Polnische Korrespondenz“. Potreba takega poljskega lista v nemškem jeziku, ki bi obveščal tuji tisk o poljskih zadevah, se je čutila že davno.

PLETARSKA ŠOLA V RADOVLJICI

FOT. FR. VENGAR

kneza, prestolonaslednik Jurij in njegov brat Aleksander, gojenca ruske šole in se še tudi zdaj pečata z ruskim jezikom in slovstvom pod vodstvom prof. Beliča, učenca moskovske univerze, in ruskega polkovnika Suljmeneva.

Fr. Št.

059650

Poljski listi, izdajani v tujih jezikih. Poljski listi, ki se izdajajo v zahodni Evropi v tujih jezikih, imajo že stoletno tradicijo. Za informacijo političnim krogom omikanega sveta, da se tujini vedno pred oči stavi poljska stvar, so se izdajali že v prejšnjih časih, in sicer na Francoskem, Angleškem in v Švici, poljski listi v francoskem jeziku, toda

To vrzel v poljski književnosti sta izpolnila na Dunaju bivajoča poljska časnikarja gg. A. Nowicki in O. Obogi, ko sta začela izdajati „Polnische Korrespondenz“. List izhaja vsako soboto in včasih ima, kakor pač potreba nanese, posebno litografirano prilogo. Ker je list imel lep uspeh, pričela sta omenjena časnikarja leto pozneje izdajati nov poljski list v nemškem jeziku „Polnische Post“. „Polnische Korrespondenz“ je pa ostala to, kar je bila poprej, namreč poljsko glasilo, ki obvešča tuji tisk o poljskih zadevah. Novi list „Polnische Post“ je tednik, ki izhaja na Dunaju vsako sredo in obvešča vso tujino nepristransko o napredku poljskega naroda v vsakem pogledu. List ima veliko naročnikov med nemškim prebivalstvom ne le na Dunaju ampak tudi v Berlinu, zlasti se za

ta list zanimajo nemški obrtniki. „Polnische Post“ je uređovana zelo spretno, zanimivo in vestno poroča o vsakem imenitnejšem pojavu na poljskem političnem, umetniškem, znanstvenem in gospodarskem polju.

Wladyslav Boguslawski, zasluŹni poljski kritik in publicist, je obhajal svojo sedemdesetletnico. Boguslawski spada k tistim pisateljem, ki svoj pisateljski poklic smatrajo za svećeniško zvanje. Njegov značaj je čist, čisto njegovo pero. — Porodil se je l. 1838. v Varšavi, kjer je dovršil tudi srednjo šolo. Vseučilišće je študiral v Moskvi, Peterburgu, Parizu in Heidelbergu. Udeležil se je poljske vstaje in zato je preživel od l. 1863. do l. 1868. v pregnanstvu. Vrnivši se v domovino, je začel knjiŹevno delovati kot gledališki kritik v „Kurjeru Warszawskem“. Obenem je sodeloval pri „Gazeti Polski“, kamor je, vrsteć se s Sienkiewiczem, pisal podlistke pod naslovom „Bez tytułu“. Spisal je nekoliko novel in dobrih znanstvenih del. Od l. 1890. do danes je urednik „Biblioteke Warszawskie“. Najbolj znan je Boguslawski po svojih gledaliških ocenah, ki jih je objavljaj v „Tygodniku ilustrowanem“, „Kurjeru Codziennem“ in dr. Njegove glediške ocene nimajo sebi enakih. S svojimi ocenami je Boguslawski poljsko občinstvo naučil smatrati gledišće za dom lepote in je Ź njimi povzdignil umetniško izobrazbo poljskega občinstva.

Ludomir Gadon. Poljski knjiŹevnosti je zopet umrl imeniten delavec. V Krakovu je umrl Ludomir Gadon, znani in zazluŹni publicist in zgodovinar, ki je dovršil 76 let. Gadon je študiral gimnazijo v Mitavi, vseučilišće v Dorpatu. L. 1863. je bival v Londonu kot tajnik diplomatskega urada. Štiri leta pozneje je odšel v Pariz, kjer je po raznih službah postal l. 1880. tajnik zgodovinsko-literarnega društva in ravnatelj poljske knjiŹnice. Spisal je mnogo zgodovinskih spisov, od katerih imenujemo: „Przejšćie Polaków przez Niemen“, „Z Źycia Polaków we Francyi“, „KsiąŹe Adam Czartoryski“. Glavno delo Gadonovo, katero je pisal nekoliko let, je „Emigracya polska“ (1902).

Jan Ludwik Poplawski. Pred kratkim je vsled raka umrl eden izmed najbolj odličnih poljskih časnikarjev, J. L. Poplawski, v 54. letu svoje starosti. Umrl je bil časnikar-politik v velikem štilu, ki je videl bodoćnost Poljske v poljskem chlopu; zato je bil demokrat v najširšem pomenu besede. Ker se je kot slušatelj prava zapletel v proces Adama Szymańskega, je bil tri leta interniran v Vjatki. V tem času je začel dopisovati v razne varšavske liste pod psevdonimom „Wiat“ in od te dobe ni odložil časnikarskega peresa iz roke. Vrnivši se v Varšavo je postal sotrudnik „Pravde“ in je kmalu s svojimi članki obrnil nase pozornost občinstva. Leta 1886. je s tovariši ustanovil v Varšavi tednik „Glos“, ki mu je bil najbolj marljiv sotrudnik do l. 1894. V tem letu je bil na denunciacijo policijskega agenta Wiśniewskega aretiran in zatvorjen na 13 mesecev. Ko je bil oprošćen, se je preselil v Lvov in postal sotrudnik „Kurjera Lwowskega“ in drugih listov. Pozneje je ustanovil dnevnik „Wiek XX.“, za katerega je pisal vse uvodne članke sam. Ko so se v poljskem kraljevstvu politične razmere izpremenile, je odšel zopet v Varšavo, kjer je bil urednik „Gazete Polske“ do svoje smrti. J. L. Poplawski je bil vsestransko izobražen moŹ in je spadal k najbolj spretnim poljskim publicistom.

Fr. Št.

09650

Število Slovanov. Prof. T. D. Florinski podaja v svojem delu „Slavjanskoe plemja“, ki ga je izdal letos v Kijevu, statistične podatke o številu Slovanov. Po trditvi Florinskega je

1. Rusov	102,840.000
in sicer	
Velikorusov	65,034.000
Malorusov	30,925.000
Belorusov	6,861.000
2. Bolgarov	5,440.000
3. Srbo-Hrvatov	9,135.000
4. Slovencev	1,475.000
5. Čehov	7,237.000
6. Slovakov	2,671.000
7. LuŹiških Srbov	157.000
8. Poljakov	19,200.000
9. Kašubov	366.000
Skupaj	148,521.000

Seveda so te številke samo pribliŹne, ker se izpreminjajo ne le vsak mesec, ampak vsak dan. Zanimivo je izvedeti, koliko Slovanov so našćli prejšnji slovanski statistiki:

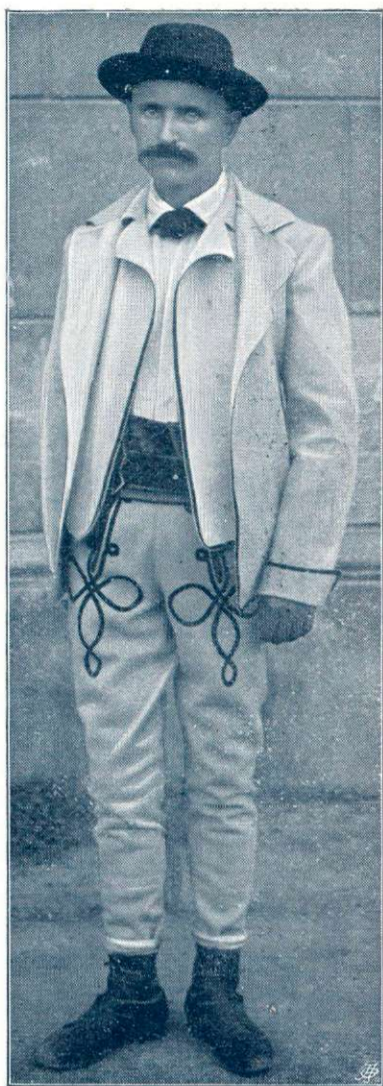
L. 1826. je Šafařik našćel Slovanov	55,270.000
„ 1842. Šafařik	78,691.000
„ 1876. Budilović	90,329.633
„ 1885. Rittich	95,000.000
„ 1885. Koćubinskij	99,277.000
„ 1887. Louis Leger	101,724.000
„ 1896. T. D. Florinski	103,000.000
„ 1900. Lubor Niederle	138,591.800

Ako se bodo Slovani tako množili kakor dozday — pravi Florinski — jih bode torej v l. 1911. Źe 186,000.000 in l. 1925. Źe 200,000.000.

Fr. Št.

09650

Judovski Źargonovi tisk na Poljskem. Judovskega Źargonovega tiska ni niti na Nemškem, niti na Francoskem, Španskem, Laškem, Švedskem. Za glavno ognjišće si je ta Źargonovi tisk izbral Poljsko, kjer je bolj zastopan nego na Angleškem, Ruskem, Ogrskem in v Ameriki. Pet judovskih Źargonovih listov izhaja sedaj v Varšavi, eden v Lodzi, v Vilnem se niti sešćeti ne morejo; mnogo se jih tiska v Galiciji, in to ne samo v velikih mestih, kakor v Krakovu in Lvovu, temveć tudi v Przemislu, Drohobiczu . . . Hebrejski listi niso imeli uspeha, ker je širokim slojem judovskih prebivalcev hebrejšćina nerazumljiv jezik. Tako je n. pr. list „Hacefira“, ki je bil tiskan v hebrejskem jeziku in se je izdajal v Varšavi, v kratkem času nehal izhajati. Na celem evropskem kontinentu izhaja le še edini hebrejski dnevnik „Hazman“ v Vilnu, pa ta samo Źivotari. Listi, tiskani v judovskem Źargonu, so se na Poljskem pokazali pred dvema letoma. Velikanski uspeh Źargonovega „Freinda“ peterbuškega je dal pokret k ustanovljenju podobnih listov na Poljskem. „Freind“ je imel izpoćetka 75.000 naroćnikov; njegova smer je „napredna“. Ustanavljenje Źargonovih listov v Varšavi je napravilo veliko konkurencu „Freindu“, tako da ima sedaj samo 35.000 naroćnikov. Najvećji konkurent „Freindu“ je „Idisches Tageblatt“. Le-ta poljudni dnevnik se tiska v 70.000 iztisih in je najbolj razširjen izmed vseh Źargonovih listov na Poljskem. Razen tega izhajajo v Varšavi „Unser Leben“, „Letzte Post“ (dnevnik) in „Freitag“ (tednik). V Lodzi izhaja dnevnik „Lodzer Nachrichten“. Vsi Źargonovi listi so liberalni in kateksohen judovski: sionistićnega lista Źargonovega še ni. Vsi listi imajo toliko sotrudnikov, da bi se lahko izdajalo 100 Źargonovih dnevnikov. — Sicer so druge stroke Źargonove knjiŹevnosti šele v povojjih. Vse knjige in brošure bi se dale kupiti za 8—10 rubljev. — Med Źargonovimi pisatelji je precej nadarjenih moŹ, kakor n. pr. Perek, Asz, Spektor, Dinczon, ki se pa već pećajo s politiko in gospodarstvom nego z beletristiko.

VINIČAN

PREDICA IZ ADLEŠIČ

Drobne vesti. V Berlinu so nedavno postavili spomenik na grobu češkega glasbenika Jožefa Řebíčka, katerega je poklic prisilil, dolga leta živeti v tujini. Umrli je bil eden izmed tistih nadarjenih čeških glasbenikov, ki jih boj za obstanek žene v tujino, kjer potem s svojim umom pomagajo k razvoju tuje umetnosti. Řebíček se je porodil l. 1844. v Pragi, kjer je dovršil študije na konservatoriju. L. 1861. je bil kot izvrsten goslar angažiran od Liszta k dvorni kapeli vimarski; pozneje je služboval v Pragi, Wiesbadenu in v Berlinu, kjer je l. 1904. umrl. Řebíček je zložil nekoliko zelo dobrih glasbenih del. — V Galiciji je sedaj 112 gledaliških kmečkih društev. Ta vest je skoraj neverjetna, toda je resnična. Namen teh društev je kmečko ljudstvo odvaditi krčme in navdušiti za pošteno zabavo. Ta društva je ustanovil „Związek teatrów i chorów wlaścianskich“, katerega predsednik je dr. Z. Gargas, avtor izredno zanimive knjižice pod naslovom „Teatry chłopskie w Galiciji“ (1903). — Pod naslovom „Przedświt“ je bilo v Varšavi ustanovljeno društvo, ki bode gmotno podpiralo poljske mlade umetnike, ki študirajo v tujini, po dovršenih študijah jim bo pa moralno in gmotno pripravljalo pot k umetniški karijeri ne le doma, temveč tudi v tujini. — Angleško-ameriški pisatelj E. Van Norman je izdal knjigo „Poland, the knight among Nations“ (Poljsko, vitez med narodi). Uvod h knjigi je napisala genijalna poljska umetnica Helena Modrzejewska. Spis ima 360 strani in je bogato okrašen s podobami. Pisatelj opisuje v 20 poglavjih sedanje poljske razmere z umetniškega, narodopisnega in zgodovinskega stališča. E. Van Norman je urednik enega izmed najuglednejših ameriških listov „American Review of Reviews“. — Glasilo ženskega gibanja na Poljskem, „Bluszcz“, je objavilo vrsto zanimivih člankov o ženstvu v poljskem

časnikarstvu izpod peresa E. Żmijewske. Iz člankov se razvidi, da veliko število poljskih žen že nekoliko desetletij deluje zelo dobro na časnikarskem polju, zlasti v uredništvih varšavskih listov. — Ruski pisatelj A. I. Jacimirski je izdal v ruskem jeziku dva obsežna zvezka (913 str.) o najnovejši poljski književnosti. Knjiga ima naslov „Novějšíja poljskaja literatura“. Delo priča o nadarjenosti in vestnosti g. Jacimirskega, ima 32 krasnih podob in stane 4 rublje. Knjigo je izdala tvrdka O. N. Popov v Peterburgu. Podobno knjigo je izdal tudi poljski pisatelj W. Feldman pod naslovom „Współczesna Literatura Polska (1864–1907)“. Spis ima 704 str. in stane K 9.— pri H. Altenbergu v Lvovu. — Kakor „Błgarska Sbirka“ poroča, piše g. Jacimirski sedaj delo o novi bolgarski književnosti (od prerojenja do sedaj). — V Moskvi sta izdala Čeh Iv. Koniček in Rusin B. Aristov publikacijo pod naslovom „Russko-Slavjanskij Ežegodnik za 1908.“ (Str. 380.) Cena 1 rub. 50 kop. Spis podaja čitateljem poročilo o ruski trgovini, obrtu in statistiki. V zadnjem oddelku so enake vesti tudi o drugih Slovanih. Knjiga dalje obsega opis narodne organizacije na Češkem, opis potovanja po slovanskih zahodnih mestih, kronološki pregled zgodovine raznih slovanskih narodov. — Rusko zgodovinsko društvo je izdalo spis izpod peresa gospé E. I. de Witte pod naslovom „Sv. pervoučitelji slavjanskije Kirill i Metodij i kulturnaja rol ih v Slavjanstvu i Rossii.“ Gospá de Witte, ki je navdušena Slovanka in je že napisala mnogo spisov, zlasti potopisov, je zbrala v tej knjigi glavne znane podatke o svetih solunskih bratih. Pisateljica, ki dobro pozna celo cirilo-metodijsko književnost, podaja v kratkih črticah natančno sliko one dobe, ko se je začela omika celega slovanskega sveta. Kritik „Mosk. Vedomosti“, eden izmed prvih poznavalcev Slovanstva na Ruskem, prof. A. S. Budilovič, se izraža o tej knjigi z velikim priznanjem. — Slovaški delniški društvi tiskovno in zalagateljsko v Turč. Sv. Martinu sta se združili, kar bode gotovo zelo koristilo razvoju slovaške književnosti. Lani se je natisnilo knjig za 46.634 kron, leta 1906. samo za 33.425 kron. Lani se je prodalo knjig za 21.915 kron l. 1906. samo za 13.398 kron. To je za slovaške revne književne razmere res velikanski napredek. Ko sta se sedaj društvi združili, bode napredek še večji. Fr. Št.

○●○●○

Naše slike. Dr. Ivan Šarić je prvi Bošnjak, ki je dosegel škofovsko čast. Kot pesnik in pisatelj vživa velik ugled v hrvaškem slovstvu; njegovo glasilo je „Vrhbosna“. Iskrenemu prijatelju Slovencev srčno čestitamo in mu želimo, da ga Bog ohrani mnogo let hrvaškemu narodu v Bosni!

„Marijino vnebovzetje“ (str. 339.) je ol-

TETA V BELOKRANJSKI SVATBI

tarna slika na Kopanju blizu Grosuplja. Slikal jo je, kakor pove napis, Zebey l. 1769. Sedanji župnik g. Žužek je dal sliko restavrirati g. Petru Žmitku; naša podoba nam kaže sliko po prenovljenju.

Iz jubilejskega spreveda, v katerem so se Slovenci pokazali v toli mnogovrstni in izbrani slikovitosti svojih narodnih noš, kakor gotovo še nikoli prej, podajamo zopet nekaj fotografij. Gorenjci so predstavljali lovsko skupino, katere vodilna misel je bila triglavska pravljica o Zlatorogu. Nekaj posebnega so bili Belokranjci v svojih pristnih

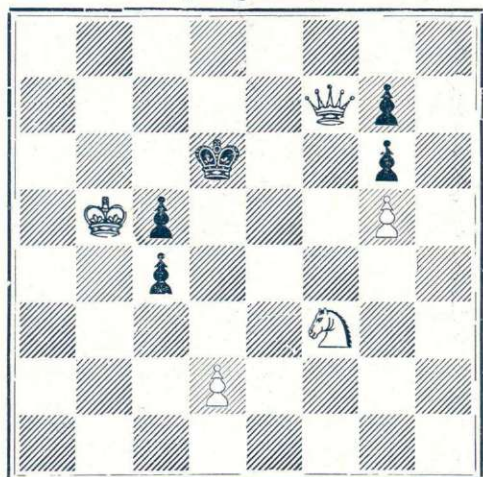
nošah in običajih, v folklorističnem oziru gotovo najzanimivejši del slovenskega naroda. Ker je med Belokranjci precej priseljencev z Balkana še izza turških časov, so njihove noše in običaji ohranile bolj svoj slovanski značaj, kakor drugod, kjer so prišli Slovenci v dotiko z Nemci in Italijani. To se vidi zlasti pri Bojancih. Zeleni Jurij je narodni običaj, ki predstavlja prerojenje prirode spomladi. O svetem Juriju hodijo pevci koledovat in z zelenjem okinčani pevajo veselo pesem: „Dóšel je dóšel zéleni Jurij“. V sprevedu je belokranjska svatba s snežno belino naredila čaroben vtisk.

Š a h.

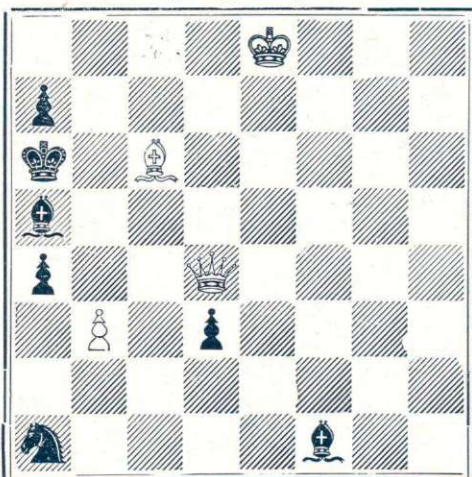
Prيرهja A. Uršič.

Naloga 342. A. Uršič.
(Original.)

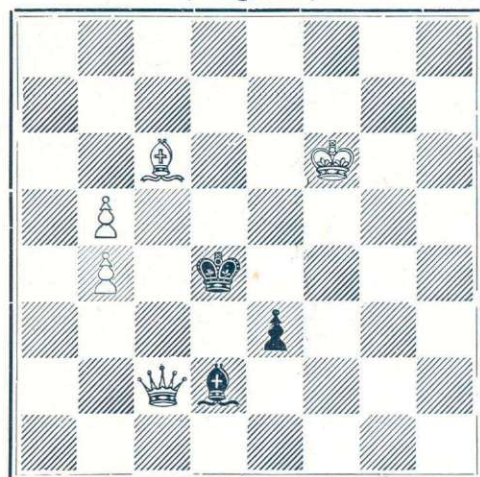
Mat v peti potezi.

Naloga 343. Dr. E. Palkoska.
(Original.)

Mat v tretji potezi.

Naloga 344. A. Uršič.
(Original.)

Mat v drugi potezi.

Rešitev nalog v štev. 3. in 4.

Nal. 327. 1. Kg7, K × g5; 2. Sh6, ♞; 3. Dg4, mat; 1. Ke5, 2. Lf4 +, Kf5; 3. Sh6, mat; 1. Sd5; 2. D × d5 -, Kg4; 3. Sf6, mat. — Nal. 328. 1. Sc5, Kg5; 2. Dh4, ♞; 3. S, mat; 1. S5; 2. Se4, g4; 3. Dh1, mat. — Nal. 329. 1. Se2, ♞; 2. S. D.; mat. — Nal. 330. 1. Ke5, Kc3; 2. Ke4, Kb4; 3. Gc7, Kc3; 4. Gd5, mat; 1. Ke3; 2. Sf4, Kf3; 3. Dg2 +, Ke3; 4. De2, mat. — Nal. 331. 1. Tf3. G × f3; 2. Db8 +, Kd4; 3. Lf2, mat;

1. Sd3 +, 2. T × d3, ♞; 3. D, S mat; drugo lahko. — Naloga 332. 1. Le5, e7 × f6; 2. Td5 +, K × e5; 3. Sf3, mat; 1. d6; 2. Db3 +, K × e5; 3. Sd3, mat, drugo lahko. — Nal. 333. 1. De8, ♞; 2. S, T, D mat; — Nal. 334. 1. Dg2, ♞; 2. g5 do g6, ♞; 3. D, mat. — Nal. 335. 1. Dg8, ♞; 2. S, D, mat.

Popravek. V nalogi št. 336 je izostal na b7 črni, na b6 pa beli pešec. Brez njih se naloga reši v dveh potezah.

ZELENI JURIJ